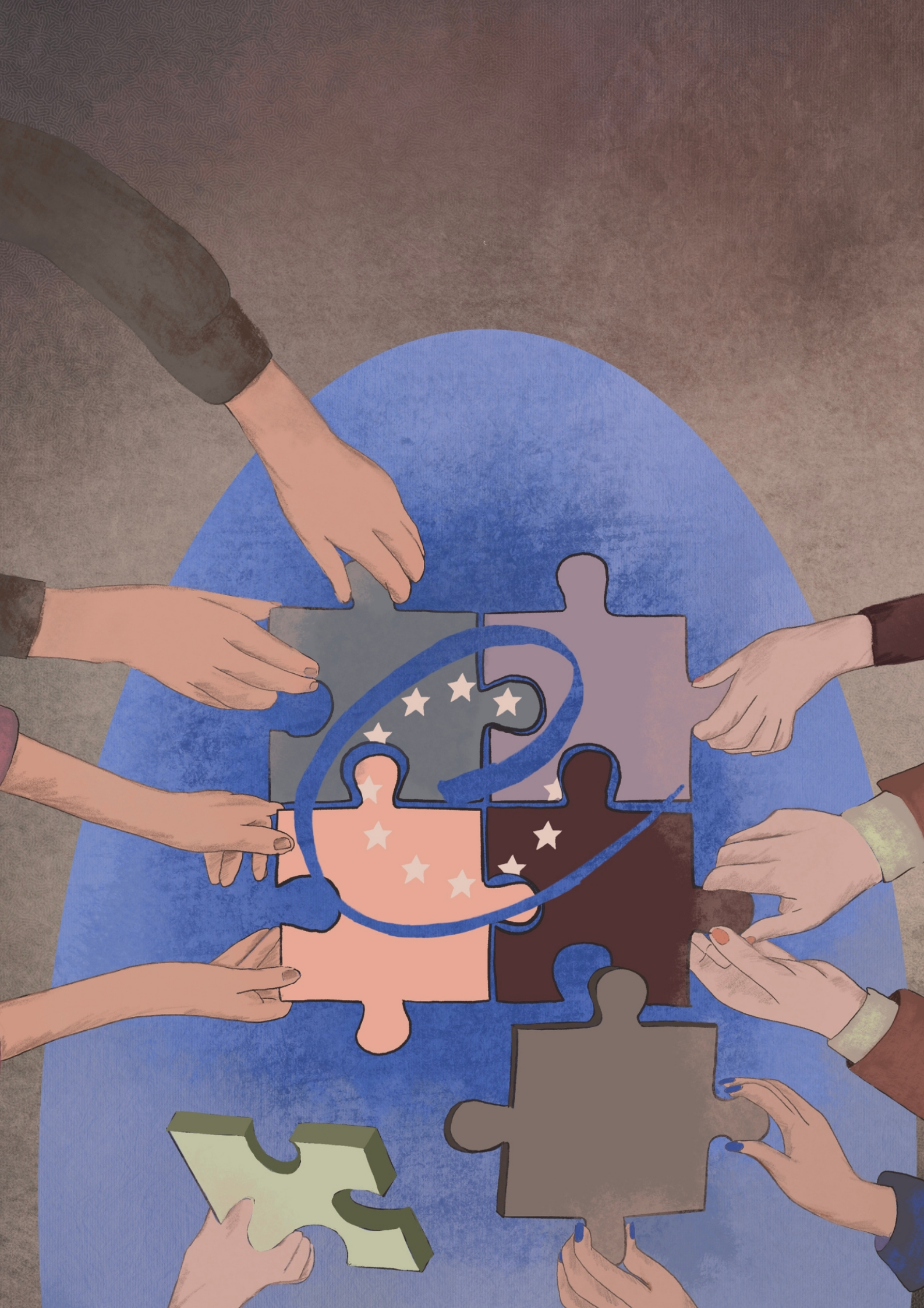

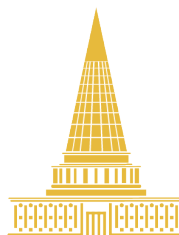

REPUBLIKA SLOVENIJA
DRŽAVNI SVET

**»Pravni, moralni in
psihološki izzivi omejevanja
svobode izražanja ter
kultura dialoga«**

Zbornik referatov in razprav
št. 1/2023

REPUBLIKA SLOVENIJA
DRŽAVNI SVET

»Pravni moralni in psihološki izzivi omejevanja svobode izražanja ter kultura dialoga«

Knjižna zbirka: Zbornik referatov in razprav, št. 1/2023

Izdal in založil: Državni svet Republike Slovenije, Šubičeva 4, 1000

Ljubljana v sodelovanju z Glavnim odborom Sindikata obrti in podjetništva Slovenije, Malgajeva 5, 1000 Ljubljana

Oktober 2023

CIP

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v
Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

[COBISS.SI-ID 167956483](#)

ISBN 978-961-6453-73-8

(Državni svet Republike Slovenije, PDF)

KAZALO

MARKO LOTRIČ

Spremna beseda6

ROMAN GLOBOKAR

Pomen človekovega dostojanstva v slovenskem prostoru9

JERNEJA TURIN IN MIHA NABERGOJ

Varuhova analiza kazenskoopravnega pregona sovražnega govora v Sloveniji v letih 2008-201818

ANA ČERMELJ

Sovražni govor v sodbah evropskega sodišča za človekove pravice 34

BARBARA HORVAT RAUTER

Psihološki vidiki sovražnega govora85

ZAKLJUČKI

.....93

SPREMNA BESEDA

Marko LOTRIČ, predsednik Državnega sveta Republike Slovenije

Spremna beseda k Zborniku referatov strokovne konference z naslovom *Pravni, moralni in psihološki izzivi omejevanja svobode izražanja ter kultura dialoga.*

Vsaka stvar, dogodek, izkušnja ali vsebina, nenazadnje tudi človek, rabi svoj čas, da dozori. Dozori v smislu, da razume, da sam ni center sveta, da je vpet v lokalno in širše družbeno okolje in da mora v njem odgovorno sobivati, soustvarjati, soobstajati.

Strokovni posvet o svobodi izražanja in problematiki sovražnega govora je bil izveden ob pravem času. Prostor, kjer se je odvila strokovna konferenca, ne bi mogel biti primernejši. Državni svet je stičišče interesov različnih družbenih skupin, ki se v dvorani Državnega sveta srečujejo na institucionaliziran način, odločitve pa sprejemajo na podlagi soočenja argumentov na strokovni ravni.

Soočenje različnih pogledov, mnenj, stališč, v znamenju nazorskih razlik, drugačnih vrednostnih temeljev, nam ne predstavlja ovire, da izmenjujemo stališča in poglede na civiliziran, kulturnen način. To je temelj demokracije.

Pluralnost mnenj, z možnostjo, da sleherni človek svoje mnenje predstavi in da v okviru izraženega mnenja, ki je na trenutke lahko za nekoga drugega neprijetno, ni preganjan ali kaznovan.

Svobodo izražanja vidim kot bistven element demokratične družbe in demokraciji zavezane pravne države. Gre za vrednostni temelj, ki je nujen, z namenom, da se lahko sliši vsak glas. Človek je pomemben, saj je človek vselej cilj in ne sredstvo.

Če se nekoliko ozremo v preteklost, ko smo sami imeli otroke, zdaj vnuke, vidimo, da prva otrokova beseda prinese staršema in bližnjim izredno radost. Zakaj? Otrok se začne sporazumevati na verbalen način, izraža svojo pripadnost, naklonjenost, svoje potrebe, svoja hotenja, nekoliko kasneje tudi svoje skrbi, strahove. Če v samem temelju, ob rojstvu otroka, pričakujemo in želimo, da otrok govorno napreduje in je to eden izmed osnovnih pogojev vključevanja v družbo odraslih, lahko iz tega sklenemo, da je omejevanje svobode izražanja, za izpopolnjevanje človekovega življenja, dostojanstva in samega smisla, vse prej kot zaželeno.

Prosto izražanje čustev in mnenj, pozitivnih in tudi tistih manj prijetnih, je torej nujen pogoj razvoja človeških bitij.

Ustava Republike Slovenije, ki predstavlja bistvo in temelj našega pravnega reda, med drugim določa varstvo človekove osebnosti in dostojanstva ter pravico do svobode izražanja.

Gre za pomembni pravni načeli, ki se morata udejanjati v življenju slehernega posameznika, zato je nujno pred vsakršnim državnim posegom izjemno tehtno premisliti, kakšne posledice prinaša tak poseg.

Strokovno konferenco, kjer so sodelovali izjemni strokovnjaki s skrbno izbranimi aktualnimi vsebinami, je podprla tudi Komisija Državnega sveta za državno ureditev in tudi sam osebno podpiram sleherno strokovno angažiranje, ki prinaša koristi za državljane in državljanke Republike Slovenije, zato hvala Sindikatu obrti in podjetništva Slovenije za to pomembno pobudo in organizacijo.

Večji pozitivni premiki se zgodijo vselej takrat, ko zmoremo sodelovati, ko si znamo prisluhniti, razmisliti o slišnem, razumeti povedano, se podpirati v dobrih odločitvah in vselej dovoliti kritiko.

I. POMEN ČLOVEKOVEGA DOSTOJANSTVA V SLOVENSKEM PROSTORU

Izr. prof. dr. Roman GLOBOKAR

Univerza v Ljubljani

Teološka fakulteta

V besedi je moč. Besede ustvarjajo novo resničnost. Ko izrečemo neko besedo, ji damo njen lastni obstoj in nad učinkom, ki ga bo imela beseda, nimamo več popolnega nadzora. Beseda lahko omogoča življenje, ga obnavlja, spodbuja, krepi. Lahko prinaša mir in privede do odpuščanja in sprave. Lahko pa beseda tudi uničuje življenje, ga zatira, razvrednoti in poniža. To naše opažanje potrjujejo tudi raziskave s področja nevrologije. Najnovejše raziskave kažejo, kako besede, povezane z bolečino, aktivirajo v naših možganih centre za bolečino, kako besede spodbude pozitivno učinkujejo na fizične zmožnosti človeka ipd. (Loving 2022)

Vse se je pravzaprav začelo z besedo. Tako beremo že na začetku Svetega pisma. Razmišljanja religioznih piscev pred več kot 3.000 leti so privedla do zaključka, da je iz nematerialne besede nastalo celotno materialno stvarstvo (1 Mz 1,1-2,4a). Torej ima beseda res neverjetno moč. V uvodu Janezovega evangelija beremo: »V začetku je bila Beseda. ... Vse je nastalo po njej in brez nje ni nastalo nič, kar je nastalo. V njej je bilo življenje.« (Jn 1,1a.3–4a)

Človek je bitje besede. Besede pa niso samo opisne nalepke za določene predmete, ki jih najdemo v svojem svetu. Filozof Martin Heidegger pravi, da so besede tiste, ki omogočajo mišljenje, zato nismo sposobni misliti nečesa, kar nima ustrezne besede. Besede so torej pogoj za to, da lahko mislimo. (Galimberti 2018) Sama zmožnost človeka, da lahko ubesedi svoje misli, želje, hrepenenja, svoja občutja in svoja vprašanja, pa mu omogočajo, da človek svojo stvarnost tudi spreminja. Prav zaradi zmožnosti besednega komuniciranja je človek prišel do tako hitrega razvoja na področju znanosti in tehnike.

Nekatere besede pa imajo še na poseben način stvariteljski značaj. Ko nekemu rečem: »Rad te imam«, to pomeni, da se počutim lepo s to osebo in da sem pripravljen zanj narediti vse. Že same besede, če so seveda iskrene, ustvarjajo novo resničnost - ustvarjajo odnos sprejetosti in vzajemnosti. Seveda morajo biti tudi dejanja v skladu z našimi besedami, pa vendar so besede tiste, ki ustvarjajo

nekaj novega. V takih primerih govorimo o performativnem govoru, ko besede ne le opisujejo stvarnost, ampak to stvarnost ustvarjajo.

Organizatorji posveta so me prosili, da bi spregovoril nekaj o pomenu »človekovega dostojanstva«. Tudi v tem primeru gre za izrazito performativno govorico, saj se s tem, ko se izrečem, da priznavam »človekovo dostojanstvo«, že zavežem k spoštovanju vsakega človeškega bitja »brez vsakršnega razlikovanja, zlasti glede na raso, barvo kože, spol, jezik, vero, politični ali drugi nazor, narodno ali družbeno poreklo, premoženje, rojstvo ali katerokoli drugo okoliščino« (SDČP, § 2). V preambuli Splošne deklaracije človekovih pravic iz leta 1948 beremo, da »priznanje prirojenega dostojanstva ter enakih in neodtujljivih pravic vseh članov človeške družine pomeni temelj svobode, pravičnosti in miru v svetu«. Snovalci deklaracije človekovih pravic so po tragičnih izkušnjah druge svetovne vojne in uničujočih totalitarnih sistemov prav v konceptu »človekovega dostojanstva« našli sekularni temelj za spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Gre za priznanje notranje vrednosti vsakega človeškega bitja, zaradi katere ima vsak človek neodtujljivo pravico do življenja. »Človekovo dostojanstvo« predstavlja jedro sodobnega sekularnega pravnega in etičnega razmišljanja. Zaradi priznavanja dostojanstva pripada vsakemu človeku posebna zaščita, da ne sme nihče poseči v njegove temeljne pravice, kot so pravica do življenja, pravica do svobode gibanja, izražanja in povezovanja, pravica do dela, pravica do lastnine, pravica do izobraževanja ... Te pravice so univerzalne in pripadajo vsem ljudem, ker imajo vsi ljudje enako dostojanstvo. Prvi člen Deklaracije človekovih pravic pravi: »Vsi ljudje se rodijo svobodni ter imajo enako dostojanstvo in pravice. Dana sta jim razum in vest in bi morali drug z drugim ravnati v duhu bratstva.«

(SDČP, § 1)

Dostojanstvo je torej notranja (intrinzična) lastnost vsakega človeka, ki mu pripada zgolj za to, ker je človek. »Ker je človek nosilec neodtujljivega dostojanstva, je cilj in ne sredstvo, nosilec pravic in dolžnosti, svoboden in odgovoren moralni subjekt, oseba, ki presega svojo vključenost v družbo in zgodovinski trenutek, absolutna in ne samo relativna vrednota, ki zato nima cene in je cilj svojega lastnega življenja« (Stres 2018, 179). Razsvetljenski filozof Immanuel Kant je utemeljeval poseben status človeka znotraj celotnega sveta prav v dejstvu, da je človek bitje, ki ima zmožnost moralnega odločanja, kar pomeni, da je razumno in svobodno bitje. Prav dejstvo, da je človek razumno in moralno bitje, mu daje neodtujljivo dostojanstvo, zato nikoli noben človek ne sme postati sredstvo za doseg katerega koli cilja. Vsak človek ima v sebi absolutno vrednost, zato nikoli ne smemo vzeti življenja človeku (tudi sebi ne).

Ena od formulacij njegovega kategoričnega imperativa pravi: »Deluj tako, da boš človeštvo tako v tvoji osebi kakor v osebi vsakogar drugega vselej uporabljaj hkrati kot cilj, nikoli zgolj kot sredstvo« (Kant 2005, 45). Človek kot vrednota po Kantu nima cene, ampak je nosilec dostojanstva.

Kantovo razumevanje dostojanstva je bila filozofska podlaga pri snovanju Splošne deklaracije človekovih pravic. Ključno za pravilno tolmačenje samega koncepta človekovega dostojanstva je, da noben človek v nobenem primeru dostojanstva ne more izgubiti ali ga zapraviti. Človek ne more imeti več ali manj dostojanstva. Relativizacija ali stopenjsko pojmovanje dostojanstva nasprotuje temeljnemu pomenu samega pojma »dostojanstvo«.

Kot Slovenci smo lahko ponosni na to, da sta že pred sto leti, natančneje leta 1921 profesorja novonastale ljubljanske univerze pravnik Metod Dolenc in nevropsihiater Alfred Šerko napisala članek z naslovom »Ali naj se da na prosto, da se sme uničiti življenje, ki je postalo življenja nevredno?« V članku sta se odzvala na študijo dveh nemških mislecev, pravnika Bindinga in psihiatra Hocheja, ki sta uvedla pojem »življenja, ki ga je nevredno živeti« (lebensunwertes Leben). Med življenja nevredne osebe sta nemška znanstvenika prištela tudi številne psihiatrične bolnike. Ta študija je postala ideološka podlaga nacističnega evtanazijskega programa. Slovenska misleca sta se odzvala z zelo izostrenim etičnim čutom. Leta 1921 sta slutila, kam zna pripeljati razlikovanjem med človeka vrednim in človeka nevrednim življenjem, predvsem pa, kdo bo razsodnik o tem, katero življenje je še vredno življenja. Naj navedem sklepne misli psihiatra Alfreda Šerka: »Etična norma, ki nam prepoveduje ubijanje, in sicer v principu ubijanje vsakega živega bitja, ni puhla fraza, ki se da iz utilitarnih ozirov poljubno izpreminjati. Na absolutni veljavnosti etičnih norm temelji vsa naša čustvena kultura, vse naše sedanje moralno naziranje. V trenutku, ko bi bila proklamirana pravica uničevanja nedolžnih človeških eksistenc in naj si bodo te eksistence še tako duševno-mrtve, bi se zamajali vse do dna temelji naše nravnosti, odprla bi se vrata najširši vesti, človeško življenje, (čigar pomena in namena ni še nihče zaslutil) bi postalo nekak objekt ekonomske špekulacije. Zakaj naj bi ne veljalo, kar velja za bebce, tudi za onemogle starce, za neproduktivne invalide, za pohabljenice dela, za duševno in telesno izčrpane žrtve življenjske mašinerije? Kdo je predrzen dovolj, lastiti si kompetenco razsojati, katero življenje je življenja nevredno? Kdo pozna zamisel življenja sploh? Kdo ve, kam plove človeštvo? Kdo pojmi samega sebe? Jaz se ne pojnim, to pa čutim v dnu svoje duše, da ni moj edini namen ustvarjati ekonomske vrednote, da se ne da izračunati vrednost

mojega bitja po formuli naših dobičkarjev in špekulantov« (Dolenc in Šerko 1921, 30).

V zadnjem času se v Sloveniji spet odpira vprašanje legalizacije evtanazije, ki jo pobudniki zagovarjajo s sklicevanjem na človekovo dostojanstvo. Pojem dostojanstvo se v predlogu Zakona o pomoči pri prostovoljnem končanju življenja uporabi 28-krat. Že v prvem odstavku so predlagatelji zapisali: »Človekovo dostojanstvo izvira iz njegove notranje svobode – zavedanja vsakogar, da lahko avtonomno oblikuje in uveljavlja svoje ideale in prepričanja.« Takoj se moramo vprašati, ali res drži, da človekovo dostojanstvo izvira iz njegove notranje svobode, to je iz zavedanja vsakogar, da lahko avtonomno oblikuje in uveljavlja svoje ideale in prepričanja. Kaj pa dostojanstvo otroka, ki se še ne zaveda in ne more samostojno, zavestno in svobodno uveljavljati svojih idealov in prepričanj? Ali pa dostojanstvo nekoga, ki je v komi in čaka na operativen poseg? Kaj pa dostojanstvo osebe z demenco? Je ustrezno omejiti dostojanstvo na zavest, svobodo in zmožnost razpolaganja s samim seboj?

Predlagatelji zakona v naslednjem odstavku dajo vedeti, da ima dostojanstvo različne stopnje. Takole zapišejo: »Pravica do končanja lastnega življenja je v tej luči integralen del pravice vsake osebe, da avtonomno vodi svoje življenje v skladu s svojimi ideali in prepričanja, del katerih je tudi ocena o lastnem zdravju in stopnji dostojanstva, ki mu jo zdravje, ko to začneja pešati, še pušča.« Po našem mnenju taka uporaba pojma »dostojanstvo« ni ustrezna. Ko izrečemo besedo »dostojanstvo«, govorimo o temelju za spoštovanje vsake človeške osebe, ne glede na starost, spol, narodnost, vero, raso in tudi ne glede na zdravstveno stanje. Kot smo že poudarili, dostojanstvo ne more biti nekaj relativnega.

V predlogu zakona se večkrat govori o »dostojanstveni smrti«, ki naj bi bila predmet avtonomne izbire umirajočega. Je res »dostojanstveno« poseči v življenje drugega človeka in ga usmrtiti? Ali se lahko odločimo, da prekinemo življenje drugega človeka zaradi zmanjšane kakovosti življenja ali pa na podlagi njegove želje? Po našem mnenju spoštovanje človekovega dostojanstva umirajoče osebe od nas zahteva, da mu lajšamo bolečine in smo ob njem ter skupaj z njim čakamo na smrt. Čeprav je to težko, pa nas taka drža ohranja znotraj paradigme spoštovanja nedotakljivosti človeškega življenja in nam onemogoča, da bi se podali na spolzka tla razlikovanja med človeka vrednim in človeka nevrednim življenjem. Preveč nevarno je, da bi relativizirali pojem »človekovega dostojanstva« in dopustili, da bi lahko vsakdo odločal o tem,

koliko dostojanstva mu še pripada ali celo, koliko dostojanstva pripada drugi osebi.

Po našem mnenju bi morali pojem dostojanstva v pravnih in etičnih okvirjih striktno uporabljati za opredelitev intrinzične vrednosti vsake človeške osebe. Seveda pa ni mogoče preprečiti drugačne jezikovne rabe te besede. S tem problemom se ne soočamo samo v Sloveniji, ampak tudi drugje po svetu. Raziskava iz Nizozemske je pokazalo, da je kar 63 % Nizozemcev odločitev za evtanazijo argumentiralo s tem, da so »nepovratno izgubili dostojanstvo« (Leget 2013, 945).

Če pogledamo v zgodovino samega pojma, potem ugotovimo, da se je že od prve omembe pri Ciceru pojem »dignitas« uporabljal tako v smislu družbenega pomena in veljave (dostojanstveniki v družbi, ki jim pripadajo določene posebne pravice, dokler imajo določeno vlogo) kot v smislu notranje (intrinzične) vrednosti človeka v smislu posebnega mesta človeka v odnosu do drugih živih bitij zaradi njegove racionalne narave. Družbeno dostojanstvo je seveda nekaj relativnega, medtem ko je notranje dostojanstvo nekaj stabilnega in neizbrisnega. Krščanstvo poveže to neizbrisno dostojanstvo, ki ga človeku pripisuje stoična filozofija, z naukom, da je človek ustvarjen po božji podobi in ima posebno mesto znotraj stvarstva. Novoveška kontinentalna filozofija intrinzično dostojanstvo človeka v glavnem utemeljuje na človekovi avtonomiji (že Pico della Mirandola, še bolj pa Kant), medtem ko so angleški empiristi pri svojih opredelitvah bližje družbenemu pojmovanju dostojanstva. Thomas Hobbs je zagovarjal, da je dostojanstvo »the public worth of a man, which is the value set on him by the common wealth«¹ (Hobbes 2010).

Danes še posebej utilitaristični filozofi, ki nadaljujejo tradicijo empirističnih filozofov, nasprotujejo pojmovanju dostojanstva kot notranje značilnosti človeka in si prizadevajo, da bi uveljavili predvsem subjektivno pojmovanje dostojanstva. Nasprotujejo tradicionalnim etičnim temeljem, ki poudarjajo notranjo vrednost vsake človeške osebe, in si prizadevajo, da bi uveljavili novo etiko, ki temelji na oceni kakovosti življenja. Najbolj znan predstavnik te nove etične smeri je avstralski bioetik Peter Singer, ki zagovarja tezo, da »se vrednost človeškega življenja spreminja«. Po njegovem prepričanju je prišel čas za kopernikanski preobrat na področju etike. Človek naj bi se odrekel utvari, da je nekaj posebnega znotraj celotnega naravnega okolja. Dostojanstvo osebe naj ne bi bilo lastno vsakemu človeškemu bitju, ampak zgolj tistim bitjem, ki imajo določene kvalitete življenja. Ključna lastnost osebe (torej bitja, ki mu pripada neodtujljiva pravica do življenja) je zavedanje same sebe, poleg tega pa so

¹ »javna vrednost človeka, ki je vrednost, ki jo zanj določa skupna blaginja«.

pomembna merila za status osebe še razumnost, sposobnost čutenja, sposobnost načrtovanja prihodnosti. Iz tega sledi, da človeški zarodek, anencefalični otrok, bolnik v terminalnem stadiju bolezni niso osebe in imajo nižji moralni status kot odrasle gorile ali šimpanzi, ki jim Singer podeljuje status osebe. Singer namreč ne razlikuje med človekom in živalmi, ampak vrednost življenja meri zgolj na podlagi zgoraj omenjenih kriterijev.

Kadar neko človeško bitje še nima razvitih določenih sposobnosti ali pa je te sposobnosti izgubil, nima dostojanstva osebe, kar pomeni, da njegovo življenje ni več zaščiteno in varovano. Singer ponovno uvaja govor o človeškem življenju brez vrednosti: »Naše odločitve, kako ravnati z bolniki, pri katerih je zavedanje nepopravljivo izgubljeno, ne smejo biti odvisne od vzvišene retorike o enaki vrednosti slehernega človeškega življenja, temveč od pogledov družin in partnerjev, ki jih je treba upoštevati v trenutkih tragične izgube. Če je bolnik v trajnem vegetativnem stanju pred tem povedal, kako naj se z njim ravna v takšnim okoliščinah, je treba upoštevati tudi to. Hkrati ne smemo pozabiti na omejene vire javnega zdravstvenega sistema in na potrebe tistih, ki bi jih bilo mogoče rešiti s presaditvijo organov« (Singer 2004, 226–227).

Singerjeve misli se hitro širijo po vsem svetu in prihajajo tudi v slovenski prostor. Po našem prepričanju bi uveljavitev Singerjeve »etike« kakovosti življenja pomenila konec etike in predaja goli pragmatičnosti in načelu koristnosti.

Naj končam to svoje kratko razmišljanje z dvema citatoma akademika Jožeta Trontlja, ki je vse svoje moči zastavil za spoštovanje dostojanstva vsake človeške osebe. »Vsa človeška zgodovina, prav do sedanjega časa, je polna kršitev človekovih pravic in dostojanstva človeškega bitja. Vse bolj pa se širi tudi spoznanje, da je prav spoštovanje dostojanstva človeškega bitja in človeškega življenja temelj naše civilizacije in osnova za vse ostale vrednote, pa tudi osnovni pogoj za mir in blagostanje v človeški družbi.« (Trontelj 2014, 119) Poseben pomen pri vzgoji za spoštovanje človekovega dostojanstva ima neposredni stik z ranljivimi osebami in ranljivimi skupinami. Brez neposrednega stika z bolnimi, umirajočimi, osebami s posebnimi potrebami, bomo prehitro izgubili tisti pristni etični čut, ki nam omogoča, da smo pravzaprav ljudje. Takole je zapisal akademik Trontelj: »Zdravniki in ljudje v duhovnih poklicih se morda bolj kot kdo drug zavedamo, kako dragoceni člani človeške družbe so šibki, stari, bolni, invalidi. Ti so tisti, ki nas učijo lekcije o človeškem dostojanstvu. Ob tem, ko jim skušamo pomagati v njihovi telesni in duševni stiski, težko storimo zanje še kaj boljšega, kot da jim pomagamo ohraniti njihovo samospoštovanje. A s tem delamo nekaj pomembnega tudi zase in za

vse druge. Zdi se namreč, da družba lahko računa samo na toliko miru, sreče in blaginje, kolikor dostojanstva je pripravljena priznati svojim članom.« (Trontelj 2014, 129)

Literatura

Dolenc, Metod in Alfred Šerko. 1921. Ali se naj da na prosto, da se sme uničiti življenje, ki je postalo življenja nevredno? Slovenski pravnik 35: 23–30.

Društvo Srebrna nit. 2023. Predlog zakona o pomoči pri prostovoljnem končanju življenja (ZPPKŽ). http://www.srebrna-nit.si/images/Predlog_ZPPK_istopis.pdf (pridobljeno 8. 6. 2023).

Galimberti, Umberto. 2018. La parola ai giovani: dialogo con la generazione del nichilismo attivo. Milano: Feltrinelli.

Hobbes, Thomas. 2010. Leviathan. New Haven: Yale University Press.

Kant, Immanuel. 2005. Utemeljitev metafizike nravi. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.

Leget, Carlo. 2013. Analyzing dignity: a perspective from the ethics of care. *Medicine, Health Care and Philosophy* 16: 945–952.

Lovering, Cathy. 2022. Do Words Have the Power to Change Your Brain?. <https://psychcentral.com/blog/words-can-change-your-brain> (pridobljeno 8. 6. 2023).

Organizacija združenih narodov. 1948. Splošna deklaracija človekovih pravic (SDČP). <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZZ/Dokumenti/multilateralal/mednarodno-pravo/Splosna-deklaracija-clovekovih-pravic.pdf> (pridobljeno 8. 6. 2023).

Singer, Peter. 2004. Razmislimo znova o življenju in smrti: sesutje naše tradicionalne etike. Ljubljana: Studia humanitatis.

Stres, Anton. 2018. Leksikon filozofije. Celje: Mohorjeva družba.

Trontelj, Jože. 2014. Živeti z etiko. Ljubljana: Inštitut za etiko in vrednote.

II. VARUHOVA ANALIZA KAZENSKOPRAVEGA PREGONA SOVRAŽNEGA GOVORA V SLOVENIJI V LETIH 2008-2018

Jerneja TURIN in Miha NABERGOJ ²

Odbor Združenih narodov za človekove pravice je v svojih ugotovitvah glede stanja človekovih pravic v Sloveniji iz leta 2016 izrazil skrb zaradi porasta sovražnega govora na internetu, ki se med drugim pojavlja na spletnih forumih, in je usmerjen zlasti proti migrantom, Romom, pripadnikom skupnosti LGBTI+ in muslimanom, obenem pa je izrazil tudi obžalovanje zaradi nizkega deleža prijav in pravnih odzivov, ki zadevajo primere rasne diskriminacije, vključno s pregonom vpletenih v resne primere sovražnega govora, ki so privedli do spodbujanja sovražnosti ali nasilja.³ Tudi Evropska komisija proti rasizmu in nestrpnosti Sveta Evrope (v nadaljevanju: ECRI) je v svojem poročilu o Sloveniji leta 2019 zapisala, da primeri sovražnega govora v Sloveniji skoraj nikoli niso preganjani. Navedla je, da je bilo od prejšnjega poročila o Sloveniji sproženih le nekaj sodnih postopkov proti avtorjem sovražnih izjav, in sicer le v primerih zelo očitnega sovražnega govora in izključno na podlagi ogrožanja javnega reda in miru - to pa je bilo po mnenju ECRI mogoče pojasniti s strogo razlago zakonodaje s področja sovražnega govora, ki jo je podal kolegij kazenskega oddelka Vrhovnega državnega tožilstva Republike Slovenije (v nadaljevanju: VDT). Po oceni ECRI naj bi do pomembne vrzeli, ki vodi v nekaznovanost, prišlo zaradi zakonske določbe o motenju javnega reda in miru ter celo strožjih pogojev iz pravnega stališča kolegija VDT.⁴ Odbor Združenih

² Avtorja sta svetovalca – analitika Centra za človekove pravice pri Varuhu človekovih pravic RS. Strokovni prispevek temelji na publikaciji [Kazenskopravni pregon sovražnega govora v Sloveniji po 297. členu Kazenskega zakonika \(KZ-1\): analiza tožilske prakse pregona kaznivega dejanja javnega spodbujanja sovraštva, nasilja in nestrpnosti v obdobju 2008–2018](#), ki jo je izdal Varuh človekovih pravic Republike Slovenije in sta jo pripravila avtorja tega prispevka v sodelovanju z Miho Horvatom, vodjo Centra za človekove pravice in namestnikom varuha človekovih pravic, in dr. Simono Drenik Bavdek, pomočnico vodje Centra za človekove pravice.

³ Odbor ZN za človekove pravice, Concluding observations on the third periodic report of Slovenia, (CCPR/C/SVN/CO/3), 2016, dostopno na: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CCPR%2fC%2fSVN%2fCO%2f3&Lang=en.

⁴ Poročilo ECRI o Sloveniji, junij 2019, str. 9, dostopno na: <https://rm.coe.int/fifth-report-on-slovenia-slovenian-translation-/168094caff>.

narodov za odpravo rasne diskriminacije, ki spremlja, kako države pogodbenice izvajajo določila Konvencije o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije, je leta 2016 Sloveniji priporočil, naj »okrepi odzivanje kazenskega pravosodja ob rasističnem sovražnem govoru in nasilju iz rasnih vzgibov z učinkovitimi preiskovalnimi postopki in ustreznim pregonom in kaznovanjem storilcev, tudi urednikov spletnih strani«. ⁵ Tudi Odbor Združenih narodov za človekove pravice je podal mnenje, da mora Slovenija okrepiti svoja prizadevanja za preprečevanje in izkoreninjenje vseh oblik rasizma in ksenofobije, vključno z zagotovitvijo zlahka dostopnega sistema preglednih in učinkovitih pravnih sredstev za žrtve diskriminacije ter izboljšanjem poročanja in pravnih odzivov na primere rasne diskriminacije, vključno s pregonom tistih, ki so vpleteni v resne primere sovražnega govora, ki pomenijo spodbujanje sovražnosti ali nasilja. ⁶

Zgornja opozorila in številne kritike domačih pravnih strokovnjakov so spodbudile Varuha, da je skušal prispevati k razumevanju izzivov glede pregona sovražnega govora v Sloveniji s čim bolj celovitim pregledom oziroma analizo tožilske prakse glede kaznivega dejanja javnega spodbujanja sovraštva in nestrpnosti, ki v 297. členu KZ-1 najbolj neposredno kazenskopravno ureja t. i. sovražni govor. ⁷ Do tedaj namreč kljub relativno pestremu komentiranju pregona sovražnega govora ni bil ponujen kakšen celovit pregled tega, kako so tožilci dejansko obravnavali in odločali v posameznih primerih kazenskih ovadb glede sovražnega govora oziroma razlagali zakonsko besedilo 297. člena KZ-1.

⁵ Odbor ZN za odpravo rasne diskriminacije, Concluding observations on the combined eighth^[1] to eleventh periodic reports of Slovenia (CERD/C/SVN/CO/8-11), 2016, par. 9, dostopno na: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CERD%2fC%2fSVN%2fCO%2f8-11&Lang=en

⁶ Odbor ZN za človekove pravice, Concluding observations on the third periodic report of Slovenia^[1] 2016, par. 8, dostopno na: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CCPR%2fC%2fSVN%2fCO%2f3&Lang=en.

⁷ Prvi in drugi odstavek 297. člena KZ-1 se glasita:^[1]

(1) Kdor javno spodbuja ali razpihuje sovraštvo, nasilje ali nestrpnost, ki temelji na narodnostni, rasni, verski ali etnični pripadnosti, spolu, barvi kože, poreklu, premoženjskem stanju, izobrazbi, družbenem položaju, političnem ali drugem prepričanju, invalidnosti, spolni usmerjenosti ali katerikoli drugi osebni okoliščini, in je dejanje storjeno na način, ki lahko ogrozi ali moti javni red in mir, ali z uporabo grožnje, zmerjanja ali žalitev, se kaznuje z zaporom do dveh let.^[1]

(2) Enako se kaznuje, kdor na način iz prejšnjega odstavka javno širi ideje o večvrednosti ene rase nad drugo ali daje kakršnokoli pomoč pri rasistični dejavnosti ali zanika, zmanjšuje pomen, odobrava, opravičuje, smeši ali zagovarja genocid, holokavst, hudodelstvo zoper človečnost, vojno hudodelstvo, agresijo ali druga kazniva dejanja zoper človečnost, kot so opredeljena v pravnem redu Republike Slovenije.

Tudi javno dostopna slovenska sodna praksa ni ponudila prav veliko vpogleda v praktično življenje te določbe.

Varuhova analiza [Kazenskopravni pregon sovražnega govora v Sloveniji po 297. členu Kazenskega zakonika \(KZ-1\): analiza tožilske prakse pregona kaznivega dejanja javnega spodbujanja sovraštva, nasilja in nestrpnosti v obdobju 2008-2018](#) (v nadaljevanju: analiza) temelji na proučitvi 145 (tako rekoč vseh, kjer je šlo za kazenski postopek zoper znane fizične in pravne osebe) arhiviranih tožilskih spisov o kaznivem dejanju javnega spodbujanja sovraštva, nasilja ali nestrpnosti po 297. členu KZ-1 med letoma 2008 in 2018.

Gre za obširno analizo, ki v osmih poglavjih predstavlja splošni mednarodni in nacionalni pravni okvir pregona sovražnega govora, podrobnejši pregled značilnosti pregona kaznivega dejanja po 297. členu KZ-1, obrazložitve posameznih elementov omenjenega kaznivega dejanja s strani tožilcev, razumevanje zakonskega znaka »dejanje je storjeno na način, ki lahko ogrozi ali moti javni red in mir, ali z uporabo grožnje, zmerjanja ali žalitev«, primerjavo kazenske obravnave po letih in primerjavo med državnimi tožilstvi, možnosti subsidiarnega kazenskega pregona, dotakne pa se tudi ureditve kriminalitete iz sovraštva. V publikacijo so vključeni tudi povzetki proučenih 145 primerov in njihov epilog pred sodišči.

Od obdobja, ki ga zajema analiza, so minila več kot štiri leta, sprejeta pa je bila tudi pomembna sodba Vrhovnega sodišča RS,⁸ ki je podala drugačno interpretacijo enega od zakonskih znakov, kot so jo večinoma pred tem uporabljali tožilci. Ne glede na to, da ne podaja slike pregona po letu 2018, pa vendarle še vedno ponuja zanimiv vpogled v preteklo stanje.

[Poglavitni zaključki analize so bili naslednji:](#)

1. Varuh je ugotovil, da se je v obravnavanem obdobju 2008–2018 četrtnina (36 od 145) zadev zaključila z neko sankcijo za storilca – bodisi z obsodilno sodbo zoper vsaj enega storilca (23 zadev) bodisi z izpolnitvijo naloge v okviru

⁸ Sodba št. I Ips 65803/2012.

instituta odloženega pregona (14 zadev).⁹ Tožilstva so v 19 % (28) vseh zadev vložila obtožni akt, pri čemer se je nato z obsodbo končalo 16 % (23) vseh zadev, kar pomeni 82 % uspešnost obtoževanja. 105 zadev je tožilstvo zaključilo z zavrženjem ovadbe za vse osumljence.

2. Glede izrečenih kazenskih sankcij analiza kaže, da so bile z obsodilnimi sodbami izrečene pogojne obsodbe na zaporno kazen v trajanju od enega do šest mesecev (v nobeni zadevi ni bila izrečena odškodnina oškodovancu); v primerih odloženega pregona pa so bile storilcem določene različne naloge: plačilo prispevka v korist javne ustanove ali nevladne organizacije v javnem interesu (v zneskih od 100 do 300 EUR); opravljanje dela v splošno korist (v trajanju od 20 do 50 ur); v dveh primerih pa je bilo določeno plačilo odškodnine oškodovancu (v znesku 265,37 EUR poleg plačila v korist nevladne organizacije in v znesku 1.750 EUR). Sodišča so sledila predlogom tožilstva glede višine kazni v vseh zadevah, razen v eni, kjer je sodišče nekoliko omililo predlagano sankcijo.

3. Glede načina izvršitve kaznivega dejanja po 297. členu KZ-1 je šlo v 53 % zadev (21 od 40 zadev), v katerih je tožilstvo zadevo zaključilo bodisi z obtožnim predlogom bodisi na podlagi instituta odloženega pregona, za zapise s strani uporabnikov spleta (podane prek družbenih omrežij – na prvem mestu prek omrežja Facebook, prek različnih spletnih forumov ter prek komentarjev pod spletnimi članki). Tudi če zgoraj omenjenim zadevam dodamo še vse tiste zadeve, v katerih je tožilstvo ovadbo zavrglo, so bile sporne izjave najpogosteje izražene s strani uporabnikov spleta, in sicer v 44 % vseh proučenih zadev (64 od 145); temu po pogostosti sledijo prispevki v spletnih medijih, časopisih, na radiu in televiziji v 22 primerih, v 12 primerih pa je šlo za sporočilo, izraženo v obliki grafita, plakata, nalepke, transparenta ali letaka; med ostalimi načini izvršitve, ki so se pojavili redkeje, smo zasledili še 4 primere, ko je šlo za fizični napad, in dva primera, ko je šlo za navijanje na športni prireditvi.

4. Z vidika profila vseh osumljencev je šlo med skupno 243 osumljenci večinoma za posameznike, ki niso bili javne osebe; v približno 30 primerih pa

⁹ V eni od 36 zadev je prišlo do obeh izidov: prvi storilec je bil obsojen, drugi pa se je dogovoril za odloženi pregon. Postopek odloženega pregona ureja 162. člen ZKP in Splošno navodilo za enotno uporabo določb 162. člena Zakona o kazenskem postopku o odložitvi kazenskega pregona (Ur. l. RS, št. 24/11). Odloženi pregon je postopek, ki se začne, če zbrani podatki kažejo, da je določena oseba storila kaznivo dejanje, državni tožilec pa oceni, da kazenski pregon ni potreben, če bo osumljeni po njegovih navodilih zmanjšal ali odpravil škodljive posledice dejanja. V tem primeru državni tožilec ob soglasju oškodovanca ponudi osumljencu možnost, da izpolni določene naloge. Če jih osumljenec izpolni, tožilec kazensko zadevo zaključi, ne da bi jo obravnavalo sodišče.

so kot osumljenci nastopale osebe, ki so bile vsaj do določene mere izpostavljene javnosti (politiki, novinarji, javni intelektualci). Pravne osebe – največkrat je šlo za politične stranke ali medijske hiše – so bile storitve kaznivega dejanja po 297. členu KZ-1 osumljene devetkrat. V osmih zadevah so bili soosumljeni tudi odgovorni uredniki medijev (ki lahko odgovarjajo po tretjem odstavku 297. člena KZ-1). Vsi, zoper katere se je postopek končal z neko sankcijo (bodisi obsodbo bodisi izpolnitvijo naloge v okviru instituta odloženega pregona), so bili posamezniki, ki niso bili javne osebe ali odgovorni uredniki medijev.

5. Gledano z vidika osebnih okoliščin oškodovancev se je največ obravnavanih zadev nanašalo na dejanja zoper osebe z LGBTI+ osebnimi okoliščinami (23 zadev), Rome (15 zadev), pripadnike drugih narodov nekdanje Jugoslavije (12 zadev), posameznike zaradi njihovih političnih prepričanj – komunisti, desničarji itd. (8 zadev), muslimane (7 zadev), begunce in migrante (6 zadev – od tega dve v povezavi z islamsko vero) ter temnopolte (6 zadev). V 36 zadevah, ki so se zaključile bodisi z obsodilno sodbo bodisi z izpolnitvijo naloge v okviru instituta odloženega pregona, je bilo kaznivo dejanje najpogosteje usmerjeno zoper osebe z naslednjimi osebnimi okoliščinami: osebe z LGBTI+ osebnimi okoliščinami (11 zadev), Rome (10 zadev), temnopolte (5 zadev – od tega enkrat skupaj z opravičevanjem apartheida). Od vseh zadev, ki so se nanašale na dejanja zoper osebe z LGBTI+ osebnimi okoliščinami, je v slabi polovici zadev (46 %) na koncu prišlo tudi do neke sankcije zoper storilca; v zadevah z dejanji, usmerjenimi zoper Rome, v 67 % zadev; v zadevah z dejanji, usmerjenimi zoper temnopolte, pa v 83 % zadev (t. j. v vseh, razen eni). Opozoriti velja, da pogostost ovadb ali sankcioniranja kaznivih dejanj zoper posamezno skupino ne odraža nujno pogostosti javnega spodbujanja sovraštva, nasilja ali nestrpnosti proti tej skupini, saj vsi primeri potencialno kaznivega sovražnega govora niso prijavljeni organom pregona, prav tako pa ni mogoče utemeljeno sklepati, da je stopnja prijavljanja enaka za vse različne ogrožene skupine, proti katerim je sovražni govor usmerjen.

6. V proučenih 145 zadevah so največ kazenskih ovadb oziroma naznanitev kaznivega dejanja podali posamezniki – fizične osebe, bodisi da je šlo za primere, ko so bili sami neposredne žrtve očitane govora (32-krat), bodisi da so dejanje le zaznali (39-krat). V 33 primerih je zadevo naznanila iniciativa Spletno oko. V 13 primerih so ovadbe podale pravne osebe zasebnega prava. Policija je začela dejanje po 297. členu KZ-1 preiskovati brez

izrecne naznanitve oškodovanca ali tretjih oseb le v osmih primerih, pri čemer velja omeniti, da je šlo le v enem od teh za govor prek spleta. V sedmih zadevah so ovadbo podale različne druge državne ali javne institucije¹⁰ ter v dveh primerih institucije lokalne samouprave. V navedenih primerih je šlo pretežno za situacije, ko so bile institucije same tarča domnevnega sovražnega govora, le v dveh primerih so institucije podale ovadbo v zadevah, v katerih niso bile neposredno udeležene.¹¹

7. Na podlagi proučenih tožilskih spisov smo ugotavljali, da tožilski akti in tudi sodne odločbe pri obravnavanju kaznivih dejanj iz 297. člena KZ-1 pogosto niso obrazloženi ali pa so obrazloženi le na kratko oziroma le glede nekaterih znakov kaznivega dejanja, kar omejuje možnost celovite vsebinske analize prakse pregona.¹² Vsebinskih obrazložitev prav tako ni v zadevah, ki so se zaključile prek instituta odloženega pregona – v teh primerih obrazložitev sklepa o zavrženju ovadbe vsebuje le pojasnilo, da je storilec v roku izpolnil dogovorjeno nalogo. Ostali sklepi o zavrženju ovadbe (ko ne gre za institut odloženega pregona) so bili obrazloženi in tako glavni vir naše vsebinske analize tožilske prakse pregona sovražnega govora. Se je pa sicer tudi tu pokazalo, da so obrazložitve pretežno omejene le na enega ali nekaj razlogov, zaradi katerih se ovadba zavrže, zato iz njih ni bilo mogoče ugotoviti stališča tožilca glede znakov kaznivega dejanja, ki so po njegovem mnenju bili izpolnjeni.

8. Razlogi za zavrženje ovadb, kot so izhajali iz obrazložitev v sklepih o zavrženju ovadb, so bili nezadostna ogrožitev ali motenje javnega reda in miru (o tem več v nadaljevanju), neizpolnjenost pogoja javnosti (v 13 primerih), ker ni šlo za »spodbujanje in razpihovanje« ter »sovrašтво, nasilje in nestrpnost«, zaradi odsotnosti naklepa, ker ni bila podana dovolj visoka stopnja suma. Predvsem v primerih sovražnega govora na spletu po oceni tožilstva v nekaterih

¹⁰ Šlo je npr. za Urad RS za intelektualno lastnino, Informacijskega pooblaščenca, Inšpektorat RS za kulturo, Javni zavod Otroški vrtec Šmarje pri Jelšah in Okrožno sodišče v Celju.

¹¹ ZKP v 145. členu določa: »Vsi državni organi in organizacije z javnimi pooblastili so dolžni naznaniti kazniva dejanja, za katera se storilec preganja po uradni dolžnosti, če so o njih obveščeni, ali če kako drugače zvedo zanje.«

¹² Vsaj delno razlogi za to izhajajo že iz določb ZKP. Sodne odločbe v proučenih primerih večinoma ne vsebujejo obrazložitve, ker stranke niso napovedale pritožbe (tretji odstavek 368. člena ZKP) ali pa je obrazložitev omejena le na navajanje dokazov obtožbe, ker gre za izdajo kaznovalnega naloga (drugi odstavek 445.c člena ZKP). Med 28 zadevami, v katerih je bil vložen obtožni predlog tožilstva, in še dvema, v katerih so pregon prevzeli oškodovanci, so bile tako samo v šestih zadevah izdane prvostopenjske sodne odločbe, pri katerih se je skladno z ZKP zahtevala polna obrazložitev. Tudi pri teh smo ugotavljali, da sodišča v obrazložitvah niso navedla vseh elementov kaznivega dejanja po 297. členu KZ-1.

primerih ni bila podana dovolj visoka stopnja suma, da je osumljenec storilec očitane dejanja. V zvezi s tem bi posebej izpostavili primere, ko je tožilstvo na podlagi sodne odredbe od ponudnika dostopa do interneta pridobilo identiteto imetnika IP naslova, vendar po mnenju tožilstva ni bilo z dovoljšno stopnjo suma ugotovljeno, da je ta tudi avtor sovražne izjave. Tožilstvo je v teh primerih ovadbo zavrglo, ker je ugotovilo, da je imelo dostop do osumljenčevega računalnika več ljudi, trikrat pa tudi, ker je imel osumljenec nezaščiten dostop do routerja in bi se nanj lahko prek brezžične povezave povezal kdo drug. Nadalje so kot eno od okoliščin, ki utemeljuje zavrženje, tožilci v posameznih primerih navajali tudi razloge, ki se tičejo osebnosti in ravnanja osumljenca, npr. da je šlo za dejanje, storjeno v afektu, da je storilec izrazil obžalovanje, da se je storilec za dejanje opravičil, da storilec predhodno še ni bil obravnavan za kazniva dejanja ali da storilec boleha za duševno boleznijo.

V 21 primerih se v obrazložitvah sklepov o zavrženju ovadbe pojavlja sklicevanje na okoliščino, da pri osumljencu ni bil podan »namen ustvarjanja stanja neenakopravnosti v družbi«. V zvezi s tem dodajamo, da ne gre za zakonski znak kaznivega dejanja po 297. členu KZ-1, je pa »spodbujanje k neenakopravnosti« del besedila 63. člena Ustave Republike Slovenije. Pogosto se v povezavi s pomanjkanjem naklepa in drugimi elementi v obrazložitvah pojavlja tudi formulacija, da je osumljenec s sporno izjavo »zgolj izrazil svoje mnenje«. V 12 primerih pa se je tožilstvo sklicevalo na svobodo govora.

9. Primerjava izidov tožilskih postopkov po letih pokaže, da je od 2013 naprej prišlo do občutnega znižanja deleža zadev, v katerih je tožilstvo vložilo obtožni akt ali zadevo zaključilo z naložitvijo naloge storilcu prek instituta odloženega pregona; v obdobju 2008–2012 je bilo takih 40 % (32 od 81 obravnavanih zadev), v obdobju 2013–2018 pa le še 13 % (8 od 64) obravnavanih zadev. V preostalih zadevah je tožilstvo ovadbo zavrglo.

10. S spremembo prvega odstavka 297. člena, ki je bila uveljavljena 2012, je zakonodajalec dodal en nov oziroma dva alternativna pogoja za opredelitev kaznivosti dejanja, in sicer da mora biti dejanje storjeno na način, ki lahko ogrozi ali moti javni red in mir, ali z uporabo grožnje, zmerjanja ali žalitev. S tem je zakonodajalec zožil dotakratno opredelitev kaznivega dejanja.

Dodani pogoj, da mora biti dejanje storjeno na način, ki lahko ogrozi ali moti javni red in mir, ali z uporabo grožnje, zmerjanja ali žalitev, je bil razlagan

restriktivno že v obrazložitvi vlade k predlogu spremembe,¹³ nato pa še nadalje v znanstveni monografiji Kazenski zakonik (KZ-1) z novelama KZ-1A in KZ-1B¹⁴ in v pravnem stališču VDT o pregonu kaznivega dejanja Javnega spodbujanja sovraštva, nasilja ali nestrpnosti po 297. členu KZ-1 (v nadaljevanju: pravno stališče VDT).¹⁵ Razlagi iz omenjene znanstvene monografije pa je 11. 12. 2013 vsebinsko sledila tudi sodba Višjega sodišča v Ljubljani (II Kp 65803/2012).

Pomembna ugotovitev Varuhove analize je bila – proti našim pričakovanjem – da sprememba besedila 297. člena KZ-1 iz leta 2012, s katero je bil dodan nov zakonski znak, da mora biti dejanje storjeno na način, ki lahko ogrozi in moti javni red in mir, ali pa z uporabo grožnje, zmerjanja in žalitev, ni bila odločilna za zavrženje večine zadev po sprejemu novega besedila člena (tako se je namreč poprej sklepalo v delu strokovne javnosti glede na sprejeto stališče VDT, ki je ta zakonski znak razlagalo ozko).

Analiza razlogov za zavrženje ovadb v obdobju po uveljavitvi novele KZ-1B (t. j. po 15. 5. 2012) je sicer pokazala, da je bilo sklicevanje na neizpolnjenost novega zakonskega znaka kaznivega dejanja (pogoja) iz 297. člena KZ-1, da mora biti dejanje storjeno »na način, ki lahko ogrozi ali moti javni red in mir«, najpogostejši razlog, ki so ga v obrazložitvah svojih sklepov o zavrženju ovadbe navajali tožilci. Kot izključni ali eden od razlogov za zavrženje ovadbe se pojavi v 49 % (39 od 80) vseh zavrženih zadev¹⁶ po 15. 5. 2012. Vendar pa so v 32 od teh 39 zadev tožilci kot razlog za zavrženje ovadbe poleg neizpolnjenosti novega pogoja dodatno navajali tudi neizpolnjenost vsaj še enega od drugih pogojev, ki so bili v veljavi že pred omenjeno zakonodajno spremembo iz leta 2012 (npr. ni bilo namena oziroma naklepa vplivati na širši krog ljudi, naj preidejo k sovražnim, nasilnim in nestrpnim dejanjem; spodbujanje ali razpihovanje ni bilo uperjeno proti posameznim varovanim skupinam ali

¹³ Glej Predlog zakona o spremembah in dopolnitvah Kazenskega zakonika (KZ-1), EVA 2010-2011-^[1]_{SEP} 0006, Vlada RS, K 108. členu predloga zakona (sprememba 297. člena KZ-1), 2. 6. 2011, dostopno na: [https://imss.dz-rs.si/IMiS/ImisAdmin.nsf/ImisnetAgent?OpenAgent&2&DZ-MSS-01/299a19c94fd1a0^{\[1\]}_{SEP}3a62232fa3dccc4d7076d3e6a259d84118cff627cfec2b13a](https://imss.dz-rs.si/IMiS/ImisAdmin.nsf/ImisnetAgent?OpenAgent&2&DZ-MSS-01/299a19c94fd1a0^[1]_{SEP}3a62232fa3dccc4d7076d3e6a259d84118cff627cfec2b13a).

¹⁴ Matjaž Ambrož in Hinko Jenull, [stvarno kazalo Ciril Keršmanc], Kazenski zakonik (KZ-1):^[1]_{SEP} z novelama KZ-1A in KZ-1B / razširjena uvodna pojasnila, GV Založba, Ljubljana, 2012.

¹⁵ Vrhovno državno tožilstvo, Pregon kaznivega dejanja Javnega spodbujanja sovraštva, nasilja ali^[1]_{SEP} nestrpnosti po 297. členu KZ-1 – pravno stališče, Ktr 2/13-6/HJ-TL/vg, 27. 2. 2013, dostopno na [www.^{\[1\]}_{SEP}spletno-oko.si/sovrazni-govor/pravna-podlaga](http://www.spletno-oko.si/sovrazni-govor/pravna-podlaga).

¹⁶ Med te zadeve niso šteti sklepi o zavrženju zaradi uporabe instituta odloženega pregonu.

njihovim pripadnikom; spodbujanje ali razpihovanje ni bilo javno; v eni zadevi pa se je postavljalo vprašanje, ali je storilec z izjavo res zanikal ali zmanjšal pomen holokavsta). Izključno zaradi neizpolnjenosti novega pogoja, da mora biti dejanje storjeno na način, ki lahko ogrozi ali moti javni red in mir, ali z uporabo grožnje, zmerjanja in žalitev, pa je tožilstvo v obdobju od 15. 5. 2012 do konca leta 2018 zavržlo sedem od skupaj 80 zavrženih zadev.

V analizi smo ugotavljali, da so tožilci in tožilke v posameznih zadevah ozko razlagali nov pogoj. V 16 od omenjenih 39 zadev so tožilci navajali, da je za izpolnjevanje pogoja zahtevano »konkretno ogrožanje javnega reda in miru«, čeprav besedilo člena tega izrecno ne zahteva. Od 39 zadev, v katerih je do zavrženja prišlo, ker ni bil izpolnjen prvi alternativno določen način »dejanje je storjeno na način, ki lahko moti javni red in mir«, pa je bila le v 10 zadevah (26 %) tudi opredelitev, ali je bilo dejanje storjeno »z uporabo grožnje, zmerjanja in žalitev«, torej na drugi alternativno določen način. Če bi tožilci šteli, da gre za alternativna in ne kumulativna pogoja, bi morala ta presoja biti narejena v vseh omenjenih 39 zadevah. K takšni praksi je nedvomno prispevalo VDT s svojim pravnim stališčem iz februarja 2013, ki je zakonsko besedilo »ali »z uporabo grožnje, zmerjanja in žalitev« razlagalo na način, da je tudi ta izvršitveni način lahko podan le v primeru, če bo spodbujanje ali razpihovanje v smeri sovražnosti, nasilnosti ali nestrpnosti izraženo na taki stopnji, ki že sama po sebi ogroža ali moti javni red in mir.

Tožilci so glede novega pogoja iz 297. člena KZ-1, uveljavljenega z novelo KZ-1B, neredko sledili razlagam iz znanstvene monografije Kazenski zakonik (KZ-1) z novelama KZ-1A in KZ-1B, GV Založba, 2012; pravnega stališča VDT o pregonu kaznivega dejanja Javnega spodbujanja sovraštva, nasilja ali nestrpnosti po 297. členu KZ-1 iz leta 2013; in sodbe Višjega sodišča II K 65803/2012,¹⁷ ki so odstopale od jezikovne razlage določbe. Te razlage so v veliki meri smiselno sledile obrazložitvi predloga spremembe 297. člena, da »je potrebna inkriminacija le tistih dejanj spodbujanja sovraštva, nasilja ali nestrpnosti, ki so bila storjena na tak način, da lahko glede na posamične okoliščine njihove izvršitve privedejo do stopnje, ki ogroža ali moti javni red in mir«, kljub temu, da je iz samega zakonskega besedila razvidno, da mora biti izpolnjen bodisi en ali drug pogoj (torej da je kaznivo dejanje storjeno ali »na

¹⁷ Pri analizi sklepov o zavrženju smo razbrali, da so tožilci v treh primerih citirali dele pravnega stališča VDT, v štirih primerih del uvodnih pojasnil h KZ-1, v štirih del sodbe II Kp 65803/2012 Višjega sodišča v Ljubljani, v osmih primerih pa so citirali ali se orientirali po omenjeni sodbi ali uvodnih pojasnilih h KZ-1 (ni bilo jasno po katerem viru, saj gre v delu za identično vsebino).

način, ki lahko ogrozi ali moti javni red in mir« ali »z uporabo grožnje, zmerjanja ali žalitev«).

Leta 2018 je vrhovni državni tožilec na Vrhovno sodišče Republike Slovenije vložil zahtevo za varstvo zakonitosti¹⁸ zoper že omenjeno in v tožilskih sklepih večkrat citirano sodbo Višjega sodišča z dne 11. 12. 2013 v primeru komentarja, uperjenega zoper romsko skupnost.¹⁹ Državni tožilci so skozi to zahtevo za varstvo zakonitosti pričakovali rešitev vprašanja razlage, v katerih primerih lahko pravosodni organi štejejo, da je dejanje storjeno na način, ki lahko ogrozi ali moti javni red in mir.²⁰ V zahtevi tožilec navaja, da je sodišče druge stopnje napačno razlagalo besedilo prvega odstavka 297. člena KZ-1, saj ni upoštevalo, da sta v zakonu opredeljeni dve alternativni obliki storitve kaznivega dejanja: prva na način, ki lahko ogrozi ali moti javni red in mir, druga pa z uporabo grožnje, zmerjanja ali žalitev. Ocenjuje, da je napačno stališče, da mora biti tudi pri drugem alternativno navedenem načinu storitve dana konkretna nevarnost ogrožitve ali motenja javnega reda in miru. Problematiziral je tudi stališče glede razlage možnosti ogrožitve in motenja javnega reda in miru, pri čemer je izpostavil, da ni nujno, da bi ogrožanje doseglo stopnjo konkretne nevarnosti, ki mora biti podana pri kaznivih dejanjih zoper splošno varnost ljudi in premoženja, pri čemer pa na drugi strani tudi ne zadošča, da gre za abstraktno, še zelo oddaljeno nevarnost. Vrhovno sodišče Republike Slovenije je 4. 7. 2019 v sodbi I Ips 65803/2012 zahtevi za varstvo ugodilo in ugotovilo, da je bila s sodbo sodišča druge stopnje kršena določba prvega odstavka 297. člena Kazenskega zakonika. Pričakovati je torej, da so se po objavi te sodbe tožilke in tožilci oddaljili od poprej restriktivnih stališč.²¹ Varuh je VDT v priporočilu št. 3 (Letno poročilo Varuha 2021) priporočil, naj formalno uskladi svoje pravno stališče o pregonu kaznivega dejanja po 297. členu s to sodbo.

11. Odgovora na vprašanje, čemu je od 2013 naprej upadlo število obtožnih aktov in tudi zadev, ki so se zaključile s sankcioniranjem storilcev, sama analiza tožilskih spisov ni podala. Načeloma pa bi lahko šlo za vpliv vsaj naslednjih dejavnikov (oziroma kombinacije slednjih):

¹⁸ Iz razloga kršitve kazenskega zakona po 1. točki 372. člena ZKP.

¹⁹

²⁰ Skupno poročilo o delu državnih tožilcev za leto 2018, odstavek 7.2.4, točka 4, str. 174.

²¹ Vpliv te sodbe na prakso pregonu kaznivega dejanja po 297. členu KZ-1 bi bil eventualno lahko predmet kakšne druge analize.

- spremenjeno besedilo 297. člena KZ-1 oziroma njegova restriktivn(ejš)a razlaga

Predmetna analiza tega dejavnika sicer ni pokazala kot odločujočega. Možno pa bi bilo tudi, da je sprememba zakona na upad vplivala na kakšen posreden način, npr. (ugibamo) tako, da so se tožilstva skladno z novo opredelitvijo kaznivega dejanja in njeno razlago iz pravnega stališča VDT iz februarja 2013 redkeje posluževala odkrivanja identitete avtorjev anonimnih komentarjev na podlagi sodne odredbe za ponudnika dostopa do interneta, ker so morda v posameznih primerih ocenila, da znaki kaznivega dejanja glede na nove (restriktivnejše) pogoje niso izpolnjeni.

- nižje število obravnavanih primerov sovražnega govora na spletu s strani državnih tožilstev

Iz analize sledi, da je bila v obdobju 2008–2012 skoraj polovica (47 %) zadev takih, ki so se nanašale na pregon sovražnega govora na družbenih omrežjih, spletnih forumih in v komentarjih spletnih medijev, medtem ko je bilo v obdobju 2013–2018 takšnih zadev le 16 %. Ravno primeri spletnega sovražnega govora so v obdobju 2008–2012 v 53 % (20 od 38) zadev vodili v obtožni predlog ali odloženi pregon, medtem ko smo v obdobju 2013–2018 zasledili le še en tak primer odloženega pregona in nobenega vloženega obtožnega predloga. Na podlagi navedenega bi lahko šel nižji delež pregona kaznivega dejanja po 297. členu KZ-1 v obdobju 2013–2018 tudi na račun nižjega števila obravnavanih primerov sovražnega govora na spletu, ki so ga v delo prejela državna tožilstva. Naša analiza ne daje odgovorov na vprašanje, zakaj so državna tožilstva med letoma 2013 in 2018 le enkrat preganjala spletni sovražni govor – že zato ne, ker vanjo niso bile vključene na primer zadeve, v katerih je morebiti prišlo do zavrženja ovadb proti neznanim storilcem.

- ravnanje Policije v zvezi z naznanitvami kaznivega dejanja po 297. členu KZ-1 in drugih relevantnih členih

Iz statistike iniciative Spletno oko²² na primer izhaja, da so v letih 2013–2017 Policiji naznanili 173 primerov sovražnega govora na spletu – torej veliko več, kot jih je bilo obravnavanih v tožilskih spisih, ki smo jih prejeli in proučili. V okviru posvetov z različnimi deležniki, ki so sledili objavi analize, smo prejeli tudi pojasnilo Policije, da je pregon avtorjev sovražnega govora na internetu močno otežen, ker je njihova identiteta običajno skrita. Policija pa je Varuhu tudi odgovorila, da digitalizacija, spreminjajoči se trendi in selitev sovražnega

²² Dostopno na: <https://www.spletno-oko.si/letna-porocila>.

govora na internet zahtevajo nove pristope ter da bi se morali pripraviti na nove izzive. Za to bi potrebovali dodatno znanje, orodja in sredstva.

12. V okviru analize se je pokazalo tudi, da tožilke in tožilci pri obravnavi ovadb ne zbirajo informacij oziroma ne opravljajo presoje o vplivu dejanja na oškodovanca ali skupnost. V zvezi s tem gre predvsem izpostaviti, da Smernice Evropske komisije za praktično rabo Okvirnega sklepa Sveta 2008/913/PNZ o boju proti nekaterim oblikam in izrazom rasizma in ksenofobije s kazensko-pravnimi sredstvi (v zvezi s katerim je sploh prišlo tudi do spremembe besedila 297. člena KZ-1 leta 2012) navajajo, da je za zagotovitev učinkovitega obravnavanja kaznivih dejanj in ustreznih odzivov na področju kazenskega pravosodja zelo pomembno, da Policija, tožilci in sodišča popolnoma razumejo profil, odnos do dejanja in motivacijo storilca rasističnega in ksenofobičnega sovražnega govora ter kaznivih dejanj, storjenih iz sovraštva. Hkrati pa je za organe kazenskega pravosodja enako pomembno, da lahko v celoti razumejo profil in položaj žrtve ter njen odnos do dejanja. Močno zanašanje na oceno storilčevega profila in motivov, ki ni uravnovešeno s pristopom, usmerjenim na žrtev, lahko negativno vpliva na nepristranskost in učinkovitost odzivov. Izpoved žrtev je lahko ključnega pomena za boljše razumevanje vpliva kaznivega dejanja nanje in zadevno skupino ali skupnost ter razumevanja konteksta, v katerem je bilo kaznivo dejanje storjeno.

13. V sklopu analize se je postavilo tudi vprašanje možnosti subsidiarnega pregona. Skladno s šestim odstavkom 144. člena ZKP je oškodovanec »tisti, ki mu je kakršnakoli njegova osebna ali premoženjska pravica s kaznivim dejanjem prekršena ali ogrožena«. Na podlagi 60. člena ZKP ima oškodovanec pravico začeti oziroma nadaljevati kazenski pregon, če se državni tožilec odloči, da ne bo začel pregona oziroma od njega odstopi. V primeru kaznivega dejanja po 297. členu KZ-1 možnost subsidiarnega pregona obstaja vsaj takrat, kadar je kaznivo dejanje neposredno usmerjeno tudi proti konkretnim oškodovancem. Kaj pa, ko je usmerjeno proti skupini?

Iz Smernic Evropske komisije za praktično rabo Okvirnega sklepa Sveta 2008/913/ PNZ o boju proti nekaterim oblikam in izrazom rasizma in ksenofobije s kazenskopravnimi sredstvi tudi izhaja, da so sovražni govor in druga kazniva dejanja, storjena iz sovraštva, »identitetna« kazniva dejanja ali kazniva dejanja »podajanja sporočila«. Ta kazniva dejanja ne kršijo samo individualnih pravic žrtve, ampak tudi načelo enakosti, in predstavljajo izraz

diskriminacije, predsodkov, sovraštva do žrtve, pa tudi do tistih, ki delijo njene značilnosti ali značilnosti, ki se ji pripisujejo, ali proti skupini ali skupnosti, ki ji žrtev pripada ali se šteje, da ji pripada. Motiv storilca je tisto, kar takšna kazniva dejanja razlikuje od navadnih kaznivih dejanj. Ta so še posebej huda zaradi posebnega vpliva, ki ga imajo na žrtev, pa tudi na skupnost ali skupino, ki ji žrtev pripada ali se domneva, da ji pripada - in posledično zaradi možnih širših družbenih posledic takih dejanj, ki lahko vodijo do povečanja družbenih delitev in medskupinskih ali medetničnih napetosti. Škode ne povzročajo le posamezni žrtvi, pač pa celotni skupnosti, ki ima enake značilnosti, pa tudi celotni družbi.

Okvirni sklep Sveta 2008/913/PNZ o boju proti nekaterim oblikam in izrazom rasizma in ksenofobije s kazenskopравnimi sredstvi v alineji (a) prvega odstavka 1. člena določa, da vsaka država članica sprejme ukrepe za zagotovitev kaznovanja javnega spodbujanja k nasilju ali sovraštvu, usmerjenega proti skupini ljudi, opredeljeni glede na raso, barvo kože, vero, poreklo ali nacionalno ali etnično pripadnost, ali proti članu te skupine. Vse navedene določbe okvirnega sklepa so v slovenski pravni sistem implementirane z 297. členom KZ-1,²³ zato menimo, da bi ga bilo treba razlagati tako, da je v njem inkriminirano kaznivo dejanje lahko usmerjeno tako proti skupini ljudi kot proti konkretnim članom te skupine. Ugotavljamo, da tako že izhaja tudi iz dosedanje tožilske prakse, proučene v okviru pričujoče raziskave. V približno tretjini proučenih tožilskih spisov domnevno spodbujanje sovraštva, nasilja ali nestrpnosti ni bilo usmerjeno zgolj proti skupini z določeno osebno okoliščino, temveč tudi proti konkretnim pripadnikom te skupine.

Kazenskopравni pregon sovražnega govora naj bi poleg javnega reda in miru varoval tudi dostojanstvo človeka in strpnost ter preprečeval diskriminacijo deprivilegiranih, ranljivih družbenih skupin.²⁴ Tudi navedeno govori v prid razlagi 60. člena ZKP in 297. člena KZ-1, po kateri se za oškodovanca šteje tudi katerikoli pripadnik napadene skupine, ne glede na to, da domnevni sovražni govor ni bil usmerjen neposredno proti njemu. Ker je s sovražnim govorom, usmerjenim proti določeni skupini, poseženo v dostojanstvo in varnost vsakega od njenih članov, je namreč smiselno, da se tem posameznikom prizna tudi

²³ Tako izhaja tudi iz vladnega komentarja k predlaganim določbam novele KZ-1B z dne 2. 6. 2011, ^[1] str. 19 in 148–150: <https://imss.dz-rs.si/IMiS/ImisAdmin.nsf/ImisnetAgent?OpenAgent&2&DZ-MSS-01/299a19c94fd1a03a62232fa3dccc4d7076d3e6a259d84118cff627cfec2b13a>.

²⁴ Glej razdelek 1.5 analize.

upravičenje do subsidiarnega kazenskega pregona v primeru, da tožilec od njega odstopi oziroma ga ne začne.

Navedeno izhodišče pa sicer odpira več praktičnih vprašanj o izvajanju postopkov v praksi. Na podlagi analize ugotavljamo, da bi bile najverjetneje nujne zakonodajne spremembe, če bi se želelo možnost subsidiarnega pregona v primeru kaznivega dejanja po 297. členu KZ-1 zagotoviti ne samo konkretnim oškodovancem, zoper katere je bilo kaznivo dejanje neposredno usmerjeno, ampak tudi širšemu krogu oškodovanih oseb.

13. Na podlagi ugotovitev iz analize je Varuh priporočil tudi zakonodajne spremembe z namenom ustrežnejše ureditve področja kriminalitete iz sovraštva. Varuh je v zaključkih ugotovil, da bi bilo v nekaterih proučenih zadevah bržkone primerneje, če ne bi bile obravnavane po 297. členu KZ-1, temveč kot kazniva dejanja iz sovraštva – tak primer so na primer napad na Cafe Open (znani lokal povezan z LGBTI+ gibanjem in skupnostjo), napad na skupino kubanskih državljanov z metanjem predmetov vanje in napad, ko je oseba nekoga pretepla zaradi njegove homoseksualne usmerjenosti. Kot poglobitni argument za posebno ureditev kriminalitete iz sovraštva se v stroki navaja dodatno škodljivost tovrstnih kaznivih dejanj v primerjavi z enakimi kaznivimi dejanji brez diskriminatornega nagiba. Slovenija je bila tudi ena od redkih držav članic, ki v kazenski zakonodaji ni vsebovala posebnih določb o tovrstnih diskriminatornih motivih storilca.²⁵ Obravnava kriminalitete iz sovraštva je bila zato možna le na podlagi splošne določbe drugega odstavka 49. člena KZ-1, po kateri se je pri odmeri kazni med drugim upoštevalo storilčeve nagibe za storitev kaznivega dejanja; ti v zakonu niso bili podrobneje opredeljeni. K drugačnemu oziroma okrepljenemu pristopu k obravnavi kriminalitete iz sovraštva so Slovenijo v svojih poročilih redno pozivala tudi mednarodna telesa OZN in Sveta Evrope za varstvo človekovih pravic. O tem so se izrekli Odbor za odpravo vseh oblik rasne diskriminacije (CERD), ECRI in Svetovalni odbor o okvirni konvenciji za varstvo narodnih manjšin. Številna priporočila v smeri izboljšav pri pregonu kriminalitete iz sovraštva je Slovenija prejela tudi v okviru tretjega kroga Univerzalnega periodičnega pregleda. V začetku leta 2023 je bila nato sprejeta novela KZ-1, s katero so bila naslovljena opisana priporočila, tako da je bila pri odmeri kazni dodana splošna oteževalna okoliščina, da je bilo

²⁵ Poročilo Komisije Evropskemu parlamentu in Svetu o izvajanju Okvirnega sklepa Sveta 2008/913/^[L]/^[SEP] PNZ o boju proti nekaterim oblikam in izrazom rasizma in ksenofobije s kazensko-pravnimi^[L]/^[SEP] sredstvi, 27. 1. 2014.

kaznivo dejanje storjeno zaradi osebne okoliščine žrtve (tretji odstavek 49. člena).

Na podlagi analize je Varuh pristojnim institucijam in oblastem, kot že omenjeno, podal več priporočil, med njimi tudi, naj čim prej pristopijo k pripravi ustreznih zakonskih podlag, ki bodo omogočile učinkovito preprečevanje sovražnega govora na spletu, vključno z družabnimi omrežji. Pri tem predvsem opozarjamo, da kljub ustavni prepovedi vsakršnega spodbujanja k narodni, rasni, verski ali drugi neenakopravnosti ter razpihovanju narodnega, rasnega, verskega ali drugega sovraštva in nestrpnosti, obstaja v slovenskem pravnem redu med dejanji, ki so kazniva, in dejanji, ki so sprejemljiva, široko sivo polje izražanja.

Podrobneje o izsledkih Varuhove raziskave v publikaciji: [Kazenskopravni pregon sovražnega govora v Sloveniji po 297. členu Kazenskega zakonika \(KZ-1\): analiza tožilske prakse pregona kaznivega dejanja javnega spodbujanja sovraštva, nasilja in nestrpnosti v obdobju 2008-2018](#)

III. SOVRAŽNI GOVOR V SODBAH EVROPSKEGA SODIŠČA ZA ČLOVEKOVE PRAVICE

Ana ČERMELJ, dipl.pravnica (un)

generalna sekretarka Sindikata obrti in podjetništva Slovenije

1. Med evropskim, ameriškim in slovenskim vrednotenjem pravice do svobode izražanja in sovražnim govorom

Svoboda izražanja, konkretizirana v razpravljajoči se na Ustavi temelječi in delujoči pravni državi (in družbi), ni zgolj pravni institut, temveč ustavna vrednota enkratnega pomena ter mora predstavljati cilj²⁶ sleherne demokraciji zavezane državne oblasti in družbe, saj predstavlja vrednostno izhodišče in hkrati pogoj za vse druge oblike svobode. Obravnave sovražnega govora se je nujno lotiti previdno, skrbno, pravno analitično in s posluhom za temelje ustavnopravne zaščite svobode izražanja.²⁷

Evropsko sodišče za človekove pravice je v sodbi Handyside proti Združenemu kraljestvu, kjer je tehtalo med pravico do svobode izražanja in varstvom morale, poudarilo, da je nujno ustvariti in vzdrževati prostor javne razprave in da svoboda izražanja ne velja »samo za informacije ali misli, ki so sprejete z odobravanjem ali štejejo za neškodljive in nevtralne, temveč tudi za tiste, ki šokirajo, žalijo, motijo«, različne skupine prebivalstva, oblast ali državo.

²⁶ Zobec utemelji pomen in vrednost človekovih pravic z besedami : »Ko gre za človekove pravice, nas njihov cilj ne zanima – so namreč vrednote *per se*, cilj sam po sebi.« Glej, Zobec, 2018, str.35

²⁷ Teršek (ur.), 2018, str. 74.

V demokratični družbi so konfrontacije nasprotujočih si stališč nujna stalnica, saj so predpogoj obstoja pluralizma, strpnosti in tolerantnosti do drugače mislečih.²⁸

Ustavno sodišče RS v zadevi št. U-I-141/97 izpostavi, da je svoboda izražanja neposreden izraz posameznikove osebnosti v družbi, poleg tega pa konstitutivni temelj svobodne demokratične družbe. Zaradi obojega jo primerjalno ustavno pravo šteje za eno najdragocenejših človekovih pravic in temelj ter nepogrešljiv pogoj domala vsake druge oblike svobode. Če naj bo razprava res svobodna, mora biti pravica posameznika izražati svoja mnenja v načelu varovana ne glede na to, ali je izjava groba ali nevtralna, racionalna ali čustveno nabita, blaga ali napadalna, koristna ali škodljiva, pravilna ali napačna.²⁹

Svoboda izražanja (*free speech*) ni enaka poštenemu izražanju (*fair speech*), niti politično korektnemu izražanju.³⁰ V ustavnopravni teoriji in ustavnosodni praksi je sprejeto splošno načelo, da je najvišja stopnja varstva namenjena izražanju političnega značaja, »policy«, v smislu razpravljanja in posledično odločanja o zadevah splošnega družbenega pomena.³¹ Jaklič trdi, da svoboda izražanja zaseda osrednje mesto v ustavni hierarhiji vrednot in jo opredeli kot

²⁸ Opomba: Pri tehtanju kršitev svobode izražanja gre vselej za problematiko praktične konkordance v ustavnopravni presoji; vprašanje korelativnosti človekovih pravic, ki so »soodnosne, sobivajoče, tako (oziroma prav zato) kot njihovi nosilci, ki imajo različne, večkrat tudi nasprotne in med seboj tekmujoče interese. Najpogosteje prihaja pravica do svobode izražanja (prvi odstavek 39. člena Ustave RS) v kolizijo prav s pravicami na področju varstva osebnostnih pravic in zasebnosti (35. člen Ustave RS), med katere spada tudi pravica do varstva časti in dobrega imena.

Pri prvi je na primer pomembno, ali je tisti, ki čuti, da sta njegova čast in dobro ime prizadeta, politična oseba, ter da v javni polemiki izražena negativna mnenja o taki osebi niso protipravna že samo zato, ker so negativna in lahko torej posameznika prizadenejo. Glej odločbo Up-345/01 z dne 5. 2. 2004, OdlUS XIII, 43

Zobec natančno pojasni sistematiko pravil in meril tehtanja med posameznimi pravicami, ki so v konfliktu; najprej je nujno ugotoviti, kateri pravici sta v konfliktu, opredeliti ustavno varovano vsebino vsake od njih, nato katere konkretne okoliščine obravnavanega (življenjskega) primera so pravno pomembne in katere iz človekovih pravic izvirajoče pravice in njih upravičenja so v koliziji. Šele ko je vse pripravljeno in zbrano, se lahko sodišče loti predzadnje stopnje – tehtanja v ožjem smislu, ki mora privedi do praktične konkordance (konkretne, praktične uskladitve obeh pravic, njuno uravnoteženje, določitev načina njenega sobivanja, v prispodobni njuna pomiritev), ki v bistvu pomeni oblikovanje pravila, veljavnega za konkreten primer. Ob tem je nujno zavedanje, da je postopek s štirimi stopnjami umeten, saj so vprašanja prepletana.«

Pogosto se trdi, da sta svoboda izražanja in svoboda veroizpovedi ali prepričanja v napetem razmerju ali celo v nasprotju. V resnici sta medsebojno soodvisni in se krepi. Glej na primer odločitev sodišča v zadevi Rabczewska proti Poljski, 8257/13 Z dne 30. 1. 2023.

Zobec pri tem poudari izhodiščno spoznanje, da praviloma nobena od obeh pravic, ki sta v konfliktu nima že vnaprej *in abstracto* zagotovljene prednosti, da imata obe največkrat enako specifično (abstraktno) težo, v konkretnem primeru pa različno težo.

Deontološki pogled na človekove pravice poudarja da so slednje v idealnem sobivanju, saj bi drugačno stališče pomenilo priznanje pravne anomalije in zanikanje Arhimedovega zakona v pravu. Primeroma; svoboda uveljavljanja ali neveljavljanja svoje vere ali prepričanja ne more obstajati, če svoboda izražanja ni spoštovana, saj je svobodni javni diskurz odvisen od spoštovanja raznolikosti prepričanj, ki jih imajo ljudje. Podobno je svoboda izražanja bistvena za ustvarjanje okolja, v katerem bi lahko potekala konstruktivna razprava o verskih zadevah. Prvotno je svobodno in kritično razmišljanje v odprti razpravi najmočnejši način za ugotavljanje, ali verske razlage držijo ali izkrivljajo prvotne vrednote, ki podpirajo versko prepričanje. Glej Zobec, 2018, str. 32–54 v povezavi s stališčem UN General Assembly, Letno poročilo visokega komisarja Združenih narodov za človekove pravice (2013) str. 7

²⁹ Tako Ustavno sodišče v odločbi št. U-I- 226/95 z dne 8. 7. 1999, Uradni list RS, št. 60/99 in OdlUS VIII, 174.

³⁰ Teršek, 2019, str. 373.

³¹ Teršek, 2007, str. 13.

»temelj in nepogrešljivi pogoj skoraj vsake druge oblike svobode«. Jaklič vidi svojevrstno povezavo med svobodo izražanja in demokratično obliko vladavine, saj je za učinkovito demokracijo nujno puščati odprt prostor za kritiko oblasti in za kroženje informacij pomembnih javnih zadev.³²

Družbeni pomen svobode (izražanja) kot postavke demokratične legitimnosti lahko povzamemo v treh sklopih; svoboda misli in izražanja kot predpogoj univerzalne svobode posameznika; svoboda javnega komuniciranja kot predpogoja posameznikove družbene samouresnitve in samopotrditve v zasebnem, javnem in političnem življenju; svoboda medijev in javnih občil v smislu »političnega orožja« v rokah državljanov in nadzora javnosti nad oblastjo kot predpogoja legitimnega političnega procesa, kar hkrati predstavlja aksiomatičen postulat in konstitutivni element sleherne demokracije.³³ Tudi slovensko Ustavno sodišče izpostavi pomen in vlogo svobode izražanja, ki sta večplastna. Njena funkcija je varovati svobodo do posredovanja informacij in mnenj (aktivni vidik), pa tudi svobodo njihovega sprejemanja, torej pravico do obveščенosti (pasivni vidik).³⁴ Medtem eden vodilnih ameriških teoretikov svobode govora, profesor Emerson, prepoznava štiri ločene vrednote, ki jih prvi amandma (k ameriški ustavi) podpira pri zaščiti izražanja, ob čemer poudari, da je vsaka nujna, vendar sama po sebi ni zadostna, saj so vse štiri soodvisne : (1) »zagotavljanje individualne samoizpolnitve«; (2) »napredek v znanju in odkrivanju resnice«; (3) »zagotavljanje sodelovanja vseh članov družbe pri odločanju;« in (4) »doseganje bolj prilagodljive in s tem bolj stabilne skupnosti.«³⁵

V letnem poročilu Visokega komisarja ZN za človekove pravice je poudarjeno, da so vse človekove pravice univerzalne, nedeljive ter soodvisne in povezane. Nikjer ta soodvisnost ni bolj očitna kot v razpravi o svobodi izražanja v povezavi z drugimi človekovimi pravicami. Uresničevanje pravice do svobode izražanja omogoča živahno, večplastno razpravo v javnem interesu, ki daje glas različnim perspektivam in stališčem. Spoštovanje svobode izražanja ima ključno

³² Jaklič, 2002, str. 417.

³³ Teršek, 2020a, str. 13–17.

³⁴ Odločba Up-1391/07 z dne 10. 9. 2009, tčk.8

³⁵ Redish, 1982, str. 591-592

vlogo pri zagotavljanju demokracije in trajnostnega človekovega razvoja ter pri spodbujanju mednarodnega miru in varnosti.³⁶

Svoboda izražanja ima intrinzični pomen, cenimo jo samo po sebi, saj omogoča državljanom demokratično samovladanje in vključuje pravico do obveščenosti, omogoča seznanjenost z zadevami političnega značaja ter garancijo, da se bodo zadeve javnega pomena reševale s širšim družbenim konsenzom v okviru opravljenih temeljitih javnih in strokovnih razprav.³⁷ V politično-liberalnem kontekstu vodijo spoštovanje dostojanstva, dopuščanje svobodnega mnenja in priznavanje vrednosti vseh oseb ter njihovih individualnih odločitev³⁸ na splošno do močnega poudarka volje in soglasja, kar krepi (in spodbuja) demokratične temelje. Pomeni, da je prisilna vladavina enega ali redkih nad številnimi nezdržljiva z ustreznim spoštovanjem dostojanstva osebe, s tem pa nezdržljiva s pojmom demokracije kot take.³⁹

Svoboda izražanja je temeljna pravica, vendar ni absolutna⁴⁰ in na »trgu idej« se odraža v pluralizmu mnenj, toleranci do drugače mislečih, v odprtosti duha do drugačnosti in tudi v izražanju kritičnosti, ki je lahko na trenutke ostro, brezobzirno, neusmiljeno, deplasirano, celo žaljivo.⁴¹ Dejansko uresničujoče svobode izražanja zato ni mogoče dovoliti pod pogojem, t. j. ko se izraža na »družbeno primeren, ustrežljiv« način, temveč se kot ustavnopravna pravica izpolni v svojem bistvu šele takrat, ko prestopi meje obzirne razprave in šokira. Zapisano predstavlja nujni pogoj za izpolnjevanje demokratične volje in svobode, zato jo je dopustno omejevati samo pod strogimi pravnimi merili, kadar gre za opravičljive razloge, kar presojujejo ustavna sodišča in na najvišji ravni (za pogodbenice Konvencije) Evropsko sodišče za človekove pravice.⁴² Okoliščine, našteje v 14. členu Evropske konvencije o človekovih pravicah, kjer konvencija izrecno omenja spol, raso, barvo kože, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, narodnostni ali socialni izvor, pripadnost narodni manjšini, lastnino, rojstvo ali kakšne druge okoliščine, štejejo v judikaturi Evropskega

³⁶ UN General Assembly, (2013), str. 7

³⁷ Teršek, 2019, str. 373.

³⁸ Avbelj, 2012, e-vir.

³⁹ Schachter, 1983, str. 849.

⁴⁰ Peršak, 2016, str. 46–47.

⁴¹ Glej sodbo ESČP Handyside v Združeno kraljestvo, št. 5493/72, 7. 12. 1976, serija A št. 24, str. 23, odstavek 49.

⁴² Teršek, 2020a, str. 13–17.

sodišča za človekove pravice za »*suspect categories*« oziroma posebej pomembne. Diskriminacija na temelju prej naštetega se v praksi ESČP zato še posebej strogo presoja.⁴³

Evropsko sodišče za človekove pravice na splošno ne uporablja natančnih opredelitev bodisi v zvezi s koncepti iz 10. člena Konvencije bodisi v zvezi s tujimi koncepti sovražnega govora, čeprav se zdi, da obstaja načelno soglasje glede opredelitve tega koncepta v državah članicah Sveta Evrope.⁴⁴ Zapisano lahko utemeljimo tudi s sprejetimi Priporočili ministrov Sveta Evrope glede sovražnega govora.⁴⁵

Hannah Arendt ugotavlja, da vsak novi pojav med ljudmi očitno zahteva novo besedo, pa naj je skovana nova beseda, ki pokriva novo izkušnjo, ali je stari besedi dodeljen povsem nov pomen. To še toliko bolj velja za politično področje življenja, v katerem je vrhovni vladar govor, mutatis mutandis tudi sovražni govor.⁴⁶

Odbor ministrov Sveta Evrope je v skladu s členom 15. b Statuta Sveta Evrope v priporočilu CM/Rec(2022)16, z dne 20. 5. 2022, poudaril, da je za učinkovito preprečevanje in boj proti sovražnemu govoru ključnega pomena opredeliti in razumeti njegove temeljne vzroke in širši družbeni kontekst⁴⁷ ter različne izraze in različne vplive na ciljne skupine; v svojem priporočilu o sovražnem govoru iz leta 1997 (97)2/E/30 pa je tega opredelil kot »vsako izražanje, ki širi, spodbuja ali opravičuje rasno sovraštvo, sovraštvo do tujcev, antisemitizem in druge vrste sovraštva, ki temeljijo na nestrpnosti, agresivnem nacionalizmu ali etnocentrizmu, diskriminaciji in sovražnosti proti manjšinam, migrantom ali ljudem tujega rodu«.⁴⁸ Evropsko sodišče za človekove pravice te opredelitve med obravnavo posameznih primerov ne spregleda, še več, v sodbi Gündüz prot Turčiji, sodba z dne 4. december 2003, § 22, se celo izrecno sklicuje nanjo, prav tako v novejši zadevi Sanchez proti Franciji [GC] - 45581/15, z dne 15. 5. 2023. Prav tako se sodišče v zadevi Kilin proti Rusiji, 10271/12 z dne 11. 5. 2021, v

⁴³ Peršak, 2016, str. 45.

⁴⁴ Tulkens, 2012, str. 2.

⁴⁵ Recommendation No. R (97) 20 of the Committee of Ministers to Member States on »Hate Speech«, 1997, str. 106–108.

⁴⁶ Arendt, 2017, str. 34.

⁴⁷ Podobno že Aristotel v »Retoriki«: »Doumeti je treba troje: kateri so vzroki, zaradi katerih ljudje krivično ravnaajo, kakšno je razpoloženje teh ljudi, kakšni so sicer ti ljudje ter v kakšnem stanju so.« str.150

⁴⁸ Recommendation No. R (97) 20 of the Committee of Ministers to Member States on »Hate Speech«, 1997, str. 106–108.

argumentaciji seznanjeni s stališčem Evropske komisije Sveta Evrope proti rasizmu in nestrpnosti (ECRI), da je v nekaterih primerih posebna značilnost uporabe »sovražnega govora« ta, da je morda namenjen spodbujanju oz. je razumno pričakovati, da bo imelo učinek spodbujanja drugih k nasilnim dejanjem, ustrahovanju, sovražnosti ali diskriminaciji proti tistim, ki so tarča takega govora.

Kljub zapisanemu ESČP obravnava primere kazuistično, jih raje analizira vsakega posebej in zagotovi, da njegova obrazložitev - in njegova sodna praksa ne bosta omejena na opredelitve, ki bi lahko omejile njegovo ukrepanje v prihodnjih primerih.⁴⁹ Poleg tega je sodišče naklonjeno uporabi avtonomnega pojmovanja nekaterih pojmov.⁵⁰ Ko se Evropsko sodišče za človekove pravice sreča s sovražnim govorom, mora svojo sodno prakso graditi v (relativni) odsotnosti mednarodnih sodišč in besedil. Na univerzalni ravni, v okviru obstoječega mednarodnega prava o človekovih pravicah⁵¹, le 20. člen Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah določa, da mora biti »vsakršno propagiranje vojne z zakonom prepovedano ter vsako hujskanje k nacionalnemu, rasnemu ali verskemu sovraštvu, ki bi pomenilo spodbujanje k diskriminaciji, sovražnosti ali nasilju, z zakonom prepovedano«.⁵²

Na takšni podlagi mora Evropsko sodišče za človekove pravice kot živ instrument razviti »konstruktivno, živo sodno prakso«, povezano z vrednostnimi

⁴⁹ Tulkens, 2012, str. 2.

⁵⁰ Prav tam.

⁵¹ Opomba: ne smemo pozabiti, da so človekove pravice (morda sta pravili prepoved mučenja in pravica do življenja) načela in ne pravila, zato je njihova (vsakokratna) resnična vsebina izmuzljiva, elastična in težko ugotovljiva. glej Zobec, 2018, str. 33

⁵² Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah, 20. člen.

Opomba: Na tem mestu je smiselno dodati smernice implementacije 20. člena, ki jih vsebuje Akcijski načrt iz Rabata o prepovedi spodbujanja nacionalnega, rasnega ali verskega sovraštva, ki pomeni napeljevanje k diskriminaciji, sovražnosti ali nasilju (The Rabat Plan of Action; glej UN General Assembly - Human Rights Council Twenty-second session, Annual report of the United Nations High Commissioner, for Human Rights and reports of the Office of the High Commissioner and the Secretary-General).

Kot pomoč pri ugotavljanju, ali govornik z zagovarjanjem diskriminatornega sovraštva namerava in ima lahko učinek spodbujanja javnosti k nasilnemu ali diskriminatornemu delovanju, je treba upoštevati šest dejavnikov, gre za t. i. šestdelni preizkus praga –

- **kontekst:** Kontekst je zelo pomemben pri ocenjevanju, ali je verjetno, da bodo določene izjave spodbudile diskriminacijo, sovražnost ali nasilje nad ciljno skupino, in ima lahko neposreden vpliv na namen in/ali vzročno zvezo. Analiza konteksta bi morala postaviti govorno dejanje v družbeni in politični kontekst, ki prevladuje v času, ko je bil govor narejen in razširjen;
- **identiteta govorca:** Upoštevati je treba govorcev položaj ali status v družbi, še posebej položaj posameznika ali organizacije v kontekstu občinstva, ki mu je govor namenjen;
- **naklep:** 20. člen Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah predvideva naklep. Malomarnost in lahkomišelnost ne zadoščata za to, da je dejanje kaznivo dejanje po 20. členu pakta, saj ta člen predvideva »zagovarjanje« in »spodbujanje« in ne zgolj distribucijo ali kroženje gradiva. V zvezi s tem zahteva aktivacijo trikotnega razmerja med objektom in subjektom govornega dejanja ter občinstvom;
- **vsebina in oblika:** Vsebina govora je kritičen element hujskanja. Analiza vsebine lahko vključuje stopnjo, do katere je bil govor provokativen in neposreden, pa tudi obliko, slog, naravo argumentov, uporabljenih v govoru, ali je bilo vzpostavljeno ravnotežje med uporabljenimi argumenti;
- **obseg in pomembnost izražanja:** javnost izražanja, sredstva izražanja ter intenzivnost ali obseg izražanja (pogostost);
- **verjetnost nastanka škode,** vključno z neposredno nevarnostjo – obstajati mora razumna verjetnost, da na podlagi spodbujanja/hujskanja pride do diskriminacije, sovražnosti ali nasilja.

predstavami, ki danes prevladujejo v demokratičnih družbah, in soditi v okviru določb Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin.⁵³

Sovražni govor vsebuje več komponent, od tega niso prisotne zgolj razžalitve osebe, izražene skozi verbalno nasilje in spodbujanje k nasilju (»When to say is to do«⁵⁴), temveč tudi najvišja moralna zavržnost dejanj (materialna protipravnost) in večja škodna posledica za tistega, v katerega so uperjeni elementi hudega verbalnega nasilja. Teršek poudarja, da samo omenjanje nasilja pač ni tudi ustavnopravno pomembno ščuvanje k nasilju.

Če nekdo uporabi besedo »sovražiti«⁵⁵, to še ne predstavlja kar apriori sovražnega govora, če bi bil tak govor tako označen, se v ospredje postavlja zgolj pravno ignorantstvo ter ustavnopravno neukost.⁵⁶

⁵³ Tulkens, 2012, str. 2.

⁵⁴ Prav tam, str. 1.

⁵⁵ Glej prispevek »Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu in Svetu« z dne, 9. 12. 2021, kjer se pojavi zapis Ursule von der Leyen, predsednice Evropske komisije; »Sovraštvo je sovraštvo – ne smemo ga dovoliti«.

Ali sovražni govor postaja orodje za potrebe obračunavanja z drugače mislečimi tudi na evropskem političnem parketu?

Če ljudje izražajo čustva na družbeno nesprejemljiv način (brez konkretnih znakov kaznivega dejanja), ali bodo podvrženi pravnim sankcijam? Do kod sega pravo?

Ali vztrajati na stališču, da zmore represija zdraviti in se bo v prihodnje preganjalo že »miselne zločine«?

Empirične raziskave kažejo, da je zaviranje čustev bilo povezano s splošno negativnimi družbenimi posledicami. Kulturna perspektiva pa kaže, da lahko te posledice ublažijo kulturne vrednote. Poleg tega je eksperimentalno izzvano zatiranje povzročilo zmanjšano medosebno odzivnost med interakcijo iz oči v oči, skupaj z negativnim dojetjem in sovražnim vedenjem. Čustva so ključnega pomena za usmerjanje medosebnih odnosov.

Ena od posledic tega dejstva je, da imajo lahko čustvene izmenjave resne družbene posledice bodisi da ohranjajo in krepijo pozitivne odnose ali pa postanejo vir antagonizma in razdora. Obstajata vsaj dve glavni oviri za doseganje boljšega razumevanja, kako čustva vplivajo na družbene interakcije; prvič, prizadevanja za samoregulacijo močno oblikujejo čustva, ki jih doživljamo in izražamo v dani situaciji, in drugič, kulture različno spodbujajo in krepijo čustveno odzivanje, kar ima za posledico razlike v tem, v kakšnih okoliščinah so čustveni odzivi sankcionirani. Glej Butler et al., 2007.

Eksemplaričen primer sovraštva, ki je eskaliral v oprijemljiv sovražni govor, predstavlja Julius Streicher, urednik nacističnega časopisa der Stürmer, ki je nemški javnosti plasiral sovražne zapise o Judih. Oprijemljivo sovraštvo, konkretiziran, kontinuiran dejanski sovražni govor, je preraslo v oprijemljivo posledico. Kljub nekaterim zgodovinsko preverljivim slabim praksam v okviru obveščanja javnosti, velja izpostaviti odločbo Ustavnega sodišča št. U-I-172/94 z dne 9. 11. 1994 (Uradni list RS, št.

73/94 in OdlUS III, 123), ki je poudarilo, da svoboda tiska in izražanja mnenj pomaga vzpostavljati in oblikovati nepristransko informirano javnost. V sklepu št. Up-91/02 z dne, 12. 3. 2004, je zapisalo, da ima svoboda govora še poseben pomen, ko gre za izražanje v okviru novinarskega poklica, saj so široke meje svobode tiska eden izmed temeljev sodobne demokratične družbe. To še zlasti velja za poročanje o temah, pri katerih je podan splošni interes javnosti po informiranju.

Ustavnosodna praksa sporoča, da kljub tovrstnim posamičnim primerom ne smemo kriminalizirati vsake zapisane kritične besede na račun ene družbene skupine. V tem primeru ne bi prišlo do tehtanja med ustavno varovanimi pravicami, ampak bi šlo apriori za favoriziranje ene (sicer enakovredne) pravice (načela) nad drugo, ki bi postala superiorna. V skladu s tretjim odstavkom 15. člena Ustave so človekove pravice in temeljne svoboščine omejene z enakovrednimi pravicami oziroma svoboščinami drugih ljudi.

Ali zmoremo razumeti zgodovinske lekcije ter izhajati iz razsvetljenjskega duha in dejstva, da imamo orodja, institucije in stroko, ki tovrstne pojave zmore zaznati pravočasno in nato s pomočjo psihologov, psihiatrov, psihoterapevtov, socialnih delavcev, idr. strokovnjakov, nuditi pomoč, da se bodo posamezniki znali spopasti s svojimi čustvi, življenjskimi izzivi ter s tem preprečiti posledice hujših eskalacij (»negativnih«) čustev v zunanji svet, bo pokazal čas.

⁵⁶ Teršek, 2018, str. 76–77.

Evropsko sodišče za človekove pravice primarno obravnava pritožbe oseb, ki zatrjujejo, da jim je bila s sodbo nacionalnega sodišča, kjer gre večinoma za izreke kazenskih ali civilnopravnih sankcij, kršena pravica do svobode govora, in sicer v okviru 10. člena EKČP.⁵⁷

Sodna praksa ESČP je na področju sovražnega govora vpeljala nekaj splošnih načel in konceptov, ki služijo pri razumevanju in razlagi Konvencije. Pri presojanju sovražnega govora in kršitev 10. člena Konvencije je sodišče izoblikovalo dodatno stališče in doktrine; od razmejevanja med vrednostnimi sodbami in dejstvi; koncepta zadostne dejanske podlage, ki mora biti podana v primeru vrednostnih sodb, doktrine javne osebe (*public figure doctrine*), posebne dolžnosti novinarjev, ki morajo v okviru svojega poslanstva podajati pravilne in verodostojne (*proof of truth*) informacije, podane v skladu z novinarsko etiko, ter hkrati zasledujejo načelo *Audiatur et altera pars (naj se sliši tudi druga stran)*, zasledujoč resnico, do metode široke interpretacije »vrednostne sodbe«, presojanja zadeve »kot celote«.⁵⁸

Totalitarni režimi in tragična izkušnja druge svetovne vojne so močneje prispevali k pomembni epistemološki razliki med Evropskim sodiščem za človekove pravice (ESČP ali sodišče) in Vrhovnim sodiščem ZDA. Belavusau zapiše, da je bilo zakonodajalcem in sodnikom v regiji (v mislih ima predvsem Vzhodno in Srednjo Evropo, saj sta bili glavni prizorišči holokavsta,⁵⁹ in gre za regiji, ki sta še posebej občutljivi na interpretacije druge svetovne vojne⁶⁰) usojeno izbirati med pragmatičnim ameriškim in preventivnim evropskim pristopom, ki se pogosto uravnotežita na spolzkem polju militantne demokracije in čiste politike spomina.⁶¹

V ameriškem sistemu, na primer, pravne opredelitve sovražnega govora ni. Vrhovno sodišče ZDA postavlja svobodo govora in »tržišče idej«⁶² kot najvišjo

⁵⁷ Wedam Lukić, 2017a, str. 339.

⁵⁸ Peršak, 2016, str. 46.

⁵⁹ Holokavst je pomensko omejen izraz, ki se uporablja za dejanja množičnih grozodejstev in fizično iztrebljanje približno šestih milijonov evropskih Judov s strani nacistov in njihovih zaveznikov. Ta zloglasna epizoda zgodovine predstavlja edinstven simbolni pojav v kolektivnem spominu držav, vključenih v te tragične dogodke. Glej Belavusau, 2013, str. 11.

⁶⁰ Belavusau, 2013, str. 6–10.

⁶¹ Prav tam, str. 14; Avtor ob tem utemeljuje, da prepovedi revizionizma ne bi smele temeljiti na žrtvah, ampak na epistemološkem dejstvu resnice. Pravna izključitev nekaterih zgodovinskih pripovedi ni edini način spoprijemanja s preteklostjo in odpravljanja travm skupnega spomina. Ob tem pojasni, da je zakonodajni nadzor nad kolektivnim spominom bil morda ustrezen v začetnih povojnih desetletjih, storilci so medtem bili najdeni, imenovani in kaznovani, prav tako so bile obsojene ponižujoče ideologije razizma in antisemitizma, žrtve prepoznane.

⁶² Belavusau, 2010, str. 165–183.

vrednoto,⁶³ ki presega posledice sovražnosti in je vrednostno nad njimi. Preizkusi za kvalifikacijo sovražnega govora so v ameriškem sistemu občutno strožji kot v okviru Evropskega sodišča za človekove pravice.⁶⁴ Boštjan M. Zupančič zaznava pomembno razliko v dojemanju in preganjanju sovražnega govora zaradi (tehnološkega) obrata, ki se mu reče množičen dostop do informacij. Množični korporativni mediji (*mainstream media*), ki so v zasebni lasti, ne morejo več manipulirati s širokimi ljudskimi množicami, filtrirati sporočil. Pojem lažnih novic (*fake news*) je dobil globalne razsežnosti, zato je v tem pogledu *taka* svoboda tiska dejanski napad na demokracijo.

Besedilu 10. člena Konvencije, ki je bilo v kontradistinkciji s tistim, kar je takrat veljalo v državah pod sovjetsko prevlado (in v Jugoslaviji), je tehnološki napredek (Twitter, Facebook ipd.), omogočil popolno udeležitev.⁶⁵ Toplak po drugi strani opozarja na zasebno cenzuro, saj ravno navedene spletne platforme in njihovi lastniki odločajo o tem, katere informacije se bodo širile in katere ne,⁶⁶ medtem ko to komunikacijo ureja pogodba med lastnikom spletne platforme in uporabnikom, kjer lastnik postavlja pravila kot v zasebni dvorani. Spletni uporabnik se na svobodo govora sploh ne more sklicevati.⁶⁷

Ob tem bi veljalo poudariti, da kljub temu da je svoboda izražanja pravica negativnega statusa (državi niso dovoljeni omejevalni posegi v njeno uresničevanje), predpostavlja pozitivni vidik te pravice pozitivno obveznost države, da z ukrepanjem in posredovanjem omogoča uresničevanje te svobode, na primer s preprečevanjem nastajanja monopolov na medijskem trgu.⁶⁸

Toplak opozarja na nekoliko skrb vzbujajoč odnos dela slovenske pravne stroke do pravice do svobode izražanja na nacionalnem primeru. Prevladuje pogled, naj Ustava zaščiti oblastnike pred ljudmi,⁶⁹ ne ljudi pred oblastjo.⁷⁰ Ob tem velja vendarle izpostaviti nekaj primerljivih izhodišč slovenske sodne prakse, ki sledi

⁶³ Za koncept tržišča idej glej Abrams v United States.

⁶⁴ Vilfan Vospernik, 2016, str. 103.

⁶⁵ Zupančič, 2020, str. 168–169.

⁶⁶ O tem na primeru vdora protestnikov v washingtonski Kapitol 6. 1. 2021 in ukinitve Twitter računov s strani zasebnih korporacij, tudi: Burger, 2021, str. 22.

⁶⁷ Toplak, 2020, str. 3.

⁶⁸ Teršek, 2007, str. 16.

⁶⁹ Toplak, 2020, str. 3.

⁷⁰ Tej tezi potrjujejo tudi sodbe ESČP proti Sloveniji: Mladina, Čeferin, Cimperšek, Alenka Pečnik.

ESČP; Vrhovno sodišče RS je na primer v odločbi II Ips 75/2019⁷¹ poudarilo pomen kontekstualnosti in sorazmernosti ter dalo »prednost razsvetljenskemu načelu, da samo svobodna razprava o pomembnih družbenih temah omogoča približevanje resnici. Tako je prevladalo stališče, da je treba dati prednost svobodi političnega izražanja, kjer se prisposodbam vselej dopušča odprto, večpomensko razumevanje.«⁷²

Tudi Ustavno sodišče v zadevi Up-614/15 posebej poudari, da je opredeljevanje pomena sporne izjave s stališča prestrogih meril (ki so nato ključna za izrečeno omejitev svobode izražanja) nezdržljivo s svobodo izražanja.⁷³

V sodbi št. IV Ips 31/2016, z dne 25. 8. 2016 Vrhovno sodišče RS poudari pomen konkretizacije, kamor sodijo med drugim odločilne okoliščine⁷⁴, in sicer da je presežena praksa, po kateri se je kolizija med svobodo izražanja in pravico do časti in dobrega imena reševala z navezavo na kazenskopравни opredelitvi KD razžalitve in žaljive obdolžitve, temveč je poudarilo, da mora sodišče ob ustavnopravnih izhodiščih glede na okoliščine konkretnega primera, človekovima pravicama, ki sta v koliziji, pripisati ustrezno težo in odločiti, kateri od njiju dati prednost.

Višje sodišče v Ljubljani v kazenski zadevi medtem ugotavlja naslednje: »Kaznivo dejanje javnega spodbujanja sovraštva, nasilja ali nestrpnosti je le tisto dejanje, ki je storjeno na tak način, da lahko glede na konkretne okoliščine ogrozi ali moti javni red in mir. Podano mora biti konkretno ogrožanje, ki se mora pokazati v neposredni nevarnosti, posegu v telesno ali duševno celovitost posameznikov, oviranju izvrševanja pravic ali dolžnosti ljudi, državnih organov, organov samoupravnih lokalnih skupnosti in nosilcev javnih pooblastil na javnem kraju. Dejanja spodbujanja ali razpihovanja morajo biti take narave, da v

⁷¹ Glej točko 25 omenjene sodbe

⁷² Za oceno o protipravnosti objave ne zadošča, da je ta žaljiva in da je naslovnik hudo prizadela, ampak je treba vselej oceniti, kakšno vsebinsko sporočilo je govorec z žaljivo objavo hotel posredovati ter kakšen je bil družbeni in politični kontekst objave. Ob tem se je Vrhovno sodišče RS vsebinsko oprlo na 52. in 64. točko obrazložitve ESČP v zadevi Grebneva in Alisimchik proti Rusiji (št. 8918/05) z dne 22. 11. 2016. V tej zadevi je ruski tednik ob volitvah v parlament objavljal satirične prispevke z likom iz risank, ki potuje po Rusiji in spremlja volitve. Tako opravi tudi intervju z direktorico lokalne agencije ki ponuja spremljevalke, katere priimek je podoben priimku kandidata, okrožnega tožilca. Ob intervjuju je bila objavljena slika z žensko, ovito v bankovce, in obrazom okrožnega tožilca. ESČP je ocenilo, da je šlo za satirično kritiko njegovega strokovnega dela in da rusko sodišče ob obsodbi zaradi razžalitve sploh ni opravilo tehtanja, ampak je le sledilo navedbam tožilca o prizadetosti zaradi žaljive primerjave s prostitutko.

⁷³ Točki 22 in 23 obrazložitve odločbe Ustavnega sodišča št. Up-614/15 z dne 21. 5. 2018.
Glej tudi Prim. odločbe Ustavnega sodišča št. Up-1128/12 z dne 14. 5. 2015 (Uradni list RS, št. 37/15, in OdlUS XXI, 14), 24. točka obrazložitve.

⁷⁴ Opomba: V skladu z določbo 2. člena ZP-1 nikomur ne sme biti izrečena sankcija za prekršek, če dejanje ni bilo z zakonom, uredbo ali odlokom samoupravne lokalne skupnosti določeno kot prekršek, preden je bilo storjeno, in če za tako dejanje ni bila predpisana sankcija za prekršek. Skladno z navedenim mora izrek odločbe o prekršku med drugim obsegati tudi kratek opis dejanja, s katerim je storjen prekršek – kraj in čas storitve, način storitve ter odločilne okoliščine (tretji odstavek 56. člena ZP-1). Opredelitev prekrška terja opis izvršitvenega dejanja z navedbo konkretnih okoliščin, ki ravnanje opredeljujejo kot historični in dokazljiv dogodek.

okolju in razmerah, v katerih so storjena, do kršitev javnega reda in miru ne privedejo le zato, ker so pravočasno posredovali pristojni organi ali posamezni udeleženci oziroma druge navzoče osebe ali zaradi pravočasnega prenehanja sovražnega govora.

V izreku sodbe opisano kaznivo dejanje ne obsega vseh zakonskih znakov, ker ni opisano, da naj bi obdolženec storil dejanje na način, ki lahko ogrozi ali moti javni red in mir ali z uporabo grožnje, zmerjanja ali žalitev.«⁷⁵

Vloga in odnos prava do oblik sovražnega govora je lahko bodisi permissivna (npr. v ameriškem sistemu) in daje družbi primarno vlogo v smislu, da je rešitev problemov medčloveških odnosov v svobodi,⁷⁶ da sama pomete z oblikami sovražnega govora bodisi avtoritativna (evropski pristop na temelju EKČP), ki prepoveduje najbolj ekstremne različice sovražnega govora.

Pristope utemeljujejo zgodovinska izkušnja, družbena zrelost in dialoška kultura.⁷⁷

Ameriški sistem sledi logiki nejevere, da družba, če jo pustimo brez usmerjanja, usodno zdrvi v brezna svojega uničenja, ker naj bi bili nagoni ljudi tako sprevrženi. Nadine Strossen v knjigi *Hate: Why We Should Resist It with Free Speech, Not Censorship* trdi, da nas izkušnje učijo, da je vsakogar mogoče obtožiti »sovraštva« in vsakdo je lahko izpostavljen sovraštvu na temelju številnih osebnih lastnosti in prepričanj. Izrazi »sovražni govor« in »zločini iz sovraštva« se pogosto uporabljajo za demoniziranje in pozivanje h kaznovanju širokega nabora izrazov, vključno s političnim diskurzom, ki je sestavni del (ameriške) demokracije. Izraz »sovražni govor« ni pravni izraz s posebno opredelitvijo; namesto tega se uporablja za stigmatizacijo in zatiranje, prav tako trdi, da pregon sovražnega govora ni učinkovit, temveč so produktivnejši protiargumenti in razprave. Dokazi kažejo, da nihče od nas ni imun pred »implicitnimi« ali nezavednimi pristranskostmi, ki prežemajo našo družbo s svojo trdno strukturno diskriminacijo. Zato je govor, ki odraža diskriminatorne stereotipe, pogosto lahko posledica nevednosti ali neobčutljivosti in ne nujno zlobe, zato sledi logiki, da višina kazni ne vpliva na pojavnost in pogostost zločinov v smislu, da se bo nekdo, ki iz malomarnosti zastopa stereotipna stališča, bolj verjetno pozitivneje odzval na konstruktivno izobraževanje kot na obtožbe in kaznovanje zaradi »sovražnega govora«.⁷⁸

⁷⁵ Višje sodišče v Ljubljani, VSL sodba II Kp 65803/2012, z dne 11. 12. 2013

⁷⁶ Bastiat, 2011, str. 71.

⁷⁷ Letnar Černič, 2013, str. 128–145.

⁷⁸ Strossen, 2018, str. 53.

Evropski sistem morda bolj sledi logiki, da lahko ustavi ta »samomorilski družbeni tek« in mu daje bolj zdravo usmeritev, da imajo zakonodajalci umnost in vrlino, ki jih (morda celo) postavljata nad človeštvo in onkraj njega.⁷⁹ Ali drugače, uporabljajoč filozofski cinizem po Nietzscheju: »Človeška žival, če je ne zbičamo v ubogljivost, bo zdrsnila pod najnižje standarde dostojnosti.«⁸⁰

Uporaba razuma resda zahteva nadzor in predvidljivost, a po drugi strani proces napredka človekovega razuma, utemeljen na organsko zraslih meritornih elitah,⁸¹ temelji na svobodi in nepredvidljivosti človekovega delovanja. Družbeni procesi, ki želijo zagotavljati napredek, iz katerega črpa rast razuma, morajo biti brez lastnega omejevanja. Namenske sile hitro uničijo spontane, kar pomeni, da je največjim uspehom človeštva botrovalo dejstvo, da ni bilo moč nadzirati družbenega življenja.⁸² Če sprejmemo tezo, da je zakon skupna organizirana sila, ki naj ovira krivičnost, ali drugače, zakon je pravičnost, ko ima postavljene jasne meje in je omejen samo na zatiranje krivic, se ne more pričakovati, da bo zakon hkrati vzgajal v kulturi ter v kulturo človekoljubja in bratstva, saj ta nima jasnih meja; če enkrat začnemo predpisovati človekoljubje in bratstvo, kje se zadeva (normativno in zdravorazumsko gledano) sploh konča. Bastiat v svojem delu *Zakon* zapiše, da preveč ljudi dela kariero iz tega, da človeštvo organizira, da so do ljudi pokroviteljski in da jim vladajo.⁸³ Jaklič zapiše podobno – v smeri nujnosti razvoja ustavnopravne demokracije – in sicer da je svoboda izražanja ustavna materija in ustavnopravno jamstvo, o katerem naj odločajo samo nepristranska ustavna sodišča in ne večinska (vsakokratna) politična oblast, ter hkrati razmišlja,⁸⁴ da je od politične oblasti nemogoče pričakovati, da bi bila sama sposobna nepristransko cenzurirati svoje kritike. Prevladujoči nauk »Holmesove doktrine, ki bi ga lahko prevedli v naslednjo izjavo: resnice ni - ampak le tekmovanje idej. Edino, kar lahko definiramo kot resnico, je, da je ena ideja bolj sprejeta v javnosti kot druga,«⁸⁵ se zdi daleč od evropske kartezične koncepcije dokazne resnice.⁸⁶ Evropski pristop je torej spoštljiv do posameznikovega osebnega dostojanstva in družbenih manjšin, a je

⁷⁹ Bastiat, 2011, str. 61.

⁸⁰ Zupančič, 2020, str. 206.

⁸¹ Avbelj, 2012, e-vir.

⁸² Hayek, 2012, str. 45–47.

⁸³ Bastiat, 2011, str. 67–72.

⁸⁴ Jaklič, 2002, str. 416–436.

⁸⁵ Belavusau, 2010, str. 173.

⁸⁶ Tulkens, 2012, str. 1.

zato manj prizanesljiv do svobode izražanja. Evropsko sodišče za človekove pravice državam pogodbenicam dovoljuje kaznovanje določenega izražanja na temelju vsebine, medtem ko za ameriško Vrhovno sodišče velja, da je vsebina izražanja skoraj nedotakljiva in temelji na doktrini trga idej, kjer na trgu poteka svobodna konkurenca med idejami, mnenji in trditvami. Zapisano razliko med pristopoma velja iskati pri tragični izkušnji evropskega genocida in treh totalitarnih režimov, ki so pustošili po evropskih tleh v 20. stoletju.⁸⁷ Ob tem velja še poudariti, da politični namen EKČP ni bil v formulaciji idealističnih človekovih pravic zaradi njih samih, temveč obramba proti ponovnemu vzniku totalitarnih režimov, kakršni bi lahko ponovno vzniknili v eni ali več državah kontinentalne Evrope. V času nastanka Konvencije je bil temeljni namen ESČP in s tem konvencije uvesti jasno vladavino prava in avtonomno pravno presojo, ki je kontinentalna Evropa doslej ni poznala. Univerzalistični smisel načel, ki jih vključuje Konvencija, se kaže dlje kot čez meje nacionalnih nravi,⁸⁸ kar se zagotovo kaže in izraža v nacionalnih ustavah, nacionalni sodni praksi podpisnic/pogodbenic. Odgovor na možna latentna stanja totalitarnih režimov in njihovo ponovno rojstvo je mogoče iskati v pristni demokraciji in trdi roki vladavine prava, predvsem v okviru *de facto* neodvisnih državnih institucij.⁸⁹ Varovanje temeljnih človekovih pravic in svoboščin, ki je s sprejemom Evropske konvencije o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah postalo izredno pomemben instrument zaščite vrednot, temelji na načelu subsidiarnosti.⁹⁰ Zagotavljanje uporabe in spoštovanje pravic sta primarna naloga podpisnic, konvencijskih pogodbenic. Evropsko sodišče za človekove pravice nastopi šele tedaj, kadar pogodbenice kršijo pravice, ki izhajajo iz Konvencije oziroma ne izpolnjujejo svojih obveznosti.⁹¹ Doktrina prostega preudarka (*margin of appreciation doctrine*) ima pomemben vpliv na to, kako se EKČP uporablja na nacionalnih ravneh, saj ima država, konvencijska pogodbenica, diskrecijsko pravico pri reguliranju pojma

⁸⁷ Teršek, 2018, str. 88–89.

⁸⁸ Habermas, 2007, str. 236.

⁸⁹ Zupančič, 2020, str. 24–25.

⁹⁰ Wedam Lukić, 2017b, str. 31.

⁹¹ Pooblastilo Sodišča za pregled skladnosti z domačo zakonodajo je omejeno, saj so predvsem nacionalni organi, zlasti sodišča, odgovorni, da razlagajo in uporabljajo domačo zakonodajo (glej med drugimi organi NIT S.R.L., § 160; Satakunnan Markkinapörssi Oy in Satamedia Oy, § 144; in Kudrevičius in drugi, § 110). Razen če je razlaga samovoljna ali očitno nerazumna, je vloga Sodišča omejena na ugotavljanje, ali so učinki te razlage združljivi s Konvencijo (glej NIT S.R.L., § 160; Radomilja in drugi proti Hrvaški [GC], št. 37685/10 in 22768/12, 149. odstavek, 20. marec 2018; in Center za demokracijo in pravno državo proti Ukrajini, št. 10090/16, 108. odstavek, 26. marec 2020). Vsekakor pa ni naloga Sodišča, da izrazi stališče o primernosti metod, ki jih je izbral zakonodajalec tožene države za ureditev določenega področja. Njegova naloga je omejena na ugotavljanje, ali so uporabljene metode in učinki, ki jih povzročajo, v skladu s konvencijo (glej Delfi AS, 127. odstavek, in Gorzelik in drugi, 67. odstavek).

svoboda izražanja v povezavi s kršitvami slednje, obenem pa je diskrecijska pravica pod nadzorom ESČP. Poleg omenjene doktrine so pomembni še trije interpretativni principi, ki jih zagovarja Evropsko sodišče za človekove pravice:

- doktrina praktičnosti in učinkovitosti
- doktrina živega instrumenta
- doktrina pozitivne obveznosti⁹².

Načelo učinkovitosti, ki ga zasleduje ESČP, pomeni, da sodišče določbe Konvencije interpretira na način, da zagotavlja pravice in svoboščine, ki se dejansko uresničujejo v praksi in so učinkovite, ne zgolj »teoretične«.⁹³ Prav tako se pri interpretaciji konvencijskih določb ESČP zateka k primerjalnemu interpretativnemu pristopu,⁹⁴ kar je med drugim razvidno tudi iz ločenega mnenja sodnice Jane Liddy v zadevi Jersild proti Danski, ko se argumentativno naslanja na Konvencijo o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije.⁹⁵ Pritožbo na Evropsko sodišče za človekove pravice lahko vložijo vse fizične⁹⁶ in pravne osebe, nevladne organizacije ali skupine posameznikov,⁹⁷ ki so pod pristojnostjo pogodbenice Konvencije.⁹⁸ Kljub temu ESČP ne moremo razumeti kot instančnega ali pritožbenega organa, temveč kot poslednje sredstvo pri uveljavljanju temeljnih človekovih pravic in svoboščin.⁹⁹ Ena izmed pomembnejših značilnosti, ki jo velja poudariti, je vsebina 1. člena Konvencije, ki določa, da morajo vse pogodbenice vsakomur priznati pravice in svoboščine, določene v Konvenciji. Izraz »vsakomur« poudarja univerzalnost značaja človekovih pravic in se razlaga na način, da velja tako za državljane, tujce, apatride kot otroke ipd.¹⁰⁰ Pogodbenice morajo sprejeti dvojno obveznost v skladu s 1. členom in zagotoviti združljivost domačega prava z določbami Konvencije, medtem ko morajo države, ki jo na novo ratificirajo, odpraviti vsakršne kršitve materialnih pravic in svoboščin, zaščitenih s Konvencijo. Uspeh Konvencije lahko pripišemo še utrditvi pravice do obvezne (sic!)

⁹² Križaj in Pristavec Đogić, 2018, str. 20.

⁹³ Teršek, 2007, str. 17.

⁹⁴ Prav tam, str. 18–19.

⁹⁵ ESČP Jens Olaf Jersild v. Danska, št. 15890/89, 8. 7. 1993.

⁹⁶ Harris et al., 2014, str. 5.

⁹⁷ Teršek, 2007, str. 18.

⁹⁸ Praktični vodnik po merilih dopustnosti, 2011, str. 7.

⁹⁹ Teršek, 2007, str. 19–20.

¹⁰⁰ Gomien, 2009, str. 17.

obravnave individualne pritožbe. Pomeni, da so vse države podpisnice konvencije samodejno primorane sprejeti sodno pristojnost Evropskega sodišča za človekove pravice pri presoji individualnih pritožb.¹⁰¹ Vsaka od držav podpisnic je upravičena do enega nacionalnega sodnika, ki naj bi sodeloval pri vseh primerih, v katerih je »vloga« oziroma »pritožba« na ESČP naslovljena zoper njegovo izvorno državo.¹⁰² Sodbe ESČP, ki presojujejo konkretne primere omejevalnih ukrepov držav v luči posamičnega primera, sledijo načelu sorazmernosti glede na zasledovani legitimni cilj ter imajo značaj *in abstracto*¹⁰³ ter učinkujejo *erga omnes*¹⁰⁴. Zanašanje na načelo sorazmernosti je najbolj očitno na tistih področjih, kjer konvencija izrecno dovoljuje omejitve pravice. Tako lahko v skladu z drugimi odstavki 8. do 11. člena država pravico omeji do te mere, ko je tak ukrep v demokratični družbi nujen in omejitev sorazmerna z legitimnim ciljem.¹⁰⁵ Sodišče mora iskati pravično ravnovesje, kar je izrazilo tudi v zadevi Soering proti Združenemu Kraljestvu, ko je navedlo, da je za celotno Konvencijo značilno iskanje pravičnega ravnovesja med zahtevami splošnega (javnega) interesa skupnosti in zahtevami po zaščiti temeljnih pravic posameznika.¹⁰⁶ Ob vsebinskih začetkih delovanja ESČP, ko še ni bila vzpostavljena nikakršna sodna praksa, je bilo pravno utemeljevanje povsem odprto. Pomeni, da so sodniki, tako tudi Zupančič, pravo *ex nihilo* ustvarjali na temelju usedlin stoletij pravnorazumskih rešitev.¹⁰⁷

2. Strnjeno o 10. in 17. členu Evropske konvencije o človekovih pravicah

Deseti člen zagotavlja svobodo izražanja, ki je ena izmed temeljnih pravic, zajamčenih s Konvencijo. Lahko bi zapisali, da je zgodovinski pomen te pravice

¹⁰¹ Prav tam, str. 15–17.

¹⁰² Zupančič, 2020, str. 64.

¹⁰³ Teršek, 2007, str. 19.

¹⁰⁴ Zgolj abstraktni pravni akti, ki jih ustvari zakonodajna veja, imajo učinek erga omnes. Odločbe sodišč imajo le učinek inter partes. Ostanek te neživljenjske in zavajajoče predstave je v prvem odstavku 46. člena Evropske konvencije o človekovih pravicah, ki določa obveznost in izvršitev sodb: »Visoke pogodbene stranke se obvezujejo, da bodo spoštovale končno sodbo Sodišča v vsaki zadevi, v kateri nastopajo kot stranke.« Vendar glej: Dunajska konvencija o pogodbenem pravu iz leta 1969, 31. člen, Splošno pravilo razlage (...) Glede obširnejše argumentacije kako in zakaj je Evropsko sodišče za človekove pravice - kljub vsem formalističnim nasprotnim argumentom - mednarodno ustavno sodišče s pooblastilom sodne prevere *in concreto* in z *de facto* učinkom *erga omnes* njegovih sodb glej prispevek Boštjana M. Zupančiča «O razlagi sodnih precedensov in sodb ter posebej sodb Evropskega sodišča za človekove pravice», Revus, 2, 1. 2004, str. 9–27.

¹⁰⁵ Harris et al., 2014. str. 13.

¹⁰⁶ ESČP v zadevi Soering proti Združenemu kraljestvu, št. 14038/88, 7. 7. 1989, tč. 89.

¹⁰⁷ Zupančič, 2020, str. 64.

skoraj samoumeven, saj je bila dragoceno pridobljena po stoletjih bojev in predvsem (p)ostaja ena izmed temeljnih vrednot Sveta Evrope po uničujočih pretresih med obema svetovnjima vojnama in holokavstu¹⁰⁸ in se glasi:

(1) »Vsakdo ima pravico do svobode izražanja. Ta pravica obsega svobodo mišljenja ter sprejemanja in sporočanja obvestil in idej brez vmešavanja javne oblasti in ne glede na meje. Ta člen ne preprečuje državam, da zahtevajo dovoljenje za delo radijskih, televizijskih in kinematografskih podjetij«. ¹⁰⁹

Drugi odstavek določa, katere so dopustne omejitve pri njenem uveljavljanju:

(2) »Izvrševanje teh svoboščin vključuje tudi dolžnosti in odgovornosti in je zato lahko podrejeno obličnosti in pogojem, omejitvam ali kaznim, ki jih določa zakon, in ki so nujne v demokratični družbi zaradi varnosti države, njene ozemelske celovitosti, zaradi javne varnosti, preprečevanja neredov ali kaznivih dejanj, za varovanje zdravja ali morale, za varovanje ugleda ali pravic drugih ljudi, za preprečitev razkritja zaupnih informacij ali za varovanje avtoritete in nepristranskosti sodstva«. ¹¹⁰

Konvencija v 10. členu zapoveduje svobodo izražanja, svobodo imeti mnenje, svobodo sprejemanja in dajanja sporočil ter idej,¹¹¹ medtem ko je ESČP postavilo nekakšno hierarhijo vrednot, zajetih v 10. členu. Komentarji javnih osebnosti in medijev o javnih zadevah so v okviru Konvencije najbolj varovane kategorije,¹¹² medtem ko je komercialno izražanje najmanj zaščiteno.¹¹³ Drugi odstavek 10. člena EKČP omogoča zaščito ugleda posameznikov,¹¹⁴ medtem ko moramo v uvidu ohraniti, da so meje sprejemljive kritike politikov veliko širše.¹¹⁵

¹⁰⁸ Harris et al., 2014, str. 613.

¹⁰⁹ Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic, 2010, str. 11.

¹¹⁰ Prav tam.

¹¹¹ Zupančič, 2020, str. 167.

¹¹² Gomien, 2009, str. 87.

¹¹³ Svoboda izražanja v okviru javnih in političnih razprav; glej na primer Castells proti Španiji 1992, Jerusalem proti Avstriji 2001, Lingens proti Avstriji 1986, Oberschlick proti Avstriji št. 1 1991 in Oberschlick proti Avstriji št. 2, 1997.

¹¹⁴ Antloga, 2016, str. 26–27.

¹¹⁵ Opomba: Glej sodbo ESČP v zadevi Lingens proti Avstriji, št. 9815/82, z dne 8. julija 1986, tč. 42.

Tudi Ustavno sodišče RS je že sprejelo stališče, da je stopnja, ki jo mora določena oseba trpeti, ko gre za izražanje o njej, večja, če gre za javno osebo, in še toliko bolj, če gre za osebo, ki spada v del izvršilne oblasti države (prim. odločba št. Up-462/02 z dne 13. 10. 2004, Uradni list RS, št. 120/04 in OdlUS XIII, 86 in odločba Up-2940/07).

Izpostaviti velja prav tako, da je bilo primerov, v katerih so visoke pogodbenice uporabile vrednoto »zaščito zdravja« in »morale¹¹⁶« kot cilja, zaradi katerega pride do poseganja v svobodo izražanja, razmeroma malo. Mnogi primeri pa so se osredotočali na vprašanja, pomembna za krščanski moralni pogled na svet, t. j. na primere, ki so obravnavali opolzko in bogokletstvo. V sodbi Handyside proti Združenemu kraljestvu je na primer ESČP potrdilo dopustnost zasega knjig, ki so vsebovala nespodoben material, namenjen šolskim otrokom, ker je bil zaseg legitimni cilj zaščite majhnih otrok pred nemoralnim gradivom, ki bi lahko objektivno škodilo njihovu razvoju.

Pristop sodišča po 17. členu ima širši, restriktiven značaj, saj izključuje konvencijsko zaščito. Sodišče uporabi 17. člen pri hudih oblikah sovražnega govora, ki pomeni zanikanje konvencijskih vrednot kot takšnih.¹¹⁷

»Nobene določbe v tej Konvenciji ni mogoče razlagati tako, kot da vsebuje za katerokoli državo, skupino ali posameznika, pravico do kakršnekoli dejavnosti ali dejanja, ki je usmerjeno h kršenju katerihkoli pravic ali svoboščin, ki so tu določene, ali k njihovu omejevanju v večjem obsegu, kot je določeno v tej Konvenciji.«¹¹⁸

Omejitve nekaterih vrst govora so dovoljene pod določenimi pogoji:

- poseg države mora biti zakonit in nujen v demokratični družbi (obstajati mora pereča družbena potreba oziroma *pressing social need*),
- imeti podlago v enem izmed taksativno naštetih ciljev, ki jih opredeljuje 2. odstavek 10. člena Konvencije, izraz »predpisan z zakonom« v drugem odstavku 10. člena ne zahteva le, da mora imeti izpodbijani ukrep pravno podlago v domačem pravu, ampak se nanaša tudi na kakovost zadevnega zakona, ki bi morala biti dostopna zadevni osebi in predvidljiva glede svojih učinkov.¹¹⁹

¹¹⁶ Glej na primer zadevo Wingrove proti Združenemu kraljestvu, v kateri je ESČP potrdilo zaščito javne morale kot legitimnega cilja. V zadevi je britanski odbor za klasifikacijo filmov zavrnil distribucijo filma, ki prikazuje sveto Terezijo Avilsko z erotično fantazijo, v katero je vpleten križani lik Jezusa Kristusa.

¹¹⁷ Vilfan Vospemik, 2016, str. 106.

¹¹⁸ Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic, 2010, str. 13.

¹¹⁹ Glej med drugim NIT S.R.L. proti Republikli Moldaviji, št. 28470/12, § 158, 5 April 2022; Satakunnan Markkinapörssi Oy and Satamedia Oy proti Finski [GC], št. 931/13, § 142, 27 June 2017; in Delfi AS § 120).

- poseg mora biti nujno sorazmeren¹²⁰ glede na uporabljena sredstva in cilj, ki se ga zasleduje, in ki mora biti vselej legitim.

ESČP ne opredeljuje sovražnega govora kot tiste komunikacije, ki je samo žaljiva, temveč tudi spodbuja k nasilju (*incitement to violence*). Prav tako gre za sovražni govor takrat, kadar gre za revizionistični govor. Pri obojem gre – natančneje – za podvrsti sovražnega govora. Slednjima Konvencija ne nudi zaščite in sodišče v takih primerih pogosto poseže po 17. »giljotinskem« členu Konvencije ter zavrže pritožbo *rationae materiae*.¹²¹

Po ESČP gre pri sovražnem govoru za kolizijo med pravico do svobode izražanja ter pravico do osebnega dostojanstva in varnosti.¹²² Pri tem ne gre pozabiti določbe 35. člena EKČP, ki opredeljuje kriterije dopustnosti. Sodišče sme obravnavati zadeve šele potem, ko so bila izčrpana vsa notranja pravna sredstva v skladu s splošno priznanimi pravili mednarodnega prava.¹²³ Dne 1. 2. 2022 je začel veljati nov (krajši) štirimesečni rok (prej 6-mesečni) za vložitev pritožbe na Evropsko sodišče za človekove pravice (ESČP), ki velja za zadeve, v katerih bo dokončna odločitev po nacionalnem pravu izdana 1. 2. 2022 ali kasneje.¹²⁴

Svobodo izražanja omejujejo merila iz drugega odstavka 10. člena zaradi prvotnih interesov, kot na primer:

- varnosti države in njene ozemeljske celovitosti,
- javne varnosti,
- preprečevanja kaznivih dejanj in neredov,
- varovanja morale in zdravja,
- ugleda in pravic drugih,

¹²⁰ ESČP opredeljuje sorazmernost kot doseganje poštenega ravnovesja med različnimi nasprotujočimi si interesi. Vsak poseg v svobodo izražanja mora temeljiti samo na razlogih, ki so »ustrezni in zadostni«. Ta potreba mora biti seveda konkretna. Glej na primer sodbo Dudgeon proti Združenemu kraljestvu, ko tehta uravnoteženje utemeljitev ohranitve zakona in škodljivih učinkov njegovega ohranjanja, ter zadevo Handyside proti Združenemu kraljestvu, kjer sodišče razpravlja o sorazmernosti med omejitvami svobode izražanja in legitimnim zasledovanim ciljem.

¹²¹ Na primer v primerih zanikanja genocida ali spreminjanja zgodovinskih dejstev glede omenjenega; primer Garaudy proti Franciji 2003. Vsebinska opomba: Zadeva, ki jo kdo vloži na Evropsko sodišče za človekove pravice (zahteva po obravnavi oz. *application, requete*), je lahko nedopustna iz več (procesnih meril) razlogov; *ratione materiae*, ker Konvencija ne pokriva vsebine zadeve, *ratione temporis*, ker se je dejansko stanje končalo pred začetkom veljave Konvencije, ker je bila vložena več kot šest mesecev po zadnji odločbi najvišje domače instance, ker domača sredstva niso bila izčrpana itd. Več o tem Boštjan M. Zupančič, «O razlagi sodnih precedensov in sodb ter posebej sodb Evropskega sodišča za človekove pravice», *Revus*, 2 | 2004, str. 9–27.

¹²² Čeferin, 2017, str. 94.

¹²³ Zupančič, 2004, str. 9–27

¹²⁴ Sprememba je bila uvedena s sprejetjem Protokola številka 15, ki spreminja Konvencijo o varstvu človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah, katerega namen je zmanjšanje sodnih zaostankov na ESČP ter povečanje učinkovitosti sodišča v okviru prenovljene ureditve sodnega varstva.

- varovanja avtoritete in nepristranskosti sodstva ter razkritja zaupnih informacij.

Kljub dejstvu, da gre za pomembne državne in družbene interese, so ti v 10. členu postavljeni v drugotno vlogo, saj to omogoča izvedbo testa sorazmernosti z vidika sintagme, da morajo te omejitve biti nujno predpisane z zakonom, prav tako opredeljene kot nujne v demokratični družbi.

V drugačnem okviru bi te drugotne omejitve bile gotovo upoštevane kot normativne in prvotne.¹²⁵

Konvencijska norma in ideal svobode izražanja sta šele danes, z razmahom moderne tehnologije (Facebook, Twitter, YouTube, Instagram ipd.), udejanjeni do svojega polnega logičnega dometa.¹²⁶

Poleg 10. člena se primeri sovražnega govora pogosto dotikajo tudi 14. člena (prepoved diskriminacije),¹²⁷ 8. člena,¹²⁸ ki varuje pravico do zasebnosti,¹²⁹ in 1. člena Protokola 12, ki razširja varstvo pred diskriminacijo na vse – ne le konvencijske – pravice.¹³⁰

Judikatura ESČP je izoblikovala dva pristopa k sovražnemu govoru oziroma razlikuje med dvema kategorijama sovražnega govora. Pri prvi kategoriji, ki obsega najhujše oblike sovražnega govora in krši temelje Konvencije kot takšne, ESČP ugotovi zlorabo pravic iz 17. člena EKČP in jih vsebinsko ne presoja oziroma takemu govoru ne podeli varstva po Konvenciji. Pritožbo vložnika zavrže oziroma razglasi pritožbo za nedopustno (*inadmissible*). Pri uporabi 17.

¹²⁵ Zupančič, 2020, str. 167.

¹²⁶ Internet je postal eno glavnih sredstev, s katerim posamezniki uresničujejo svojo pravico do svobode izražanja. Zagotavlja bistvena orodja za sodelovanje v razpravah o političnih vprašanjih in vprašanjih splošnega pomena (glej Vladimir Kharitonov proti Rusiji, št. 10795/14, 33. odstavek, 23. junij 2020, in Melike proti Turčiji, št. 35786/19, 44. odstavek, 15. junij 2021).

Internet je spodbudil "pojavnost državljskega novinarstva", saj se politične vsebine, ki jih tradicionalni mediji ignorirajo, pogosto razširijo prek spletnih strani velikemu številu uporabnikov, ki si lahko nato ogledajo, delijo in komentirajo informacije (glej Cengiz in drugi proti Turčiji, št. 48226/10 in 14027/11, 52. odstavek, ESČP 2015). Na splošno je uporaba novih tehnologij, zlasti na političnem področju, zdaj vsakdanja, pa naj gre za internet ali mobilne aplikacije, ki jih [politične stranke] vzpostavijo za stik z volivci, ki jim posredujejo svoja politična mnenja«, z drugimi besedami, mobilna aplikacija lahko postane orodje, ki [volivcem] omogoča uveljavljanje njihove pravice do svobode izražanja (glej Magyar Kétfarkú Kutya Párt, §§ 88–89).

¹²⁷ Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic, 2010, str. 12.

Uživanje pravic in svoboščin, določenih s to Konvencijo, je zagotovljeno vsem ljudem brez razlikovanja glede na spol, raso, barvo kože, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, narodnostni ali socialni izvor, pripadnost narodni manjšini, lastnino, rojstvo ali kakšne druge okoliščine.

¹²⁸ Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic, 2010, str. 10.

1. Vsakdo ima pravico do spoštovanja svojega zasebnega in družinskega življenja, doma in dopisovanja. 2. Javna oblast se ne sme vmešavati v izvrševanje te pravice, razen če je to določeno z zakonom in nujno v demokratični družbi zaradi državne varnosti, javne varnosti ali ekonomske blaginje države zato, da se prepreči nered ali kaznivo dejanje, da se zavaruje zdravje ali morala, ali da se zavarujejo pravice in svoboščine drugih ljudi.

¹²⁹ Vilfan Vospernik, 2016, str. 104.

¹³⁰ Pram tam, str. 47.

člena gre torej za širši pristop izključitve iz zaščite konvencije, ki prepoveduje zlorabo pravic.¹³¹

Pri drugem pristopu ESČP ugotavlja, da gre za sovražni govor, ki ni usmerjen proti temeljnim konvencijskim vrednotam oziroma vsebina govora kot takšna ni tako vsebinsko zavržna, da bi rušila temeljne vrednote EKČP, zato nudi zaščito iz 10. člena Konvencije, a hkrati presoja upravičenost posegov v svobodo izražanja v skladu s tripartitno shemo.¹³²

Ožji pristop omejitve zaščite, ki jo zagotavlja 2. odstavek 10. člena Konvencije, predstavlja kvalificirano pravico, t. j. pravico do relativne zaščite.

Kakšen pomen ima uporaba 17. člena namesto 10. člena? Rezultat je odsotnost izravnalnega postopka.

Druga kategorija vključuje primere, ki jih ESČP vzame v presojo in jih obravnava v povezavi z 2. odstavkom 10. člena EKČP na temelju načela sorazmernosti. Prva kategorija sovražnega govora v sodni praksi ESČP prepoveduje le njegove najskrajnejše oblike. Tak postopek uravnoteženja po 17. členu se torej ne uporablja, niti ne obstaja; govor je omejen izključno zaradi njegove vsebine.¹³³ ESČP v obrazložitvah svojih sodb že desetletja ponavlja, da je svoboda izražanja ena od bistvenih temeljev demokratične družbe, eden izmed temeljnih pogojev za njen napredek in za razvoj vsakega človeka (Handyside proti Združenemu kraljestvu, § 49). V okviru 10. člena so izjeme, ki se razlagajo strogo in potrebo po kakršnih koli omejitvah svobode izražanja je treba prepričljivo dokazati (Stoll proti Švici ([VV], 101. odstavek, ponovljeno v Morice proti Franciji ([GC], § 124) in Pentikäinen proti Finski ([VV], odstavek 87)).¹³⁴ Poleg teh splošnih ugotovitev je sodišče v svoji sodni praksi proučilo tudi pozitivne obveznosti pri zaščiti uveljavljanja te pravice, kar pomeni, da morajo države ustanoviti učinkovit mehanizem za zaščito avtorjev in novinarjev, da se ustvari ugodno okolje za sodelovanje v javni razpravi vseh vpletenih, kar jim omogoča, da izrazijo svoje mnenje in ideje brez strahu, četudi so v nasprotju s tistimi, ki jih zagovarja uradnik organa ali pomemben del javnega mnenja, ali če so dražilni oziroma šokantni.¹³⁵ Ideje na splošno uživajo močno konvencijsko zaščito. ESČP meni, da razširjanje idej, tudi tistih, za katere obstaja sum, da so

¹³¹ Tulkens, 2012, str. 2.

¹³² Peršak, 2016, str. 47.

¹³³ Tulkens, 2012, str. 2.

¹³⁴ Guide on Article 10 of the European Convention on Human Rights, Freedom of expression, 2020, str. 11.

¹³⁵ Glej Dink proti Turčiji, 137. odstavek; Khadija Ismayilova proti Azerbajdžanu, 158. odstavek.

lažne, uživa zaščito 10. člena.¹³⁶ Odgovornost ločevanja resnice od laži je v tem smislu na prejemniku informacij. Na splošno je ESČP priznalo, da je zdravilo za slabšalni govor več dialoga, več govora in inteligentnih diskusij. Pri presojanju kršitev pravice svobode do izražanja sodišče uporablja tristopenjski test; zakonitost posega, njegovo legitimnost in nujnost v demokratični družbi.¹³⁷ Vmešavanje v svobodo izražanja bo kršilo Konvencijo, če ne bo izpolnilo merila iz drugega odstavka 10. člena Konvencije. Zato je treba določiti, ali je bila omejitev predpisana z zakonom«. V prvi vrsti je odvisno od nacionalnih organov, zlasti od sodišča, za razlago domačega prava. Sodišče je presodilo, da norme ni mogoče šteti za »zakon«, razen če je oblikovana z zadostno natančnostjo, da državljanu omogoča urejanje njegovega ravnanja, in da mora biti sposoben – če je treba z ustreznimi nasveti – predvideti, do stopnje, ki je razumna glede na okoliščine, posledice, ki jih lahko povzroči določeno dejanje. V nadaljevanju je navedlo, da teh posledic ni treba predvideti z absolutno gotovostjo, saj so izkušnje pokazale, da so nedosegljive.¹³⁸ Legitimnost cilja, ki ga zasleduje interferenca oziroma zakoniti cilji poseganja v pravico do svobode izražanja, so izčrpno navedeni v drugem odstavku 10. člena Konvencije. Na tej stopnji preizkusa lahko sodišče ugotovi, da poseg ne služi pospeševanju legitimnega cilja, na katerega se sklicuje,¹³⁹ ali pa se odloči, da bo obdržalo le enega od legitimnih ciljev, na katere se sklicuje država.¹⁴⁰ Sodišče v svojih sklepih ne odloča vedno izrecno o tem, ali je obstajala pereča družbena potreba, vendar se sklicuje na to, ali so razlogi, ki so jih navedli nacionalni organi, ustrezni in zadostni ter na prosti presoji države, ko je implicitno odločala, ali je obstajala taka potreba.¹⁴¹ Sodišče je še posebej pozorno na »cenzurni« vidik vmešavanja¹⁴² in se mora prepričati, da kazen ne pomeni oblike cenzure, katere namen je odvracati tisk od kritike.¹⁴³ Splošna načela za oceno nujnosti poseganja v svobodo izražanja, ki jih je sodišče že večkrat ponovilo od sodbe

¹³⁶ Glej *Salov proti Ukrajini*, št. 65518/01, tčk.107 »Lastly, the Court reiterates that Article 10 protects not only the substance of the ideas and information expressed but also the form in which they are conveyed. Glej tudi *Nilsen in Johnsen proti Norveški* [GC], št. 23118/93.

¹³⁷ Letnar Černič, 2012, e-vir.

¹³⁸ Glej *Perinçek proti Švici* [GC], odstavek 131.

¹³⁹ Glej *Bayev in drugi proti Rusiji*, 83. odstavek.

¹⁴⁰ Glej *Morice proti Franciji* [GC], § 170; *Perinçek proti Švici* [GC], §§ 146–154; *Stoll proti Švici* [GC], § 54; *Open Door in Dublin Well Woman v. Irska*, 63. odstavek.

¹⁴¹ Glej na primer *Janowski proti Poljski* [GC], odstavek 31 in 35; *Bladet Tromsø in Stensaas proti Norveški* [GC], odstavek 58 in 73.

¹⁴² Glej *Bédat proti Švici* [GC], odstavek 79.

¹⁴³ *Guide on Article 10 of the European Convention on Human Rights, Freedom of expression, 2020a*, str. 19–23.

Handyside proti Združenemu kraljestvu, so bila povzeta tudi v zadevi Stoll proti Švici [GC] (101. odstavek) in številnih drugih. Sodišče je tako v svoji sodni praksi razvilo avtonomni koncept, ali je poseg »sorazmeren z legitimnim ciljem, ki se zasleduje«, ki se določi ob upoštevanju vseh okoliščin primera z uporabo meril, določenih v sodni praksi sodišča. Lahko se zgodi, da uveljavljanje pravice do svobode izražanja posega v druge pravice, zaščitene s konvencijo in njenimi protokoli. V takih primerih sodišče prouči, ali so nacionalni organi dosegli ustrezno ravnovesje med varstvom pravice do svobode pravic in vrednot, ki jih zagotavlja Konvencija.¹⁴⁴ Pravica do spoštovanja zasebnega življenja (8. člen Konvencije), vključno s pravico do zaščite ugleda kot elementa zasebnega življenja, je daleč najpogostejši spor pred sodiščem.¹⁴⁵

1. Vejdeland in drugi proti Švedski, z dne 9. februarja 2012¹⁴⁶

Potek pritožbe, okoliščine zadeve in rzsodba

Julija 2006 je vrhovno sodišče pritožnike obsodilo zaradi vznemirjanja proti narodni ali etnični skupini, potem ko so pustili homofobne letake v omaricah dijakov na višji srednji šoli. Prvim trem pritožnikom je bila izrečena pogojna obsodba skupaj z denarno kaznijo v razponu od približno 200 do 2000 EUR, četrti pritožnik pa je bil obsojen na pogojno kazen. Pritožniki so trdili, da je Vrhovno sodišče, ki jih je obsodilo zaradi agitacije proti narodni ali etnični skupini, pomenilo kršitev njihove svobode izražanja po 10. členu Konvencije. Prav tako so navedli, da so bili kaznovani brez ustrezne podlage v zakonu - v nasprotju s 7. členom EKČP¹⁴⁷.

Prošnja je bila vložena pri Evropskem sodišču za človekove pravice 4. januarja 2007. Mednarodni center za pravno varstvo človekovih pravic in Mednarodna komisija pravnih strokovnjakov sta predložila pripombe kot intervenienti tretje stranke v postopku (drugi odstavek 36. člena Konvencije).

Sodišče se je strinjalo z Vrhovnim sodiščem, da tudi če bi bil cilj pritožnikov, da sprožijo razpravo o neobjektivnosti izobraževanja v švedskih šolah, sprejemljiv,

¹⁴⁴ Prav tam, str. 24.

¹⁴⁵ Prav tam.

¹⁴⁶ ESČP Vejdeland in drugi v. Švedska, št. 1813/07, 9. 2. 2012.

¹⁴⁷ EKČP, 7. člen »Ni kazni brez zakona«; 1. Nihče ne sme biti obsojen za katerokoli dejanje, izvršeno s storitvijo ali opustitvijo, ki ni bilo določeno kot kaznivo dejanje po domačem ali po mednarodnem pravu v času, ko je bilo storjeno. Prav tako se ne sme izreči strožja kazen od tiste, ki jo je bilo mogoče izreči, ko je bilo kaznivo dejanje storjeno. 2. Ta člen ni ovira za sojenje in kaznovanje oseb za kako storitev ali opustitev, ki je bila v času, ko je bila storjena, kazniva po splošnih načelih, ki jih priznavajo civilizirani narodi.

je treba upoštevati besedilo letakov, v katerih je navedeno, da je homoseksualnost »deviantna spolna nagnjenost«, ki ima »moralno destruktiven učinek« na družbo in je odgovorna za razvoj virusa HIV in aidsa. Letaki so nadalje trdili, da je »homoseksualni lobi« poskušal omalovaževati pedofilijo. Čeprav niso neposredno pozvali k nasilju, so bile to resne in škodljive obtožbe. Čeprav je Vrhovno sodišče pritožnikom priznalo pravico do izražanja svojih idej, je ugotovilo, da so bile izjave v letakih po nepotrebnem žaljive. Nadalje je poudarilo, da so pritožniki letake vsilili učencem tako, da so jih pustili v njihovih omaricah ali na njih. Evropsko sodišče je ugotovilo, da so bili učenci v občutljivi starosti in da je razdeljevanje letakov potekalo v šoli, ki je nobeden od pritožnikov ni obiskoval in do katere niso imeli prostega dostopa. Nobenemu od pritožnikov ni bila izrečena takojšnja zaporna kazen in kazni, ki so jih prejeli, glede na okoliščine, niso bile pretirane.

Skladno s tem obsodbe in kazni pritožnikov niso bile nesorazmerne glede na zasledovani legitimni cilj in Vrhovno sodišče je podalo ustrezne in zadostne razloge za svojo odločitev. Državni organi bi torej lahko vmešavanje razumno šteli za nujno v demokratični družbi za zaščito ugleda in pravic drugih.

Sodišče je zaključilo, da ni prišlo do kršitve 10. člena Konvencije.

2. Lilliendahl proti Islandiji, z dne 12. 5. 2020¹⁴⁸

Potek pritožbe, okoliščine zadeve in rzsodba

Pritožba je bila s strani Carla Jóhanna Lilliendahla vložena pri Evropskem sodišču za človekove pravice 12. junija 2018, sklicujoč se na 10. člen (svoboda izražanja) in 14. člen (prepoved diskriminacije), saj je pritožnik trdil, da je bila z njegovo obsodbo kršena njegova pravica do svobode izražanja. V svoji odločbi v zadevi Carl Jóhann Lilliendahl proti Islandiji (vloga št. 29297/18) je Evropsko sodišče za človekove pravice vlogo soglasno razglasilo za nedopustno. Odločitev je dokončna. Zadeva se je nanašala na obsodbo in globo pritožnika zaradi homofobnih komentarjev, ki jih je podal v odgovor na spletni članek.

Pritožnik Carl Jóhann Lilliendahl je islandski državljan, rojen leta 1946, živi v Reykjaviku. Aprila 2015 so lokalne oblasti Hafnarfjörðurja, mesta na Islandiji, odobrile predlog za okrepitev izobraževanja v osnovnih in srednjih šolah o lezbičnih, gejevskih, biseksualnih ali transseksualnih vsebinah. To naj bi storili v sodelovanju z nacionalnim združenjem teh oseb, Samtökin '78. Odločitev je

¹⁴⁸ ESČP Lilliendahl v. Islandija, št. 29297/18, 12. 5. 2020.

privedla do obsežne javne razprave v novicah in družbenih omrežjih, v katere se je vključil tudi pritožnik. Zlasti je pisal komentarje v odgovor na spletni članek, v katerem je izrazil svoj gnus do homoseksualnosti, in sicer kynvilla (spolno odstopanje) in kynvillingar (spolni deviant). Samtökin '78 je prijaviteljeve komentarje prijavil policiji. Po preiskavi je bil novembra 2016 obtožen v skladu z 233. (a) členom Splošnega kazenskega zakonika, ki kaznuje javno posmehovanje, obrekovanje, očrnjevanje ali grožnjo osebi ali skupini oseb zaradi nekaterih lastnosti, vključno s svojo spolno usmerjenostjo ali spolno identiteto. Pritožnik je bil na prvi stopnji oproščen, a je decembra 2017 Vrhovno sodišče razveljavilo sodbo sodišča in ga obsodilo ter mu naložilo 100.000 islandskih krónur (takrat približno 800 evrov). Vrhovno sodišče je ugotovilo, da so bile pritožnikove pripombe »resne, hudo boleče in škodljive«¹⁴⁹, in je ob tehtanju konkurenčnih pravic v zadevi odločilo, da so upravičene in nujne za omejitev prosilčeve svobode izražanja, da bi preprečili predsodke, sovraštvo in prezir ter varujejo pravice družbenih skupin, ki so bile zgodovinsko podvržene diskriminaciji. Sodišče je ugotovilo, da so pritožnikove pripombe pomenile sovražni govor v smislu njegove sodne prakse.¹⁵⁰ Sprejelo je ugotovitev islandskega Vrhovnega sodišča, da so bile pripombe »resne, izjemno boleče in škodljive«, in da odločitev, ki je prvotno sprožila razpravo o ukrepih za okrepitev izobraževanja o lezbicnih, gejevskih, biseksualnih ali transspolnih vprašanjih, ni upravičila tako hude reakcije. Odločitve domačih sodišč v tej zadevi, sprejete po obsežnem usklajevanju med pritožnikovo pravico do svobode izražanja in pravicami spolov in spolnih manjšin, so bile zato razumne in upravičene.

Sodišče je ugotovilo, da pritožnikove pripombe niso predstavljale najhujše oblike »sovražnega govora«, kot je razumljena v njegovi sodni praksi, ko bi bilo mogoče uporabiti 17. člen (prepoved zlorabe pravice). Čeprav so bile pripombe zelo škodljive, ni bilo takoj jasno, da so bile namenjene spodbujanju nasilja in sovraštva ali uničevanju pravic in svoboščin, zaščitениh s konvencijo. Sodišče je tako kot Vrhovno sodišče Islandije ugotovilo, da so pripombe spodbujale nestrpnost in sovraštvo do homoseksualcev. Zato je menilo, da so prišle pod »manj hudo« obliko »sovražnega govora« v smislu svoje sodne prakse. Z Vrhovnim sodiščem se je tudi strinjalo, da je bil (nacionalni) 233. (a) člen

¹⁴⁹ "serious, severely hurtful and prejudicial"

¹⁵⁰ Ob tem ni nepomembno, da se je v svoji odločitvi argumentacijsko oprlo tudi na naslednja mednarodna gradiva in jih označilo kot relevantna; v 21. točki obrazložitve se sklicuje na Priporočilo, ki ga je 31. marca 2010 sprejel Odbor ministrov Sveta Evrope (CM/Rec(2010)5) o ukrepih za boj proti diskriminaciji na podlagi spolne usmerjenosti ali spolne identitete, ter v 22. točki na Resolucijo, ki jo je Parlamentarna skupščina Sveta Evrope sprejela 29. aprila 2010 (Resolucija 1728 (2010)) o diskriminaciji na podlagi spolne usmerjenosti in spolne identitete.

Splošnega kazenskega zakonika oblikovan dovolj jasno, da je pritožnik lahko predvidel, da se bo lahko uporabil v njegovi zadevi. Sodišče je ugotovilo, da je pritožnikova pritožba na temelju 10. člena očitno neutemeljena in jo zavrnilo kot nedopustno.

3. Rouillan proti Franciji, z dne 23. 6. 2022

Potek pritožbe, okoliščine zadeve in rajsodba

Pritožnik je bil nekdanji član *Action directe*, skrajno levičarske teroristične skupine, dejavne v Franciji v osemdesetih letih, ki je bil obsojen na dosmrtno zaporno kazen in je prestal 25 let zopora, preden so ga leta 2012 pogojno izpustili.

Februarja 2016 je v radijski oddaji, ki je bila posneta in nato objavljena na spletni strani medija, javno zagovarjal teroristična dejanja iz leta 2015 ter izjavil; »Mislil sem, da so bili zelo pogumni, pogumno so se borili ...«. 7. marca 2016 je odvetnik, ki zastopa žrtve pariških terorističnih napadov, te pripombe prijavil pariškemu tožilcu. Francosko združenje žrtv terorizma in več žrtv napadov 13. novembra 2015 so se pridružili postopku kot civilne stranke.

Dne 7. septembra 2016 je pariško kazensko sodišče obsodilo Rouillana na osemmesečno zaporno kazen ter plačilo vsote enega evra (EUR) Francoskemu združenju žrtv terorizma in 300 EUR vsakemu od žrtve napadov, ki so sodelovale v postopku kot civilne stranke. Ob upoštevanju konteksta – nenazadnje nedavnih terorističnih napadov, izvedenih v Franciji leta 2015 – in osebnih lastnosti Rouillana, ki je bil dvakrat obsojen na dosmrtno ječo zaradi terorističnih kaznivih dejanj, je sodišče ugotovilo, da je šlo za obliko nasilja, hkrati pa je kršil dostojanstvo žrtv. Prizivno sodišče je zvišalo kazen na 18 mesecev zopora, vključno s pogojno 10-mesečno preizkusno dobo.

V svoji revizijski pritožbi na kasacijskem sodišču je pritožnik dal pobudo za začetek postopka za oceno ustavnosti predpisa člena 421-2-5 Kazenskega zakonika.

Sodišče je v okviru preizkusa kršitve EKČP opravilo tristopenjski test in ugotovilo, da je bil poseg v pritožnikovo uresničevanje pravice do svobode izražanja dovolj predvidljiv in »predpisan z zakonom«. Glede na občutljivo naravo boja proti terorizmu in nujnost, da so oblasti pozorne na ravnanje, ki bi lahko spodbudilo nadaljnje nasilje, je bil cilj pritožnikove obsodbe in kazni kot

sostorilca kaznivemu dejanju obrambe pred terorističnimi dejanji preprečevanja nereda in kriminala.

Kazensko sodišče, prizivno in kasacijsko sodišče so se strinjali, da so pritožnikove lastnosti v povezavi z izrečenim pomenile spodbujanje k oblikovanju pozitivnega mnenja o storilcih terorističnih kaznivih dejanj. Po sodbi kazenskega sodišča je pritožnik, čeprav ni izrazil podpore islamistični ideologiji, romantiziral prakso terorizma – prakso, zaradi katere je bil pritožnik dvakrat obsojen na dosmrtno ječo – s pozitivnim, povelečevalnim prikazovanjem povzročiteljev pariških napadov. Njegove pripombe so bile podane približno leto dni po napadih v Parizu januarja 2015 in manj kot štiri mesece po napadih v Parizu in Seine-Saint-Denisu novembra 2015.

Nazadnje je sam priznal, da je bila radijska postaja, na kateri so predvajali intervju, priljubljena med mladimi v delavskih okrožjih Marseille in da je bil njegov namen pritegniti nove privržence v kroge skrajne levice.

Omenjeni poslušalci predstavljajo občinstvo, ki se ga zlahka pridobi z retoriko zagovornikov radikalnega islamizma in se lahko sprevrže v teroristična dejanja. Sodišče je priznalo, da čeprav pritožnikove pripombe niso pomenile neposrednega spodbujanja k nasilju, so posredovale pozitivno podobo storilcev terorističnih napadov in so bile izrečene v času, ko se je francoska družba še vedno spominjala smrtonosnih napadov leta 2015 in je stopnja teroristične grožnje ostala visoka – grožnja, ki jo potrjuje več drugih terorističnih napadov, ki so se zgodili v Franciji junija in julija 2016. Še več, širjenje pripomb po radiu in spletu je lahko doseglo široko občinstvo. Sodišče je priznalo, da je treba zadevne pripombe glede na njihov hvalni značaj šteti za posredno spodbujanje k terorističnemu nasilju, in ni videlo nobene razumne podlage, na podlagi katere bi se oddaljilo od pomena in obsega, ki jim ga pripisuje odločba kazenskega sodišča, katere pravilno obrazložene razloge sta podprla pritožbeno in kasacijsko sodišče. Iz tega sledi, da so imeli nacionalni organi v obravnavani zadevi široko polje proste presoje, ko je šlo za presojo, ali je bilo zadevno vmešavanje nujno. Utemeljitev nacionalnih sodišč o tem, zakaj je bila kazen, naložena pritožniku, upravičena – na podlagi potrebe po boju proti kakršnemu koli spodbujanju terorizma in ob upoštevanju storilčevih osebnih lastnosti – se je v posebnih okoliščinah te zadeve zdela tako »relevantna« kot »zadostna«, da upraviči zadevno vmešavanje, ki se ga je torej načeloma štelo za odgovor na nujno družbeno potrebo.

Kontekst nedavnih in posebej smrtonosnih terorističnih napadov, v katerih je pritožnik zavestno podal zadevne pripombe, je zahteval odziv nacionalnih organov, ki je bil sposoben obravnavati grožnje, ki bi jih te pripombe

potencialno predstavljale za nacionalno kohezijo in javno varnost v Franciji. Vendar je bila pritožniku naložena kazen zapora: čeprav mu je bila izrečena 18-mesečna zaporna kazen, vključno s pogojno 10-mesečno preizkusno dobo, je bil šest mesecev in tri dni podvržen elektronskemu nadzoru. V posebnih okoliščinah se razlogi, na katere so se sklicevala domača sodišča pri tehtanju, ki so ga morala opraviti, niso zdeli zadostni, da bi sodišču omogočili, da bi upoštevalo utemeljenost sorazmernosti takšne kazni, kljub njeni naravi in resnosti ter resnosti njenih učinkov, sorazmerno z zasledovanim legitimnim ciljem. Sodišče je rabsodilo, da poseg v pritožnikovo svobodo izražanja, ki ga je predstavljala izrečena mu zaporna kazen, ni bil »nujen v demokratični družbi«, zato je soglasno ugotovilo kršitev 10. člena EKČP.

4. Sanchez proti Franciji, z dne 15. 5. 2023

Potek pritožbe, okoliščine zadeve in rabsodba

Izvoljeni politik je bil v kazenskem postopku oglobljen, ker s svojega javno dostopnega »zidu« na Facebooku, ki ga je uporabljal za svojo volilno kampanjo, ni izbrisal islamofobnih komentarjev tretjih oseb.¹⁵¹

Pritožnik je bil takrat lokalni svetnik in kandidat za volitve v parlament. Obsojen je bil zaradi spodbujanja sovraštva ali nasilja proti osebam muslimanske vere in kaznovan, ker ni nemudoma izbrisal komentarjev na svojem javno dostopnem

¹⁵¹ V primerjalnopravnem gradivu sodišča se izpostavi, da je odgovornost posameznih imetnikov računov družbenih medijev v zvezi s komentarji, ki so jih drugi objavili na njihovih »zidovih« ali računih, vprašanje, ki ni bilo posebej obravnavano v štiriinidesetih državah Sveta Evrope: Albaniji, Avstriji, Azerbajdžanu, Belgiji, Bosni in Hercegovini, na Hrvaškem, Cipru, na Češkem, Danskem, Estoniji, Nemčiji, Grčiji, Madžarski, Islandiji, Italiji, Latviji, Liechtensteinu, Luksemburgu, Republiki Severni Makedoniji, Malti, Republiki Moldaviji, Črni gori, na Nizozemskem, Norveškem, Poljskem, Romuniji, San Marinu, Srbiji, na Slovaškem, Sloveniji, Španiji, Švedskem, Turčiji in Združenem kraljestvu. Do danes je bila zadeva tako ali drugače obravnavana le v šestih od teh držav (Avstrija, Hrvaška, Nemčija, Romunija, Švedska in Turčija), skupaj s Švico (sodba zveznega sodišča z dne 7. aprila 2022, zadeva št. 6B 1360/2021). Nekatera nacionalna sodišča so obstoječe pravne norme v zvezi z internetnimi gostitelji ali ponudniki posredniških storitev razlagala kot podlago za pripisovanje takšne odgovornosti. V ostalih osemindvajsetih zadevnih državah članicah ni nobenih izrecnih pravnih določb, predpisov ali sodne prakse, ki bi izrecno obravnavala to vprašanje. Tako se zdi, da v tem kontekstu ni vedno prostora za pripis kakršne koli oblike odgovornosti. Po drugi strani pa se lahko v nekaterih drugih državah taka odgovornost teoretično naloži bodisi s sklicevanjem na splošne določbe civilnega, upravnega ali kazenskega prava bodisi na podlagi bolj specifičnih določb v zvezi z dolžnostmi in obveznostmi internetnih gostiteljev oz. ponudnikov posredniških storitev. Kljub temu se je treba zavedati, da takšne situacije ostajajo hipotetične, saj do njih v praksi doslej še ni prišlo. Kar zadeva »sovražni govor«, čeprav je ta pojem kot tak opredeljen v zakonodajah le v treh od anketiranih držav članic (Albanije, Črne gore in Srbije), tudi druge prepovedujejo in kaznujejo nekatere oblike izražanja, vključno z »razpihovanje sovraštva«. Prisotni morajo biti posebni elementi, da je izražanje sovraštva kaznivo. Predvsem mora biti javno objavljeno; biti usmerjeno proti skupini (ali osebi, ki ji pripada) z zaščitenimi lastnostmi; biti namerno in izpolnjen pogoj da doseže določeno stopnjo resnosti ali da lahko povzroči škodljive posledice.

Pogoji uporabe družbenega omrežja Facebook - v relevantnem času je »Izjava o pravicah in odgovornostih« urejala odnose družbe Facebook z uporabniki, za katere se je štel, da se z njo strinjajo ob dostopu do omrežja. V točki 2.4 je zlasti določilo naslednje: »ko objavite vsebino ali informacije z nastavitvijo Javno, to pomeni, da vsem, vključno z osebami zunaj Facebooka, dovolite dostop do teh informacij in njihovo uporabo ter jih povežete z vami (t. j. vaše ime in profilna slika). Izjava je vsebovala tudi določbo o »sovražni« vsebini (nadomeščeno s »sovražnim govorom« v kasnejši spremembi – glej del III, točka 12 »Sovražni govor«, v zadnji različici »Facebookovih standardov skupnosti«). Poleg tega ni bilo zakonske določbe, ki bi od imetnika osebnega računa na družbenem omrežju zahtevala, da vzpostavi kakršno koli samodejno filtriranje komentarjev, ki so jih objavili drugi in praktična možnost predhodnega moderiranja vsebine na Facebooku v relevantnem času še ni obstajala. Vendar pa je Facebook od takrat skrbnikom svojih strani omogočil izvajanje predhodnega in kasnejšega moderiranja vsebine, ki so jo objavile tretje osebe.

"zidu" na Facebooku, ki je bil uporabljen med njegovo volilno kampanjo. Avtorja omenjenih komentarjev sta bila obsojena kot sotorilca. Eden od komentarjev se je glasilo :»Ta BIGWIG je NIMES spremenil v ALŽIR, ni ulice brez KEBABA in DŽAMIJE; KRALJUJEJO DILERJI IN PROSTITUTKE, NI PRESENEČENJE, DA JE IZBRAL BRUSELJ ZA PRESTOLNICO NOVEGA SVETOVNEGA REDA ŠERIATA ... NA ZDRAVJE UMPS [amalgam UMP in PS, Socialistične stranke], VSAJ LETA IN HOTELA NAM NI TREBA PLAČATI.«

Kazenski postopek je izhajal iz ovadbe, ki jo je vložila partnerica enega od pritožnikovih političnih nasprotnikov. Počutila se je užaljeno in se nato sprla z enim od avtorjev, ki je svoje sporočilo takoj izbrisal in o tem obvestil pritožnika. Pritožnik je na svojem »zidu« na Facebooku objavil sporočilo, v katerem je komentatorje pozval, naj bodo »previdni pri vsebini« svojih komentarjev, vendar brez moderiranja že objavljenih komentarjev.

V sodbi z dne 2. septembra 2021 je senat sodišča s šestimi glasovi proti enemu ugotovil, da ni prišlo do kršitve 10. člena; obravnavalo je vprašanje, ali je šlo za zakonit poseg in je pritožnikova obsodba pomenila poseg v njegovo svobodo izražanja, ali so nacionalna sodišča zasledovala legitimne cilje, t. j. ali je poseg sledil legitimnim ciljem varstva ugleda ali pravic drugih ter preprečevanja nereda in kaznivih dejanj, ali je bil ukrep nujen v demokratični družbi ter kontekst komentarjev. O zadevi je nato ponovno odločal Veliki senat, ki je na podlagi ocene in concreto posebnih okoliščin obravnavane zadeve in ob upoštevanju polja proste presoje, ki ga ima tožena država, ugotovil, da so odločitve domačih sodišč temeljile na ustreznih in zadostnih razlogih tako glede odgovornosti, ki se pripisuje pritožniku v vlogi politika za nezakonite komentarje, ki so jih pred volitvami na njegovem »zidu« na Facebooku objavile tretje osebe, ki so bile same identificirane in preganjane kot sotorilci, ter glede njegove kazenske obsodbe. Izpodbijano vmešavanje je torej mogoče šteti za »nujno v demokratični družbi« in skladno s tem ni prišlo do kršitve 10. člena konvencije.

Sodišče je v obrazložitvi pojasnilo, da se je narava izpodbijanih komentarjev nanašala na muslimane in jih prikazovala kot skupino v objektivno žaljivih izrazih in kot zločince. Potem ko so objokovali preoblikovanje »Nîmesa v Alžir«, so se na primer sklicevali na »muslimanske dilerje in prostitutke, [ki vrhovno] vladajo«, »kamenje, ki se meče v avtomobile, ki pripadajo »belim

ljudem« in »trgovanje z drogami, ki ga vodijo muslimani«, »halalni gospodarski razvoj«.

Nekatere komentarje je bilo mogoče videti v zelo specifičnem kontekstu volilne kampanje in so dejansko želeli opozoriti na lokalne probleme, ki bi lahko zahtevali politični odziv, vendar z uporabo jezika, od katerega se prijavitelj ni distanciral. Sodišče ni zanikalo potrebe po upoštevanju posebne narave komunikacije na nekaterih spletnih portalih, kjer so bili komentarji običajno izraženi v pogovornem jeziku ali celo v pogovornem ali vulgarnem besednjaku. Sodišče zapiše, da se zaveda, da ima lahko kazenska obsodba, kot so trdili pritožnik in nekatere tretje osebe, intervenienti, zastrašujoče učinke na uporabnike Facebooka, drugih družbenih omrežij ali forumov za razprave (glej 89., 117., 118. in 120. odstavek sodbe). Čeprav obstaja gibanje za dekriminizacijo obrekovanja¹⁵², to ne velja za sovražni govor ali pozivanje k nasilju. V Prilogi k Priporočilu CM/Rec(2022)16 Odbor ministrov predlaga, nasprotno, razlikovanje glede na resnost sovražnega govora, ne da bi izključili uporabo kazenskega prava. V času pred volitvami je bil vpliv rasističnega in ksenofobnega diskurza večji in bolj škodljiv, zlasti tam, kjer je bilo politično in družbeno ozračje na lokalni ravni težavno in so med prebivalstvom prisotne jasne napetosti. Če jih razlagamo in ocenjujemo v njihovem neposrednem kontekstu, ob upoštevanju, da so bili komentarji med volilno kampanjo objavljeni na politikovem »zidu« na Facebooku, so resnično pomenili sovražni govor glede na njihovo vsebino in splošni ton, skupaj z virulentnostjo in vulgarnostjo nekaterih uporabljenih izrazov. Njihov doseg je presegel le striktno pristransko bralstvo.

2. Analitično soočenje vsebine izbranih sodb s pravno teorijo

V zadevi Vejdeland proti Švedski gre za enega pomembnejših primerov sodne prakse, ker pomeni odmik od dotedanje ustaljene sodne prakse ESČP, na kar opozorijo sodniki tudi v ločenih mnenjih, saj je sodišče v sodbi izpostavilo in argumentiralo, da hujskanja k sovraštvu ne smemo pogojevati izključno z dajanjem povoda za dejansko izvršitev nasilja ali kaznivega dejanja. Napadi na ljudi so lahko storjeni že z žalitvijo, zasmehovanjem ali obrekovanjem.¹⁵³ Ko je sodišče analiziralo »sorazmernost« v okviru drugega odstavka 10. člena

¹⁵² Glej med drugim Priporočilo 1814 (2007) Parlamentarne skupščine Sveta Evrope o tej temi

¹⁵³ Glej Féret proti Belgiji, št. 15615/07, 73. odstavek, 16. julij 2009

Konvencije, je sredstvo sporazumevanja šteló kot pomemben dejavnik, saj je učinek govora sorazmeren z velikostjo občinstva, ki ga bo verjetno dosegel. Iz tega sledi, da ko izpodbijani govor doseže širše občinstvo, je nujna večja previdnost pri uporabi tega komunikacijskega sredstva. Medtem je v zadevi Rouillan proti Franciji vidik občinstva bil manj obremenilen, kot je bil vidik sorazmernosti izrečene kazni nacionalnih sodišč kljub temu, da je pritožnik bil član skrajno levičarske teroristične skupine in predhodno že obsojen na zaporno kazen ter v komentarjih javno poveličeval storilce terorističnih napadov, kjer je dejansko prišlo do najhujših kaznivih dejanj, t. j. posegov v nedotakljivost človeških življenj in posega v dostojanstvo žrtev.

V zadevi Vejdeland sodišče ugotovi, da so v primeru otrok in mladostnikov morda nujni določeni omejevalni ukrepi za preprečevanje škodljivih učinkov na moralo te skupine, a hkrati gre za podoben vidik mladih (v delavskih okrožjih, ki jih lahko premami romantiziranje ideje terorizma), v zadevi Rouillan proti Franciji pa vendar sodišče odloči diametralno drugače.

Zadeva Vejdeland je sodišču dala priložnost (in sodišče jo je izkoristilo), da utrdi pristop do sovražnega govora, usmerjen proti osebi ali skupini oseb zaradi njihove spolne usmerjenosti, ki je izdelan tako, da je zagotovljena njihova zaščita pred škodljivimi učinki takega izrazoslovja. Analogijo je mogoče potegniti med rasizmom in ksenofobijo – ki sta bila predmet večine sodne prakse sodišča – in spolno usmerjenostjo. Kadar je določena skupina izpostavljena viktimizaciji in diskriminaciji, bi morali zakoni o sovražnem govoru zaščititi tiste značilnosti, ki so bistvene za identiteto osebe in se uporabljajo kot dokaz pripadnosti določeni skupini.

Omejitve svobode izražanja so zato dovoljene v primerih, ko je cilj govora degradirati, žaliti ali spodbuditi sovraštvo do oseb ali skupine oseb zaradi njihove spolne usmerjenosti, če so take omejitve v skladu s sodbo sodišča. V obeh primerih, kjer gre za sovražni govor zaradi spolne usmerjenosti (Vejdeland in drugi proti Švedski ter Lilliendahl proti Islandiji) je sodišče ugotovilo, da je vmešavanje v pritožnikovo svobodo izražanja bilo »predpisano z zakonom« in je sledilo legitimnemu cilju »zaščititi pravice drugih«. Glede sorazmernosti vmešavanja je sodišče ugotovilo, da ocena nacionalnega Vrhovnega sodišča o naravi in resnosti pripomb ni bila nerazumna. Prav tako ni bila pretirana kazen, ki jo je izreklo nacionalno sodišče, niti globa niti zaporna kazen. Vrhovno sodišče je v vseh opisanih primerih v veliki meri pretehtalo sporne kolizijske interese; od pritožnikove pravice do svobode izražanja proti pravicam

homoseksualnih oseb do zasebnega življenja, pravice do nacionalne kohezije in javne varnosti, vključno s pravico do dostojanstva in pritožnikove pravice do svobode ter zavzelo različna stališča.

3. sklep

Razvijajoče in izvajajoče se pravo, utemeljeno na spoštovanju človekovih pravic, predstavlja najučinkovitejši imunski sistem družbe. Aktualnost obravnavane teme, ki v ospredje postavlja vrednote, od vrednote svobode izražanja, ki je v javnem interesu,¹⁵⁴ do vrednote spoštovanja človekovega dostojanstva, do podpore človekovi enkratni individualnosti in sposobnostim, do vrednote nedotakljivosti človekovega življenja, priča o nujnosti dejavnega vzdrževanja sodobnih (liberalnih) demokratičnih standardov, kjer so vseskozi prisotni posameznikova (za)vest, moralni kompas in stalnost poštenega delovanja (na meritokraciji zgrajenih) državnih temeljev skozi institucije pravne države.

Zdrava družba je tista, ki ima zdravo moralo in ekonomsko etiko. Zdravo moralo lahko razumemo tudi kot dosledno implementacijo pravne države, ki ljudem daje občutek varnosti, perspektive, spodbude.¹⁵⁵

Pravo se mora zavedati svojih omejitev in ni vedno »primerna reakcija na družbeno dogajanje«, saj je pogosteje ustrežneje zanesti se na »paralelne, praviloma samonikle normativne sisteme, kot sta morala in tradicija«. Jančar, sodnik kazenskega oddelka, zato ugotavlja, da mora pravo dati (pred)prostor morali in tradiciji, da bi se samonikli normativni sistemi lahko ustrezno razvili.¹⁵⁶

Izpostavimo nekaj vsebinskih vidikov načela pravne varnosti, predvidljivosti in vsebinske teže konvencijskih vrednot v predhodno predstavljenih sodbah sodišča.

V zadevi *Vejdeland proti Švedski* iz leta 2012 sodišče v 42. točki obrazložitve sodbe zapiše, da »kljub razširjenosti homofobičnega sovražnega govora ni sprejetih posebnih standardov za reševanje problema tako na evropski kot

¹⁵⁴ Glej argumentacijo sodišča v zadevi *Fáber proti Madžarski*, poglavje 10.6.1.3.

¹⁵⁵ Zupančič, 1995, str. 222.

¹⁵⁶ Jančar, 2021, e-vir.

mednarodni politični ravni. Čeprav ima sodišče dobro razvito sodno prakso v zvezi z dopustnimi omejitvami svobode izražanja, ni imelo priložnosti razviti celovitega pristopa do sovražnega govora, uperjenega proti osebi ali skupini oseb zaradi njihove spolne usmerjenosti¹⁵⁷ in je v tej pomembni sodbi, kljub mnogim pomislekom, izraženim v ločenih mnenjih, spremenilo pristop do sovražnega govora. V zadevi Združenje ACCEPT in drugi proti Romuniji, 19237/16 z dne 1. 6. 2021 sodišče utemeljuje, da bi napadi na ljudi, zagrešeni z žalitvijo, zasmehovanjem ali obrekovanjem določenih skupin prebivalstva, lahko zadoščali, da se oblasti zavzamejo za boj proti rasističnemu govoru v obliki svobode izražanja, ki se izvaja na neodgovoren način.

Kako je lahko kdor koli v nekonsistentni sodni praksi in pravnem sistemu¹⁵⁸, ki določene izraze uvršča v »zaščiteni kategorijo«, druge v »neodgovoren način govora«, na podlagi tega, da obstaja temeljna pravica do svobodne uporabe govora (in idej), ki »žali in šokira«, druge izraze pa v »kaznivo kategorijo« na podlagi tega, da je tak govor »resen in škodljiv«, de facto samozavesten in ne bo svojega mnenja, tudi zaradi meritorno sprejete in argumentirane diametralno nasprotujoče si sodne prakse, apriori podvrigel samocenzuri?

Kam v »evropski pravni sistem«, kjer bi naj bila zasidrana visoka moralna dolžnost varovanja temeljnih človekovih pravic, lahko uvrstimo vrednoto nedotakljivosti človekovega življenja, varnost državljanov in pomen dostojanstva žrtev kaznivih dejanj in ali imata nemara človekovi pravici prepoved mučenja in pravica do življenja (kot pravili) manjšo težo kot preostale človekove pravice (ki so načela) predvsem marginaliziranih skupin?

¹⁵⁷ Kadar neenako obravnavanje temelji na spolu ali spolni usmerjenosti, so meje proste presoje države ozke. Razlike, ki temeljijo izključno na vidikih spolne usmerjenosti, so po konvenciji nesprejemljive (glej EB proti Franciji [GC], št. 43546/02, 93. in 96. odstavek, 22. januar 2008, citirano v Vallianatos in drugi, 77. odstavek).

¹⁵⁸ V zadevi Vejdeland in drugi proti Švedski, v 54 tčk. večina sodnikov potrjuje, da je izjave, ki posameznikom ne »neposredno priporočajo, naj storijo sovražna dejanja«, mogoče opisati kot »resne in škodljive obtožbe«, ne pa kot sovražni govor. Po mnenju sodnice Yudkivske gre za ameriški pristop, kjer je sovražni govor zaščiten, dokler ne grozi, da bo povzročil neizbežno nasilje in nadalje utemeljuje, da gre za zelo visok prag in zaradi številnih dobro znanih političnih in zgodovinskih razlogov si v današnjem času Evropa ne more privoščiti razkojša takšne vizije najpomembnejše vrednosti svobode govora.

Na nekonsistentnost sodne prakse opozori sodnik Spielmann, ki se mu pridruži tudi sodnik Nussberger, glej obrazložitev v ločenem mnenju, tčk. 5, ko zapiše »zdi se precej nejasen preizkus, ki se mi zdi neskladen s tradicionalno in dobro uveljavljeno sodno prakso našega sodišča, ki sega nazaj v Handyside, in sicer da je „svoboda izražanja eden od bistvenih temeljev [demokratska] družba, eden temeljnih pogojev za njen napredek in za razvoj vsakega človeka. Ob upoštevanju drugega odstavka 10. člena se ne uporablja samo za »informacije« ali »ideje«, ki so naklonjene ali se štejejo za nežaljive ali brezbrizne, ampak tudi za tiste, ki žalijo, šokirajo ali vznemirjajo državo ali sektorja prebivalstva. ...«, nadalje tudi Zupančič v 12. tčk obrazložitve, ko pravi »Kljub temu se zdi, da gremo v tem primeru predaleč – na podlagi sorazmernosti in upoštevanja sovražnega govora – pri omejevanju svobode govora s precenjevanjem pomena povedanega.« Po drugi strani sodnica Yudkivska, kateri mnenju se pridruži tudi sodnik Villiger, poudari, da brez težav ugotavlja, da 10. člen ni bil kršen in hkrati obžaluje, da je sodišče zamudilo priložnost za »utrditev pristopa do sovražnega govora« proti homoseksualcem. Nadalje je bilo priznано, da »čeprav sodišče še ni obravnavalo tega vidika, homofobni govor prav tako spada v kategorijo »sovražnega govora«, ki ni zaščiten z 10. členom«.

Kakšna je razlika med zaščitenim »žaljivim in pretresljivim« govorom na eni strani in kriminalnim »resnim in škodljivim« govorom na drugi strani?

Odgovor je, da nihče v resnici ne ve, ker je pojem »sovražni govor« izjemno širok, odprt in izmuzljiv. Zdi se celo, da »sovražni govor« postaja vse, kar ljudje mislijo, da je, in tisto, za kar posamezna skupina naglasneje trdi, da je.

Z drugimi besedami, vse bolj se utrjuje prepričanje, da tista »skupina oziroma kategorija ljudi«, ki kriči najglasneje, odloči, kaj je in kaj ni sovražni govor, in kaj se preganja.

Ali bo trendu sledilo tudi ESČP, bo pokazal čas in (konsistentna) sodna praksa.

Tovrstni sistem kriminalizacije svobode govora je slab za temeljne svoboščine in človekove pravice, slab za načelo pravne varnosti in, nenazadnje, slab za demokracijo.

Tovrstna agenda posameznih skupin, z lastnimi interesi, spodkopava temelje pravne države in tudi temelje enakosti pred zakonom. Rezultat takšnih odločitev o »sovražnem govoru« lahko privede do zmanjšanja temeljnih pravic in svoboščin. Ni ključno vprašanje, kje se tovrstna cenzura začne, temveč kakšno pravno opustošenje pusti za seboj.¹⁵⁹

Namesto da bi se lahko učili iz nesoglasij in s tem spodbujali konstruktivno javno razpravo v smislu trga idej, so ideje o naraščajočem »sovražnem govoru« ustavile razprave in ustvarile hecklerjev veto. Vprašanje, ki se smiselno poraja, je, ali nam ob tovrstnem poseganju v temeljne človekove pravice ostane avtocenzura kot posledica doktrine zastraševalnega učinka (t. i. chilling effect) in preobčutljiva družba, ki, namesto da bi gradila na pomenu pluralizma, gradi svoje temelje na izključevanju drugačnih mnenj, s tem pa zavira razvoj demokratičnih vrednot?

Ali z branikom poudarjanja enakosti nekaterih rušimo enakost drugih ali drugače, zakaj se izvaja selektivna prepoved diskriminacije?¹⁶⁰

Ali s širitvijo polja sovražnega govora slednjega še ostaja pravni koncept ali gre že za politično motiviran konstrukt?

¹⁵⁹ Kiska, 2012, str. 107–151

¹⁶⁰ Glej na primer odklonilno ločeno mnenje sodnika Wojtyczeka v zadevi Rabczewska proti Poljski, 8257/13, tčk.8.

Ustavno sodišče RS je na primer v odločbi št. UP-614/15 z dne 21. 5. 2018 navedlo, da pravice do svobode izražanja ni dopustno omejiti zgolj zato, ker bi se pritožnik na ravnanje tožnika lahko odzval na drugačen, nežaljiv način.¹⁶¹

Ali je torej zavezujoč mednarodnopravni instrument z izredno širokimi definicijami prepovedi, namenjen preprečevanju izražanja negativnih mnenj, resnično to, kar si v svobodni zahodni družbi v 21. stoletju želimo ali bomo dali prednost temu, kar se je izkazalo kot učinkovita pot razvoja demokracije in izhod iz mračnjaštva posledic totalitarnih režimov, ki smo jim bili priča?

Kako določiti družbeno »pravično« mejo enakosti, ko tehtamo vpliv sovražnega govora (glede na morebitne zunanje posledice odločitev), ko sodišče odloča o primerih marginaliziranih družbenih skupin, kjer se v ospredje postavlja nujnost spoštovanja enakosti pred zakonom in meje v primeru skrajnosti, kjer skupine simpatizirajo s terorističnimi dejanji, kjer je šlo v temelju za posege zoper nedotakljivost človekovega življenja?

Kako tehtati pomen dostojanstva v primeru enih in drugih, in ali je dostojanstvo mrtvih vredno manj?

Hitri ideološki premiki v evropski kulturi in še hitrejši v sodnih praksah nacionalnih sodišč¹⁶² glede svobode izražanja so zaskrbljujoči, saj je omejevanje pluralizma prej značilnost sistemov, ki vodijo do sistematičnega kršenja človekovih pravic kot pa demokratične družbe, ki v ospredje postavlja prav skrb za varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter načelo enakopravnosti.

¹⁶¹ Glej na primer sodbo ESČP v zadevi Csáncics proti Madžarski z dne 20. 1. 2009, 43. točka obrazložitve: "[...] It would go against the very spirit of Article 10 to allow a restriction on the expression of substantiated statements solely on the basis of the manner in which they are voiced. In principle, it should be possible to make true declarations in public irrespective of their tone or negative consequences for those who are concerned by them."

¹⁶² Glej VSRS Sodba II Ips 75/2019; VSRS Sodba II Ips 22/2021.

ESČP v sodni praksi jasno poudarja dejstvo, da je iskanje (zgodovinske) resnice sestavni del svobode izražanja,¹⁶³ prav tako tudi, da čeprav tisk ne sme preseči določenih meja zlasti glede varovanja ugleda in pravic drugih, sta njegova naloga in poslanstvo, skladno s svojimi obveznostmi in odgovornostmi, podajati (resnične¹⁶⁴) informacije in ideje o vseh zadevah EU, ki so v javnem interesu.¹⁶⁵

¹⁶³ Glej npr. argumentacijo Sodišča v zadevi Dink proti Turčiji.

¹⁶⁴ Glej sodbo Ustavnega sodišča Up-1391/07-13, z dne 10. 9. 2009«Če novinar s svojo izjavo prekorači vsebinske okvire razprave oziroma teme, o kateri poroča, da ni več mogoče reči, da z njo kakorkoli prispeva k odprti javni razpravi o družbeno pomembni zadevi, ni mogoče govoriti o tem, da je opravljal svojo družbeno vlogo in da zato njegova svoboda izražanja pretehta poseg v osebne pravice oškodovanca.

Tudi kadar novinarji javnosti posredujejo vrednostne sodbe, pri katerih po naravi stvari ni mogoče zahtevati, da bi bile podvržene dokazovanju resničnosti, mora imeti vrednostna sodba nekaj podlage v dejstvih. Kadar te povezave ni, ni mogoče reči, da gre za upravičeno kritiko (v praksi ESČP »*fair comment*«), temveč gre zgolj za žalitev.

Ustavno sodišče se je tu sklicevalo na stališče ESČP v sodbah Karman proti Rusiji (sodba z dne 14. 12. 2006, tč. 41), Scharsach in News Verlagsgesellschaft proti Avstriji (sodba z dne 13. 11. 2003, tč. 40), Feldek proti Slovaški (sodba z dne 12. 7. 2001, tč. 86) in Jerusalem proti Avstriji (sodba z dne 27. 2. 2001, tč. 44 in 45). V sodbi Karman proti Rusiji je ESČP to zahtevo poudarilo kot odločilno, ko je ugotovilo, da je imela oznaka (vrednostna sodba) »lokalni neofašist« zadostno dejansko podlago v spoznanjih izvedencev, ki so na podlagi pregleda številnih publikacij časopisa soglasno ugotovili sorodnost z nacionalsocialističnimi ideali.«

¹⁶⁵ Guide on Article 10 of the European Convention on Human Rights, Freedom of expression, 2020a, 112. točka.

Prav tako ustaljeni sodni praksi ESČP v okviru političnega izražanja¹⁶⁶ najbolj varovano izražanje članov nacionalnih in regionalnih parlamentov, še posebej

¹⁶⁶ Po drugem odstavku 10. člena konvencije je malo prostora za omejevanje svobode izražanja na področju političnega govora (glej NIT S.R.L., 178. odstavek; Sürek proti Turčiji (št. 1) [GC], 26682/95, 61. odstavek, ESČP 1999-IV in Fleury proti Franciji, 29784/06, 43. odstavek, 11. maj 2010).

Spodbujanje svobodne politične razprave je zelo pomembna značilnost demokratične družbe in sodišče pripisuje največji pomen svobodi izražanja v okviru takšne razprave (glej Feldek proti Slovaški, št. 29032/95, 83. odstavek, ESČP 2001-VIII).

Polje proste presoje organov pri presoji »nujnosti« izpodbijanega ukrepa v tem (političnem) kontekstu je torej še posebej ozko (glej med drugimi organi Tête proti Franciji, št. 59636/16, 63. odstavek, 26. marec 2020; Willem proti Franciji, št. 10883/05, 32. odstavek, 16. julij 2009; Mamère proti Franciji, št. 12697/03, 20. odstavek, ESČP 2006-XIII; in Lingens proti Avstriji, 8. julij 1986, 42. odstavek, Serija A št. 103).

Čeprav politični govor zahteva višjo raven zaščite, svoboda politične razprave po naravi ni absolutna. Država pogodbenica lahko zanj uvede določene »omejitve« ali »kazni«, vendar je sodišče tisto, ki mora dokončno odločiti o združljivosti takšnih ukrepov s svobodo izražanja, zapisano v 10. členu. Sodišče pri tem poudari, da imajo politične osebnosti tudi dolžnosti in odgovornosti; ključnega pomena je, da se politiki, ko se javno izražajo, izogibajo komentarjem, ki bi lahko spodbujali nestrpnost (glej Erbakan proti Turčiji, št. 59405/00, 64. odstavek, 6. julij 2006), in da bi morali prav tako biti še posebej previdni pri obrambi demokracije in njenih načel, saj je njihov končni cilj vladati. Zlasti spodbujanje izključevanja tujcev pomeni temeljni napad na pravice posameznika in vsi – vključno s politiki – bi morali biti pri razpravljanju o takih zadevah še posebej previdni. Posledično pripombe, ki lahko vzbudijo občutek zavračanja in sovražnosti do skupnosti, ne spadajo pod zaščito, ki jo zagotavlja 10. člen (glej Le Pen proti Franciji (sklep), št. 45416/16, §§ 34 in naslednji, 28. februar 2017). V okviru volilne kampanje je lahko določena živahnost komentarjev tolerirana bolj kot v drugih okoliščinah (glej Desjardin proti Franciji, št. 22567/03, 48. odstavek, 22. november 2007, in Brasilier proti Franciji, št. 71343/01, 42. odstavek, 11. april 2006). Ena od glavnih značilnosti demokracije je res možnost reševanja problemov, ki jo ponuja javna razprava (glej Dareskizb Ltd proti Armeniji, št. 61737/08, 77. odstavek, 21. september 2021). Na splošno med volilno kampanjo razprava o kandidatih in njihovih programih prispeva k pravici javnosti do prejemanja informacij in krepi sposobnost volivcev, da sprejemajo ozaveščene odločitve med kandidati (glej Orlovskaya Iskra proti Rusiji, št. 42911/08, 130. odstavek), 21. februar 2017).

V zadevi Sanchez proti Franciji z dne 15. 5. 2023 je pritožnik (politik) zavzel stališče, da gre v njegovem primeru v resnici za pripombe, ki, čeprav so hude, polemične in neprijetne, ne presegajo dovoljenih meja svobode izražanja v političnih zadevah, zlasti ker so bile izrečene med volilno kampanjo. Pritožnik je nadalje opozoril, da so izpodbijane pripombe odražale politični manifest njegove stranke, ki ni bil nikoli prepovedan, in da so obsojale politiko, ki je spodbujala ustanavljanje podjetij, specifičnih za skupnost, kar pomeni politični govor in kritiko, ki bi morala biti dovoljena na družbenih medijih. Po njegovem mnenju so bile pripombe zakonite, saj je bil uporabljeni jezik živahen in ne vulgaren ali žaljiv, uporabniki interneta pa so imeli pravico uporabiti določeno stopnjo pretiravanja ali provokacije, ter nadalje poudaril, da je politik in je zato njegovo okolje občutljivo, zaradi česar mora najti ravnotežje med varovanjem ugleda drugih in interesi svobodnega razpravljanja o političnih vprašanjih, zlasti med volilno kampanjo, ki je vrhunec v življenju katere koli stranke ali političnega voditelja. Internet in družbeni mediji so pomagali poenostaviti govor, za vsako ceno pa se je bilo treba izogniti pasti samocenzure, da ne bi odpravili kritike uradne politike ali politične opozicije. Internet je zlasti zagotavljal komunikacijsko verigo od spodaj navzgor od državljana do politika kot sredstvo za izražanje skrbi, stališč in kritik slednjemu. Prenos medijske zakonodaje je bil torej neustrezen, poleg tega pa bi moral s sistemom interaktivnih monologov vsak govorec sam odgovarjati za svoje pripombe.

Poleg tega je pritožnik trdil, da filtriranje ne bi bilo zaželeno glede na nastanek elektronske demokracije.

Po drugi strani bi bilo uradno obvestilo z zahtevo po odstranitvi danega komentarja bodisi z elektronskim priporočenim pismom ali prek mehanizma za poročanje primerno sredstvo za ugotavljanje, da je bil imetnik računa seznanjen s komentarjem in za preverjanje, ali je ravnal v dobri veri. Nazadnje se je skliceval na potrebo po uporabi »nekazenskih« sredstev in postopkov, da bi odgovorili na politično kritiko. Pritožnik je iz zgoraj navedenega sklenil, da razlogi, ki so jih navedla domača sodišča, da so ga obsodila, niso bili niti ustrezni niti zadostni.

Oblast je argumentirala, da je bil pritožnik preganjan zaradi posebnega ravnanja, ki je bilo neposredno povezano z njegovim statusom producenta, saj je imetnik računa, medtem ko so bili avtorji preganjani in obsojeni kot sotorilci v skladu z oddelkom 93-3 zakona št. 82-652 z dne 29. 7. 1982. Izpostavili so specifičnost družbenih omrežij kot orodij političnega komuniciranja, za razliko od političnih srečanj ali shodov.

Evropski inštitut za informacijsko družbo (EISI) med drugim poudari potrebo po določitvi zunanjih meja odgovornosti posredovalcev govora ob proučevanju interakcije med različnimi akterji v zapletenem digitalnem »ekosistemu«. Naložiti kazensko odgovornost lastniku »zidu« na Facebooku, ker ni ukrepal takoj in pred obvestilom proti sovražnemu govoru določljivih avtorjev, je bil nesorazmeren ukrep s potencialnim strašljivim učinkom. Morebitna odgovornost bi morala biti razdeljena med avtorje komentarjev, če jih je mogoče identificirati, in druge vpletene akterje, v skladu s pristopom »postopno in diferencirano«.

EISI je trdil zlasti, da imajo platforme družbenih medijev lastne značilnosti, ki niso združljive z uredniškim nadzorom, kot je tisti, ki ga uporablja tisk, in da ni bilo mogoče zahtevati spremljanja vseh komentarjev v prvih štiriindvajsetih urah po objavi, ne da bi naložili nesorazmerno breme. Zagovarjal je model uveljavljanja odgovornosti »obvesti in odvzeti«, z izjemo primerov, ko je posrednik sam spodbudil zadevne nezakonite komentarje.

Sodišče (Veliki senat) poudari, da imajo politične stranke sicer pravico zagovarjati svoja mnenja v javnosti, tudi če lahko nekatera užalijo,

opozicijskih poslancev (politični govor par excellence).¹⁶⁷

Države, ki so ratificirale Konvencijo, imajo pozitivno obveznost, da zagotovijo polno uživanje človekovih pravic.

Pregled primerov sodne prakse¹⁶⁸ pritrjuje tezi, da bo ESČP v prihodnje ob srečevanju s sovražnim govorom prej uporabilo deseti člen Konvencije kot sedemnajstega. Zapisano predstavlja prednost, ker bo v primeru uporabe 10. člena prišlo dejansko do meritornega odločanja v zadevi,¹⁶⁹ saj v primeru aktivacije 17. »giljotinskega« člena sodišče meritorno presojo primera pritožniku odreče, zadeva pa konča kot zavrženje pritožbe.

Pravna analiza in natančen pregled več kot 50 najrelevantnejših sodb sodišča od leta 1976 do 2023, v okviru sovražnega govora kaže, da prihaja do celovitega pristopa v smislu kontekstualnosti¹⁷⁰ pri presojanju zadeve »kot celote«. ¹⁷¹ Iz česar sledi, da ni pomemben samo tekst, t. j. golo besedilo, temveč je besedilo nujno postaviti v ustrezen kontekst.¹⁷²

¹⁶⁷ Svoboda izražanja je še posebej pomembna za izvoljenega predstavnika ljudstva, politične stranke in njihove aktivne člane, zato poseg v svobodo izražanja člana opozicije, ki predstavlja svoje volilno telo, opozarja na njihovo skrb in brani njihove interese, zahteva natančen pregled s strani sodišča (glej Selahattin Demirtaş proti Turčiji (št. 2) [GC], št. 14305/17, 242. odstavek, 22. december 2020; Karácsony in drugi proti Madžarski [GC], št. 42461/13 in 44357/13, 137. odstavek, 17. maj 2016; Otegi Mondragon proti Španiji, št. 2034/07, 50. odstavek, ESČP 2011; in Féret proti Belgiji, št. 15615/07, 65. odstavek, 16. julij 2009). VSRS Sodba II Ips 75/2019, tčk.27.

Glej tudi Zadeva ESČP Makraduli proti bivši jugoslovanski republiki Makedoniji (št. 64659/11 in 24133/13) z dne 19. 7. 2018, točki 61 in 66 ter Karacsony in ostali proti Madžarski (št. 42461/13 and 44357/13) z dne 17. 5. 2016, točka 137.

¹⁶⁸ Glej na primer ESČP Perinçek v. Švica, št. 27510/08, 15. 10. 2015; ESČP Zana v. Turčija, št. 69/1996/688/880, 25. 11. 1997; ESČP Vejdeland in drugi v. Švedska, št. 1813/07, 9. 2. 2012; ESČP Belkacem v. Belgija, št. 34367/14, 27. 6. 2017; ESČP M'Bala M'Bala v. Francija, št. 25239/13, 20. 10. 2015; ESČP Perinçek v. Švica, št. 27510/08, 15. 10. 2015; ESČP Fáber v. Madžarska, št. 40721/08, 24. 7. 2012; ESČP Roj TV A/S v. Danska, št. 24683/14, 17. 4. 2018; ESČP Pavel Ivanov v. Rusija, št. 35222/04, 20. 2. 2007; ESČP Lilliendahl v. Islandija, št. 29297/18, 12. 5. 2020, ESČP Vejdeland in drugi v. Švedska, št. 1813/07, 9. 2. 2012, ESČP Lilliendahl v. Islandija, št. 29297/18, 12. 5. 2020.

¹⁶⁹ Glej argumentacijo sodišča v zadevi Atamanchuk proti Rusiji, poglavje 10.8.1.3 Sodba sodišča (dejstva, postopek in razsodba), podobno tudi v zadevi Perinçek proti Švici, z dne 15. oktober 2015, kjer je sodišče zadevo presojalo meritorno, glej smiselno še sodbo ESČP Handyside v Združeno kraljestvo, št. 5493/72, 7. 12. 1976, serija A, št. 24, str. 23, odstavek 50.

¹⁷⁰ Če precedenčno pravo Evropskega sodišča za človekove pravice predstavlja »kasnejšo prakso« v uporabi Konvencije, kar zagotovo drži, potem (1) je ta praksa za države članice zavezujoča in (2) razlaga precedensov mora biti »kontekstualna«. Seveda je ta kontekstualnost precedenčnega prava drugačna od normativne kontekstualnosti, ki je bila namen normodajalca dunajske konvencije o pogodbenem pravu, tako Boštjan M. Zupančič v prispevku »O razlagi sodnih precedensov in sodb ter posebej sodb Evropskega sodišča za človekove pravice«, *Revus*, 2 | 2004, str. 9–27.

O pomenu in nujnosti kontekstualnosti tudi v Letnem poročilu visokega komisarja Združenih narodov za človekove pravice, z dne 11. 1. 2013, kjer je v 10. točki poročila izpostavljeno: »zavedati se je treba, da je vprašanje razlikovanja tistih oblik izražanja, ki jih je treba opredeliti kot spodbujanje sovraštva in zato prepovedati, kontekstualno; vselej je nujno upoštevati posamezne okoliščine vsakega primera, kot so lokalne razmere, zgodovina, kulturne in politične napetosti, ob tem pa je bistvena sestavina v procesu učinkovitega sojenja neodvisno sodstvo.

¹⁷¹ Glej na primer poglavje 10.1.4.3 Sodba sodišča (dejstva, postopek in razsodba) v zadevi Altıntaş proti Turčiji.

¹⁷² O tem tudi dr. Marko Bošnjak na okrogli mizi Do kod seže pravica do svobode izražanja odvetnikov in kdaj - če sploh - jo je dopustno omejevati?

Kljub temu da države prosto presojujejo, ali je poseg v posamezno pravico nujen in na kateri podlagi (legitimni cilj), kaj je zanjo nujno v demokratični državi (t. i. polje proste presoje), ne smemo prezreti, da ESČP izkazuje manjšo strpnost do praks, ki jih dojema kot izhajajoče iz komunističnih časov.¹⁷³

Primeri sodne prakse izkazujejo temeljno zavezo, ki jo mora sodišče ugotoviti, t. j. ali je bilo zadevno poseganje (nacionalnih sodišč) »sorazmerno z legitimnimi cilji, ki so se zasledovali«¹⁷⁴ in ali so razlogi, ki so jih navedli nacionalni organi, da bi ga upravičili, »ustrezni in zadostni«.¹⁷⁵

V skladu s sodno prakso sodišča je »predvidljivost« ena od zahtev, ki je značilna za besedno zvezo »predpisano z zakonom« v drugem odstavku 10. člena Konvencije. Norme ni mogoče šteti za zakon, razen če je oblikovana z zadostno natančnostjo, da državljanu, po potrebi z ustreznimi nasveti, omogoča, da v razumni meri v predvidenih okoliščinah predvidi posledice, ki jih lahko dano dejanje pomeni.¹⁷⁶ Ob tem je smiselno poudariti spoštovanje izročila doktrine stare decisis in zahteve po razumni argumentaciji vzpostavljenega konkretnega sožitja (praktične konkordance) dveh (prej med seboj sprtih) pravic, ki lahko odseva misel, da prav racionalnost zahteva, da se tudi z iracionalnim ukvarjamo racionalno, da tudi vsak »primer argumentirane praktične konkordance, o kateri sta se izrekli Ustavno sodišče in ESČP, pomeni nov prispevek k oblikovanju in racionalizaciji meril in standardov, na podlagi katerih se išče in vzpostavlja ravnotežje v nadaljnjih primerih kolizij – in je s tem nov prispevek k pravni predvidljivosti. Več ko je (pravilno izbranih) precedensov, jasnejša in bolj predvidljiva postajajo merila tehtanja, bolj se oži prostor iracionalnemu.«¹⁷⁷

Razmišljanja Afroameričanke, odvetnice Eleanor Holmes Norton, prve ženske na čelu Komisije za enake možnosti zaposlovanja (v ZDA), ki je povedala, da je tehnično nemogoče napisati kodeks, ki omejuje svobodo govora, ne da bi ga bilo pri tem mogoče uporabiti točno proti tistemu govoru, ki ga nihče ni nameraval

¹⁷³ Harris et al., 2014. str. 3–4.

¹⁷⁴ Glej sodbo Barthold, serija A, št., str. 25, odstavek 55.

¹⁷⁵ Glej sodbo Lingens proti Avstriji, str. 25–26, § 40; tudi sodba Barfod proti Danski z dne 22. februarja 1989, serija A, št. 149, str. 12, § 28; glej tudi sodbo Müller in drugi z dne 24. maja 1988, serija A, št. 133, str. 21–22, odstavki 32–33.

¹⁷⁶ Glej sodbo Müller in drugi proti Švici, str. 15, §29. Opomba; sodišče je že imelo priložnost spoznati nezmožnost doseganja absolutne natančnosti pri oblikovanju zakonov, glej na primer sodbo Sunday Times proti Združenemu kraljestvu, serija A, št. 30, str. 31, odstavek 49, kjer sodišče jasno zapiše, da mora biti zakon sposoben slediti spreminjajočim se okoliščinam (v družbi).

¹⁷⁷ Zobec, 2018, str. 53

preprečiti, so empirično utemeljena, saj je »zdravilo včasih lahko hujše od bolezni«, zato bi jih bilo smiselno upoštevati.

Še hujša od potencialne moči govora, da škoduje posameznikom in družbi, je potencialna moč vlade, da stori enako, z uveljavljanjem zakonov o sovražnem govoru.

Predvidljivo in zgodovinsko dokazano se ta elastična moč vladajoče elite zlahka zlorabi za utišanje (proti)argumentov, drugačnih, nenaklonjenih idej, nepriljubljenih govorcev.¹⁷⁸

Prek zakonov, ki zmanjšujejo svobodo izražanja, posledično raven človekovih pravic in svoboščin, se ustvarja nekritična, miselno obvladljiva družba, kar je dokaj preprosto, medtem ko stvaritev k dialogu usmerjene, poštene, kritične in svobodne družbe zahteva čiste roke ter zavesten, skupen in osmišljen (državni in družbeni) napor.

V slednji, torej težji nalogi, najdemo smisel, temelj in celoten pomen demokracije, vladavine prava in človekovih pravic. Bolj kot človekove pravice same so in morajo biti vrednote, ki stojijo za njimi, tisto, kar je vir navdiha za razlago in razumevanje norm.¹⁷⁹

Intelektualno svobodo, diverzifikacijo kulture in živahen javni diskurz cenimo prav zaradi edinstvene sposobnosti, da vplivajo na nas tako pozitivno kot negativno.

Zamislimo si preprosto dejstvo.

Če bi oblast skozi ad hoc sprejeto zakonodajo v afektu političnega okusa in navdiha dajala prednost določenim govorcem, delu civilne družbe ali zgolj nekaterim strokovnjakom in posledično odprla javni prostor samo nekaterim vsebinam, ali bi se zakoni o sovražnem govoru parcialno izvajali tam, kjer je govor usmerjen proti skupinam, ki so bile tradicionalno izpostavljene diskriminaciji, bi se s takim pristopom odkrito kršila temeljna načela svobode govora in enakosti. »Misleči človek mora imeti možnost, da rezultat svojih razmišljanj posreduje drugim. To ohranja in spodbuja samospoštovanje zrele osebe in je zato nujna predpostavka za oblikovanje svobodne osebnosti, sposobne samostojnega in odgovornega odločanja«. ¹⁸⁰

¹⁷⁸ Strossen, 2018, str. 14–15.

¹⁷⁹ Zobec, 2018, str. 46

¹⁸⁰ Odločba US RS, U-I-141/97, tčk.17

Potrdilo bi se to, kar se je v strokovnem članku vsebinsko izkristaliziralo in se lahko povzame v misli Abrahama Maslowa: »Če je edino orodje kladivo, potem je vsak problem žebelj«. ¹⁸¹

Zloraba kazenskega prava za sankcioniranje legitimnega izražanja je ena najhujših oblik omejevanja, saj pomeni poseg v človekovo osebnost in vodi v druge kršitve človekovih pravic. ¹⁸²

¹⁸¹ Ibid., str. 166.

¹⁸² Glej citat Franka LaRue, nekdanjega posebnega poročevalca ZN za svobodo izražanja v Strossen, 2018, str. 38–43. V podkrepitev njegovi trditvi se lahko doda primer Ustave Sovjetske zveze iz leta 1936, ki je določala, da »se vsako zagovarjanje rasnega ali nacionalnega... sovraštva... kaznuje z zakonom.«

4. Literatura in viri

4.1. Samostojne publikacije

1. Arendt, H. (1998). Kaj je filozofija eksistence. Ljubljana: Društvo Apokalipsa.
2. Arendt, H. (2013). O nasilju. Ljubljana: Krtina.
3. Arendt, H. (2017). O revoluciji. Ljubljana: Krtina.
4. Aristotel. (2011). Retorika. Ljubljana: Šola retorike Zupančič&Zupančič.
5. Avbelj, M. (ur.). (2019). Komentar Ustave Republike Slovenije. Ljubljana: Evropska pravna fakulteta.
6. Bastiat, F. (2011). Zakon. Ljubljana: Nova Revija.
7. Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic spremenjena in dopolnjena s Protokoloma št. 11 in 14 s Protokoli št. 1, 4, 6, 7, 12, 13 in 16. (2010). Evropsko sodišče za človekove pravice. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SLV.pdf, 12. 1. 2022.
8. Gomien, D. (2009). Kratek vodič o Evropski konvenciji o človekovih pravicah. Ljubljana: Ministrstvo za pravosodje.
9. Guide on Article 10 of the European Convention on Human Rights, Freedom of expression. (2020). Evropsko sodišče za človekove pravice. Strasbourg: Evropsko sodišče za človekove pravice.
10. Guide on Article 17 of the European Convention on Human Rights, Prohibition of abuse of rights. (2019). Evropsko sodišče za človekove pravice. Strasbourg: Evropsko sodišče za človekove pravice.
11. Habermas, J. (2007). Med naturalizmom in religijo. Ljubljana: Sophia.
12. Harris, D. J., et al. (2014). Law of the European convention on human rights. Oxford: Oxford University Press.
13. Hate speech, factsheet. (2020). Evropsko sodišče za človekove pravice. Strasbourg: Evropsko sodišče za človekove pravice.
14. Hayek, F. A. (2012). Ustava za svobodo. Ljubljana: Inštitut Nove revije, zavod za humanistiko.
15. Holmes, O. W. (1991). The common law. North Chelmsford, Massachusetts: Courier Corporation.
16. Praktični vodnik po merilih dopustnosti. (2011). Evropsko sodišče za človekove pravice. Strasbourg: Evropsko sodišče za človekove pravice.
17. Recommendation No. R (97) 20 of the Committee of Ministers to Member States on »Hate Speech«. (1997). Council of Europe. URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680505d5b, 12. 1. 2022.

18. Splichal, S. (ur.). (2017). Zagovor javnosti: med svobodo izražanja in sovražnim govorom. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
19. Teršek, A. (2007). Svoboda izražanja v sodni praksi Evropskega sodišča za človekove pravice in slovenski ustavosodni praksi. Ljubljana: Informacijsko dokumentacijski center Sveta Evrope pri NUK.
20. Teršek, A. (2020a). Svoboda izražanja, komentar 39. člena Ustave Republike Slovenije. Ljubljana: Lexpera GV Založba.
21. Teršek, A. (ur.). (2018). Svoboda izražanja, mediji, demokracija v postfaktični družbi. Ljubljana: Lexpera GV Založba.
22. United Nations General Assembly. (2013) Human Rights Council, Twenty-second session, Agenda item 2, Annual report of the United Nations High Commissioner for Human Rights and reports of the Office of the High Commissioner and the Secretary-General
URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Rabat_draft_outcome.pdf, 24.5.2023
23. Zupančič, B. M. (1990). Pravo in prav. Ljubljana: Cankarjeva založba.
24. Zupančič, B. M. (1995). Prvine pravne kulture. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
25. Zupančič, B. M. (2020). O evropskem sodišču za človekove pravice, kritična retrospektiva. Ljubljana: Lexpera GV Založba.
26. Zupančič, B. M., et al. (2000). Ustavno kazensko procesno pravo. Ljubljana: Pasadena.

4.2. Članki v revijah

1. Antloga, A. (2016). Omejitev svobode izražanja zaradi varovanja ugleda pokojne političarke. Pravna praksa, let. 35, št. 10, str. 26–27.
2. Avbelj, M. (2021). In kaj bomo po totalni vojni? Finance. 13. 3. 2021. URL: <https://www.finance.si/8972650/In-kaj-bomo-po-totalni-vojni>, 13. 3. 2021.
3. Belavusau, U. (2010). Judicial epistemology of free speech through ancient lenses. International Journal for the Semiotics of Law-*Revue internationale de Sémiotique juridique*, let. 23, str. 165–183.
4. Belavusau, U. (2013). Historical Revisionism in Comparative Perspective: Law, Politics, and Surrogate Mourning. European University Institute, Department of Law, EUI Working Paper Law, št. 12, str. 1–22.
5. Burger, A. (2021). O svobodi govora. Pravna praksa, let. 40, št. 3, str. 22.
6. Butler, E. A., et al. (2007). Emotion Regulation and Culture: Are the Social Consequences of Emotion Suppression Culture-Specific?. *Emotion, American Psychological Association*. Vol. 7, No. 1, 30 – 48.

7. Čeferin, R. (2017). Sovražni govor in meje dopustnega poročanja novinarjev o temah v javnem interesu. Časopis za kritiko znanosti, let. 45, št. 268, str. 88–103.
8. Kiska, R. (2012). Hate speech: a comparison between the European Court of Human Rights and the United States Supreme Court Jurisprudence. Regent University Law review, let. 25, št. 107, str. 107–151.
9. Letnar Černič, J. (2013). Prepoved sovražnega govora v sodni praksi Evropskega sodišča za človekove pravice. Dignitas, št. 57/58, str. 128–145, 297–298.
10. Letnar Černič, J. (2018). Človekovo dostojanstvo kot temelj vladavine prava v slovenski družbi. Bogoslovni vestnik, let. 78, št. 1, str. 147–157.
11. Možina, J. (2021). Pričevalci - dr. Ernest Petrič. Pravna praksa, št. 23, str. 22.
12. Peršak, N. (2016). Sovražni govor v perspektivi človekovih pravic ter nekatera odprta vprašanja kriminalizacije in pregona. Pravosodni bilten, let. 37, št. 3, str. 45–62.
13. Petkovšek, R. (2004). Nastanek in razvoj pojma »oseba«. Tretji dan, let. 33, št. 7/8, str. 34–46.
14. Petkovšek, R. (2014a). Paradokсно razmerje med vojno in mirom v mimetični teoriji: Girardova interpretacija Clausewitzevega dela O vojni. Bogoslovni vestnik, let. 74, št. 2, str. 215–234.
15. Petrič, E. (2013). Človekovo »dostojanstvo« v ustavnosodni presoji Ustavnega sodišča RS. Dignitas, št. 57/58, str. 12–27.
16. Redish, H. M. (1982) The value of free speech. University of Pennsylvania Law review. Vol. 130:591-645.
17. Schachter, O. (1983). Human dignity as a normative concept. American Journal of International Law, let. 77, št. 4, str. 848–854.
18. Skubic, Z. (2021). Somrak človekovih pravic v Sloveniji? Pravna praksa, št. 20, str. 3.
19. Teršek, A. (2005). Svoboda izražanja in pravica do zasebnosti - analiza in komentar sodbe ESČP v primeru Von Hannover proti Nemčiji. Revus, št. 4, str. 97–114.
20. Teršek, A. (2009). Suverenost, ljudstvo in človekove pravice: prispevek k razumevanju konceptov. Revus, št. 9, str. 45–64.
21. Teršek, A. (2012). Je homofobija sovražni govor? Pravna praksa, let. 31, št. 14, str. 26–27.
22. Teršek, A. (2020b). Predlog skupne evropske definicije »sovražnega govora«. Pravna praksa, let. 39, št. 35/36, str. II–VIII.

23. Toplak, J. (2020). Svoboda izražanja bo zbledela, dobrodošli v čas zasebne cenzure. *Pravna praksa*, let. 99, št. 33, str. 3.
24. Vilfan Vospernik, A. (2016). Novejša sodna praksa Evropskega sodišča za človekove pravice o sovražnem govoru. *Pravosodni bilten*, let. 37, št. 3, str. 103–115.
25. Wedam Lukić, D. (2017a). Sovražni govor in svoboda izražanja. *Pravnik*, let. 72, št. 5/6, str. 333–355, 431–432.
26. Ziemele, I. (2019). Človekovo dostojanstvo v tehnološko naravnem svetu: vloga ustavnih sodišč. *Pravnik*, let. 74, št. 11/12, str. 675–681, 847–848.
27. Zobec, J. (2018). Praktična konkordanca v ustavnosodni presoji. *Dignitas*, št. 49/50, str. 32–54.
28. Zupančič, B. M. (2009). Dostojanstvo, anomija --- in prihodnost človekovih pravic. *Revus*, št. 10, str. 25–33.
29. Zupančič, B. M. (2004). O razlagi sodnih precedensov in sodb ter posebej sodb Evropskega sodišča za človekove pravice. *Revus* št. 2, str. 9–27.

4.3. Poglavja v knjigah in zbornikih

1. Jaklič, K. (2002). 39. člen. V: *Komentar Ustave Republike Slovenije / Šturm, L. (ur.). Ljubljana: Fakulteta za podiplomske državne in evropske študije*, str. 416–436.
2. Kerševan, E. (2019). 15. člen. V: *Komentar Ustave Republike Slovenije; Del 1: Človekove pravice in temeljne svoboščine / Avbelj, M. (ur.). Nova Gorica: Nova univerza, Evropska pravna fakulteta*.
3. Petkovšek, R. (2011). Odpuščanje kot geopolitična sila. V: *Izvor odpuščanja in sprave: človek ali Bog? / Juhant, J., Strahovnik, V., Žalec, B. (ur.). Ljubljana: Teološka fakulteta*, str. 99–110.
4. Petkovšek, R. (2014b). Dostojanstvo človeka ob koncu Življenja. V: 2. simpozij *Etika v medicini*, letn. 53, supl. 4 (apr. 2014). Ljubljana: *Medicinski razgledi*, str. 25–29.
5. Teršek, A. (2006a). Svoboda izražanja – neprepričljivo varovana in zlorabljena?! V: *Mednarodna konferenca Besede so dejanja, govor jih poganja – diskriminatorni in sovražni govor*, Ljubljana, 27. september 2006. Ljubljana: *Urad varuha človekovih pravic Republike Slovenije*. URL: https://www.ip-rs.si/fileadmin/user_upload/Pdf/clanki/Tersek_Svoboda_izrazanja.pdf, 12. 1. 2022.
6. Teršek, A. (2006b). Svoboda medijev in varstvo zasebnosti: kritika dveh precedensov, predlog razvrstitve »javnih oseb« in predlog ustavnopravnih

- standardov. V: Izbrane teme civilnega prava / Seliškar Toš, M. (ur.). Ljubljana: Inštitut za primerjalno pravo pri Pravni fakulteti, str. 111–134.
7. Teršek, A. (2019). 39. člen. V: Komentar Ustave Republike Slovenije / Avbelj, M. (ur.). Ljubljana: Evropska pravna fakulteta, str. 370–389.
 8. Testen, F. (2002). 15. člen. V: Komentar Ustave Republike Slovenije / Šturm, L. (ur.). Ljubljana: Fakulteta za podiplomske državne in evropske študije. URL: <https://e-kurs.si/komentar/ustavne-dolocbe-o-clovekovih-pravicah-so-neposredno-uporabno-pravo/>, 12. 1. 2022.
 9. Wedam Lukić, D. (2017b) Sovražni govor v praksi Evropskega sodišča za človekove pravice. V: Zagovor javnosti: med svobodo izražanja in sovražnim govorom / Splichal, S. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, str. 30–40.

4.4. Pravni viri

1. Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah. URL: <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MK/Zakonodaja-ki-ni-na-PISRS/Kulturna-raznolikost/9b7da27d8d/Mednarodni-pakt-o-drzavljskih-in-politicnih-pravicah.pdf>, 15. 6. 2021.
2. Sklep o objavi besedila Splošne deklaracije človekovih pravic. Uradni list RS, št. 24/2018.
3. Ustava Republike Slovenije (URS). Uradni list RS, št. 33/91-I, 42/97 – UZS68, 66/00 – UZ80, 24/03 – UZ3a, 47, 68, 69/04 – UZ14, 69/04 – UZ43, 69/04 – UZ50, 68/06 – UZ121,140,143, 47/13 – UZ148, 47/13 – UZ90,97,99 in 75/16 – UZ70a.

4.5. Sodna praksa

1. ESČP Altıntaş v. Turčija, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 50495/08, 10. 3. 2020, ECLI:CE:ECHR:2020:0310JUD005049508.
2. ESČP Atamanchuk v. Rusija, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 4493/11, 11. 2. 2020, ECLI:CE:ECHR:2020:0211JUD000449311.
3. ESČP B.H., M.W., H.P. in G.K. v. Avstrija, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 12774/87, 12. 10. 1989, ECLI:CE:ECHR:1989:1012DEC001277487.
4. ESČP Barfod v. Danska, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 11508/85, 22.2.1989, ECLI:CE:ECHR:1989:0222JUD001150885.
5. ESČP Barthold v. Nemčija, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 8734/79, 25.3.1985, ECLI:CE:ECHR:1985:0325JUD000873479.

6. ESČP Bédat v. Švica, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 56925/08, 29. 03. 2016, ECLI:CE:ECHR:2016:0329JUD005692508.
7. ESČP Beizaras in Levickas v. Litva, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 41288/15, 14. 1. 2020, ECLI:CE:ECHR:2020:0114JUD004128815.
8. ESČP Belkacem v. Belgija, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 34367/14, 27. 6. 2017, ECLI:CE:ECHR:2017:0627DEC003436714.
9. ESČP Bladet Tromsø in Stensaas v. Norveška, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 21980/93, 20. 05. 1999, ECLI:CE:ECHR:1999:0520JUD002198093.
10. ESČP Delfi AS v. Estonija, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 64569/09, 16. 6. 2015, ECLI:CE:ECHR:2015:0616JUD006456909.
11. ESČP Dink v. Turčija, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 i 7124/09, 24. 9. 2010, ECLI:CE:ECHR:2010:0914JUD000266807.
12. ESČP Fáber v. Madžarska, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 40721/08, 24. 7. 2012, ECLI:CE:ECHR:2012:0724JUD004072108.
13. ESČP Faruk Temel v. Turčija, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 16853/05, 1. 5. 2011, ECLI:CE:ECHR:2011:0201JUD001685305.
14. ESČP Fressoz in Roire v. Francija, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 29183/95, 21. 1. 1999, ECLI:CE:ECHR:1999:0121JUD002918395.
15. ESČP Garaudy v. Francija, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 65831/01, 24. 6. 2003, ECLI:CE:ECHR:2003:0624DEC006583101.
16. ESČP Glimmerveen in Haagenbeek v. Nizozemska, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 8348/78, 8406/78, 11. 10. 1979, ECLI:CE:ECHR:1979:1011DEC000834878.
17. ESČP Gündüz v. Turčija, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 35071/97, 4. 12. 2003, ECLI:CE:ECHR:2003:1204JUD003507197.
18. ESČP Hans Jorg Schimanek v. Avstrija, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 32307/96, 1. 2. 2000, ECLI:CE:ECHR:2000:0201DEC003230796.
19. ESČP Hösl-Daum in drugi v. Poljska, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 10613/07, 7. 10. 2014, ECLI:CE:ECHR:2014:1007DEC001061307.
20. ESČP Ī.A. v. Turčija, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 42571/98, 13. 9. 2005, ECLI:CE:ECHR:2005:0913JUD004257198.

21. ESČP Ibragim Ibragimov in drugi v. Rusija, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 1413/08, 28621/11, 28. 8. 2018, ECLI:CE:ECHR:2018:0828JUD000141308.
22. ESČP Janowski v. Poljska, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 25716/94, 21. 01. 1999, ECLI:CE:ECHR:1999:0121JUD002571694.
23. ESČP Jens Olaf Jersild v. Danska, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 15890/89, 23. 9. 1994, ECLI:CE:ECHR:1994:0923JUD001589089.
24. ESČP Le Pen v. Francija, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 18788/09, 20. 4. 2010, ECLI:CE:ECHR:2010:0420DEC001878809.
25. ESČP Lehideux in Isorni v. Francija, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 55/1997/839/1045, 23. 9. 1998, ECLI:CE:ECHR:1998:0923JUD002466294.
26. ESČP Leroy v. Francija, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 36109/03, 2. 10. 2008, ECLI:CE:ECHR:2008:1002JUD003610903.
27. ESČP Lilliendahl v. Islandija, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 29297/18, 12. 5. 2020, ECLI:CE:ECHR:2020:0512DEC002929718.
28. ESČP Lingens v. Avstrija, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 9815/82, 8. 7. 1986, ECLI:CE:ECHR:1986:0708JUD000981582.
29. ESČP M'Bala M'Bala v. Francija, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 25239/13, 20. 10. 2015, ECLI:CE:ECHR:2015:1020DEC002523913.
30. ESČP Morice v. Francija, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 29369/10, 23. 4. 2015, ECLI:CE:ECHR:2015:0423JUD002936910.
31. ESČP Müller in drugi proti Švici, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 10737/84, 24. 5. 1988, ECLI:CE:ECHR:1988:0524JUD001073784.
32. ESČP Nemška komunistična partija v. Zvezna republika Nemčija, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 250/57, 20. 7. 1957, ECLI:CE:ECHR:1957:0720DEC000025057.
33. ESČP Nix v. Nemčija, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 35285/16, 13. 3. 2018, ECLI:CE:ECHR:2018:0313DEC003528516.
34. ESČP Norwood v. Združeno kraljestvo, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 23131/03, 16. 11. 2004, ECLI:CE:ECHR:2004:1116DEC002313103.
35. ESČP Open door and Dublin well woman v. Irska, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 14235/88, 29. 10. 1992, ECLI:CE:ECHR:1992:1029JUD001423488.
36. ESČP Otegi Mondragon v. Španija, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 2034/07, 15. 3. 2011, ECLI:CE:ECHR:2011:0315JUD000203407.

37. ESČP Pastörs v. Nemčija, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 55225/14, 3. 10. 2019, ECLI:CE:ECHR:2019:1003JUD005522514.
38. ESČP Pavel Ivanov v. Rusija, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 35222/04, 20. 2. 2007, ECLI:CE:ECHR:2007:0220DEC003522204.
39. ESČP Perinçek v. Švica, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 27510/08, 15. 10. 2015, ECLI:CE:ECHR:2015:1015JUD002751008.
40. ESČP Perinçek v. Švica, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 27510/08, 15. 10. 2015, ECLI:CE:ECHR:2015:1015JUD002751008.
41. ESČP Pihl v. Švedska, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 74742/14, 7. 2. 2017, ECLI:CE:ECHR:2017:0207DEC007474214.
42. ESČP Pretty v. Združeno kraljestvo, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 2346/02, 29. 4. 2002, ECLI:CE:ECHR:2002:0429JUD000234602.
43. ESČP Refah Partisi in drugi proti Turčiji, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 41340/98, 41342/98, 41343/98 and 41344/98, 13. 2. 2003, ECLI:CE:ECHR:2003:0213JUD004134098.
44. ESČP Roj TV A/S v. Danska, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 24683/14, 17. 4. 2018, ECLI:CE:ECHR:2018:0417DEC002468314.
45. ESČP Soering v. Združeno Kraljestvo, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 14038/88, 7. 7. 1989, ECLI:CE:ECHR:1989:0707JUD001403888.
46. ESČP Stern Taulats in Roura Capellera v. Španija, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 51168/15, 51186/15, 13. 3. 2018, ECLI:CE:ECHR:2018:0313JUD005116815.
47. ESČP Stoll v. Švica, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 69698/01, 10. 12. 2007, ECLI:CE:ECHR:2007:1210JUD006969801.
48. ESČP Stomakhin v. Rusija, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 52273/07, 9. 5. 2018, ECLI:CE:ECHR:2018:0509JUD005227307.
49. ESČP Sunday Times v. Združeno kraljestvo, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 6538/74, 26. 4. 1979, ECLI:CE:ECHR:1979:0426JUD000653874.
50. ESČP Sürek v. Turčija, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 26682/95, 8. 7. 1999, ECLI:CE:ECHR:1999:0708JUD002668295.
51. ESČP Tagiyev in Huseynov v. Azerbajdžan, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 13274/08, 5. 12. 2019, ECLI:CE:ECHR:2019:1205JUD001327408.
52. ESČP Vejdeland in drugi v. Švedska, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 1813/07, 9. 2. 2012, ECLI:CE:ECHR:2012:0209JUD000181307.

53. ESČP Williamson v. Nemčija, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 64496/17, 8. 1. 2019, ECLI:CE:ECHR:2019:0108DEC006449617.
54. ESČP Zana v. Turčija, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 69/1996/688/880, 25. 11. 1997, ECLI:CE:ECHR:1997:1125JUD001895491.
55. USRS Odločba Up-1391/07, Ustavno sodišče Republike Slovenije, 10. 9. 2009, Uradni list RS, št. 82/2009
56. USRS Odločba U-I-109/10, Ustavno sodišče Republike Slovenije, 26. 9. 2011, ECLI:SI:USRS:2011:U.I.109.10.
57. USRS Odločba Up-614/15-21, Ustavno sodišče Republike Slovenije, 21. 5. 2018.
58. Vsl Sodba II Kp 65803/2012, Višje sodišče v Ljubljani, 11. 12. 2013, ECLI:SI:VSLJ:2013:II.KP.65803.2012
59. VSRS Sodba II Ips 75/2019, Vrhovno sodišče Republike Slovenije, 6. 2. 2020, ECLI:SI:VSRS:2020:II.IPS.75.2019
60. VSRS Sodba II Ips 22/2021, Vrhovno sodišče Republike Slovenije, 1. 9. 2021, ECLI:SI:VSRS:2021:II.IPS.22.2021

4.6. Spletni viri

1. Avbelj, M. Teza o treh temeljnih vzrokih za krizo slovenske države. IUS-INFO, 25. 5. 2012. URL: <https://www.iusinfo.si/medijsko-sredisce/kolumne/82382>, 6. 2. 2021.
2. Križaj, M., Pristavec Đogić M. Ureditev sovražnega govora, primerjalni pregled. Državni zbor RS, Raziskovalno-dokumentacijski sektor, 24. 10. 2018. URL https://fotogalerija.dz-rs.si/datoteke/Publikacije/Zborniki_RN/2013/Sovrazni_govor.pdf, 24. 5. 2023
3. Vrhovno sodišče: Sovražni govor tudi kot javni red in mir nista neposredno ogrožena. IUS-INFO, 8. 8. 2019. URL: <https://www.iusinfo.si/medijsko-sredisce/dnevne-novice/247351>, 5. 12. 2020.
4. Tulkens, F. When to say is to do Freedom of expression and hate speech in the case-law of the European Court of Human Rights, 8. 7. 2014 URL: https://www.ejtn.eu/Documents/About%20EJTN/Independent%20Seminars/ECtHR%20for%20EU%20Judicial%20Trainers/ECtHR%202014/Presentation_ECtHR_and_hate_speech_TULKENS_2014.pdf, 6. 1. 2021.
5. Legal information institute, ABRAMS et al. v. UNITED STATES URL: <https://www.law.cornell.edu/supremecourt/text/250/616>, 6. 1. F2021.

6. Letnar Černič, J. Pasti svobode izražanja. IUS-INFO, 7. 9. 2012. URL: <https://www.iusinfo.si/medijsko-sredisce/kolumne/86648>, 6. 1. 2021.
7. Jančar, M. Družabna omrežja in cenzura. IUS-INFO, 20. 1. 2021. URL: <https://www.iusinfo.si/medijsko-sredisce/kolumne/277998>, 30. 1. 2021.

IV. PSIHOLOŠKI VIDIKI SOVRAŽNEGA GOVORA

dr. Barbara Horvat Rauter,

univ. dipl. psih., spec. klin. psih.

certificirana transakcijsko analitična psihoterapevka

Meni ljuba misel pravi: »Če svet bi bil v eni sami barvi, le kako bi nastala mavrica?«. Raznolikost mavrice, ki mnoge med nami pritegne in nam je všeč, tvorita dva različna pojava - sonce in dež. V naravi smo priča temu, kako različni pojavi tvorijo nekaj barvitega, spokojnega, občudovanja vrednega.

Lahko se vprašamo, zakaj je v družbi drugače? Vsak izmed nas ima svoj prstni odtis, svojo osebnost, talente. Z raznolikostjo, ki jo nosimo s seboj, bi lahko med seboj oblikovali mavrico, pa vendar se zdi, da smo priča vse intenzivnejši prisotnosti predsodkov, nesprejemanja, ki se kažejo v sovraštvu ter v sovražnem govoru.

O sovraštvu

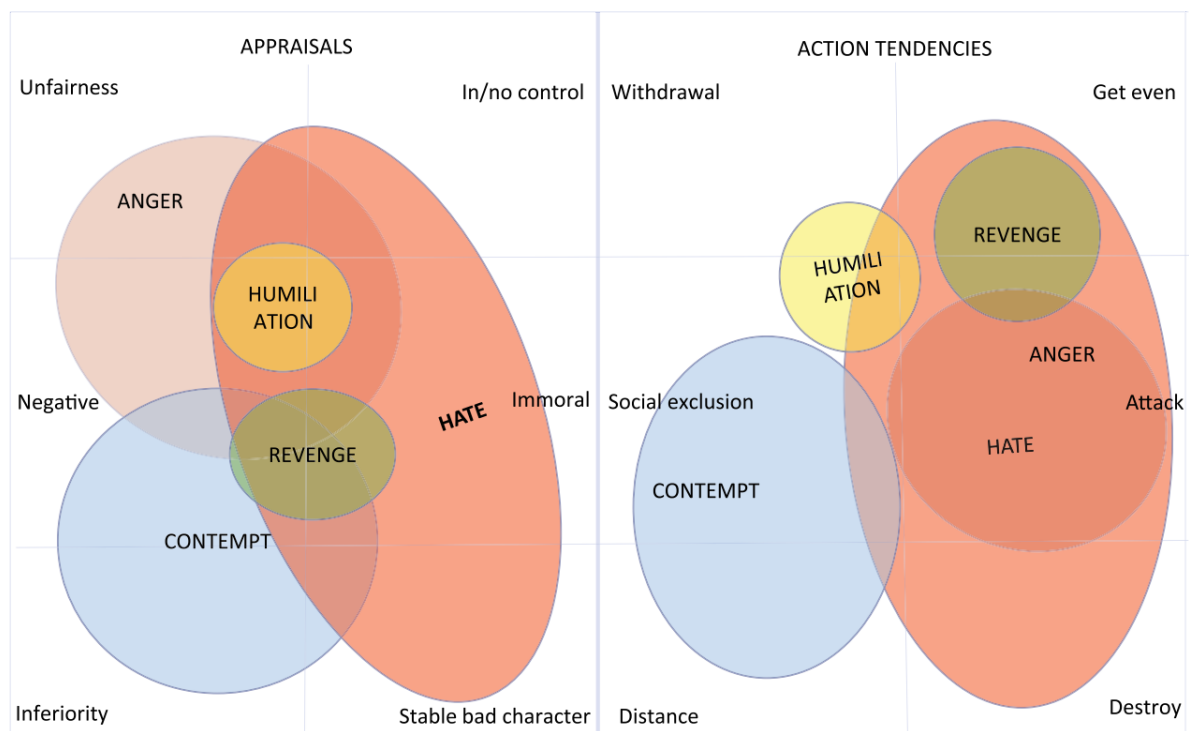
Večina avtorjev, ki so se ukvarjali s proučevanjem sovraštva, je enotnih, da gre za izredno močno, neprijetno čustvo ali stanje. Opredelev, ali je sovraštvo čustvo, namreč še ni enotna. Zaradi intenzitete (močno) in trajanja (trajajoče), ga opredeljujejo tudi kot stanje. Dejstvo pa je, da nam je vrojeno - doživljamo ga lahko vsi. Kot za vsa druga čustva velja, da je zavedanje, da je čustvo prisotno, izredno pomembno. Prav tako je pomembno, da najdemo tudi način, kako ga izrazimo.

O sovraštvu govorimo, ko oseba drugo osebo ponižuje, z njo grdo ravna, ali ko njena namerna dejanja ovirajo cilje druge osebe. Sovraštvo si deli značilnosti nekaterih drugih neprijetnih čustev, kot so: jeza, prezir ali moralni gnus. Za sovraštvo so namreč deloma značilne lastnosti, ki niso edinstvene za sovraštvo, hkrati pa ga je zaradi intenzitete, ki jo nosi s seboj, težko razmejiti. Ko posameznik doživlja sovraštvo, zazna tarčo kot posameznika z zloveščimi

nameni ali kot nemoralnega. Slednje spremljajo občutki pomanjkljivega nadzora ter nemoči. Takšna zaznava ni posledica enega samega dejanja, temveč stalno prepričanje, predsodek o drugi osebi.

Sovraštvo se od drugih neprijetnih čustev pomembno razlikuje po čustvenem cilju. Medtem ko jeza implicira cilj prisile po spremembi, prezir implicira cilj izključitve, je čustveni cilj sovraštva ne le poškodovati, ampak končno odpraviti ali uničiti tarčo bodisi psihično (ponižujoči, cenijo občutke maščevanje), družbeno (izključevanje, ignoriranje) ali fizično (ubijanje, mučenje).

Največja prekrivanja glede na značilnosti sovraštva ter drugih podobnih čustev ter njihovih ciljev so prikazana na spodnji sliki (Slika 1).

Slika 1. Prekrivanje ocen zaznavanja (levo) in ciljev (desno), značilnih za jezo, prezir, sovraštvo, ponižanje in maščevanje.

Kako se sovraštvo širi?

Mnoga čustva lahko doživimo tako na ravni posameznika kot skupine. Vendar pa vsa čustva nimajo enakega potenciala, da se prenesejo iz posameznika na

skupino. Sovraštvo se v primerjavi z drugimi neprijetnimi čustvi lažje prenese iz individualne situacije na skupinsko; nekateri celo trdijo, da je najbolj »skupinsko« čustvo. Že Aristotel je pisal, da medtem ko se do posameznikov običajno čuti jeza, se sovraštvo pogosteje čuti do skupin.

K razcvetu sovraštva na medskupinski ravni vplivajo trije dejavniki:

- delitev lastnega doživljanja poteka v skupini zelo hitro;
- prisoten je medgeneracijski prenos izkušnje;
- medskupinska čustva se širijo zelo hitro in se krepijo tudi brez kakršnih koli osebnih interakcij med sovražnikom in člani osovražene skupine.

Sovraštvo prehaja v sovražni govor

Besedni način izkazovanja sovraštva predstavlja tudi sovražni govor. Sovražni govor je izražanje, ki spodbuja sovraštvo do posameznika ali skupine ljudi, predvsem glede na: raso, vero, spolno usmerjenost, transspolnost, invalidnost. Sovražno izražanje do posameznikov so lahko žalitve ali klevetanja, kar se obravnava v okviru zasebnih odnosov, pred sodišči pa v zasebnih tožbah.

Slika 2. Prikaz razvoja sovražnega govora.

Razumevanje vzrokov za sovraštvo in sovražni govor

Obstaja veliko vzrokov, ki lahko pomagajo razložiti sovražni govor.

Socialnopsihološki pristopi razlagajo sovraštvo na podlagi predsodkov. Ti pomenijo pristranskost, ki razvrednoti ljudi zaradi njihove domnevne pripadnosti družbeni skupini ter vključujejo kakršen koli odnos, čustvo ali vedenje do članov skupine, ki neposredno ali posredno implicira neko negativnost ali antipatijo do te skupine.

Kaj spodbudi ljudi, da oblikujejo predsodke ter sovražno vedenje?

- Osebnostne razlage: sredi 20. stoletja je bila v ospredju teorija »avtoritarne osebnosti«. Ugotavljali so, da posamezniki, ki so kazali visoko stopnjo predsodkov do določenih skupin, izkazujejo te osebnostne poteze. Sodobne razlage poudarjajo, da osebna zgodovina nekaterih ljudi (v družini ali drugje) vodi v pretirano spoštljivo usmerjenost do avtoritet, biti zelo konformističen do konvencionalnih družbenih vrednot in imeti negativen odnos (predsodke) do širokega spektra manjšinskih skupin. Po definiciji lahko takšne skupine izpodbijajo tisto, kar velja za »normalno«. Če povzamemo: se počutijo ogroženi ter posledično ob teh skupinah ali posameznikih čutijo nemoč, nevarnost. Druga podobna razlaga se imenuje socialna prevlada. Glavna predpostavka je, da se ljudje med seboj razlikujejo, v kolikšni meri si želijo in iščejo boljši status in moč nad drugimi. Ljudje, ki si želijo večjo stopnjo družbene prevlade, so ponavadi bolj podvrženi predsodkom do drugih skupin, saj verjamejo, da je njihova »skupina« nadrejena drugim.
- *Kognitivne razlage*: drugi psihološki pristopi poudarjajo vlogo kognitivnih (duševnih) procesov pri nastajanju predsodkov in v čustvenem odzivanju - zlasti v zvezi z kategorizacijo skupin in stereotipiziranjem. Po tej razlagi je treba predsodke razlagati z vidika načina procesiranja informacij. Ko poskušajo ljudje razumeti svet okoli sebe, so v nekaterih primerih nagnjeni k ustvarjanju pretirane generalizacije (stereotipov) o drugih ljudeh. Ti se lahko razvijejo na podzavestni ravni in se jih oseba morda ne zaveda.
- *Družinski in izobraževalni dejavniki*: stališč in predsodkov se delno naučimo kot vseh drugih odnosov prek socializacije v družini ter prek

izpostavljenosti medijem in drugim družbenim vplivom. Prav tako jih pomembno sooblikujejo tudi mnenja vrstnikov, ob katerih odraščamo.

- **Zaznavanje ogroženosti:** novejša raziskava so se bolj osredotočale na medskupinske dejavnike. Izpostavljajo zaznavanje medskupinske ogroženosti, ki se pojavi, ko člani skupine doživljajo ogroženost s strani druge skupine. Z dožemanjem groženj pri ljudeh so povezana čustva, ki jih te grožnje lahko povzročijo. Osrednji del tega pristopa medskupinskih čustev je ideja, da določene grožnje izzovejo posebna čustva, ki nato povzročijo določena vedenja. Na primer grožnje centralni skupini vrednote lahko povzročijo občutek gnusa, ki lahko povzroči tudi sovražno reakcijo na zunanjo skupino.

Posledice sovražnega govora

Ključne posledice žrtve sovražnega govora se na ravni posameznika izkazujejo pretežno v znižani samopodobi. Okrepi se prepričanje »nisem v redu«. Socialno vključevanje lahko postane omejeno, posameznik ima lahko težave v pridobitni dejavnosti – težje se zaposluje in z nižano motivacijo išče zaposlitev. Oseba je lahko bolj prilagodljiva, nagnjena k podrejanju.

Če pa je žrtev predhodno osebnostno močnejša, manj ustrežljiva, pa se lahko pomembno okrepi jeza v odziv ter aktivno vedenje, s katerim se želi dokazati in prepričati, da je »dovolj dobra«.

V ekstremnih situacijah se lahko razvijejo duševne motnje, najpogosteje anksioznost ter motnje razpoloženja (depresija). Ko je žrtev izpostavljena ekstremnemu zaničevanju, tudi stresne motnje (postravmatska, prilagoditvena motnja).

Kako pristopiti k sovraštvu in sovražnemu govoru?

Zdaj, ko poznamo razloge za doživljanje sovraštva in izvajanje sovražnega govora, se postavi vprašanje, kako z njim ravnati. Kaj narediti, da mavrica na nebu dobi svoj prostor, da damo priložnost različnosti?

Ali to dosežemo s tem, da prepovedujemo sovražnost in sovražni govor? Nikakor. V uvodu smo opisovali čustva in čustvena stanja. Zavedati se moramo,

da so nam vrojena. To pomeni, da jih čutimo, doživljamo, živimo in kakršna koli prepoved tega doživljanja ni učinkovita.

Pri spoprijemanju s sovraštvom in sovražnim govorom si prizadevamo za sprejemanje tako na ravni posameznika kot družbe (države).

Pomembno je, da družba:

1) ustvarja ugodno okolje za pravico do svobode izražanja in enakosti

Ustvarjanje ugodnega okolja za pravico do svobode izražanja in enakost ni le obveznost držav po mednarodnem pravu človekovih pravic vendar je bistveni pogoj za zagotavljanje možnosti, da se »sovražni govor« prične obravnavati kot bolj sprejemljiv iz manj negativnimi posledicami. Izvajalec (posameznik ali skupina) sovražnega govora naj bo slišan. Zaveda naj se, da njegovo sovraštvu in druga neprijetna čustva, ki jih ob tem doživlja, slišimo, da so pomembna, hkrati pa naj bo vselej jasno sporočilo, da trpinčenje drugih ni učinkovita pot za sproščanje svojih frustracij.

2.) izvaja izobraževanja, ozavešča o pomenu sovražnega govora, njegovih vplivih in posledicah in predstavlja učinkovitejše načine spoprijemanja. Zagotavljajmo prostor za pogovor o neprijetnih čustvih, o raziskovanju vzrokov, zakaj se počutimo ogroženi ter raziskujmo, kakšen doprinos lahko zaznavamo s strani zatiranih (posameznika ali skupine).

3.) žrtve sovražnega govora naj zaščiti država - tako odnosno kot zakonsko.

Literatura:

Fischer, A., Halperin, E., Canetti, D. (2018). Why we hate? *Emotion review*, 10(4): 309–320.

‘Hate Speech’ Explained. Pretočeno 20. 5. 2023 s spletne strani: <https://www.article19.org/resources/hate-speech-explained-a-summary/>

Rimé, B. (2009). Emotion elicits the social sharing of emotion: Theory and empirical review. *Emotion Review*, 1, 60–85.

Roseman, I. J. (1984). Cognitive determinants of emotion: A structural theory. *Review of Personality & Social Psychology*, 5, 11–36.

Roseman, I. J., Wiest, C., & Swartz, T. S. (1994). Phenomenology, behaviors, and goals differentiate discrete emotions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67(2), 206–221.

Saha, K., Chandrasekharan, E., De Choudhury. M. (2019). Prevalence and Psychological Effects of Hateful Speech in Online College Communities. *Web Sci Conf.*: 255–264. doi:10.1145/3292522.3326032.

Zaključki strokovne konference z naslovom Pravni, moralni in psihološki izzivi omejevanja svobode izražanja ter kultura dialoga

Ob koncu strokovne konference so bili sprejeti naslednji zaključki:

- vsak človek ima v sebi absolutno vrednost;
- spoštovanje dostojanstva človeškega bitja in človeškega življenja sta temelja naše civilizacije in osnova za vse ostale vrednote, pa tudi osnovni pogoj za mir in blagostanje v človeški družbi;
- ko gre za človekove pravice, nas njihov cilj ne zanima - so namreč vrednote in cilj same po sebi;
- svoboda izražanja oblikuje identiteto posameznika, saj mora misleči človek imeti možnost, da rezultat svojih razmišljanj posreduje drugim, kar ohranja in spodbuja samospoštovanje zrele osebe in je zato nujna predpostavka za oblikovanje svobodne osebnosti, sposobne samostojnega in odgovornega odločanja;
- svoboda izražanja se na »trgu idej« odraža v pluralizmu mnenj, toleranci do drugače mislečih, v odprtosti duha do drugačnosti in tudi v izražanju kritičnosti, ki je lahko na trenutke ostro, brezobzirno, neusmiljeno, deplasirano, celo žaljivo;
- dejansko uresničujoče svobode izražanja ni mogoče dovoliti pod pogojem, t.j. ko se izraža na »družbeno primeren, ustrežljiv« način, temveč se kot ustavnopravna pravica izpolni v svojem bistvu šele takrat, ko prestopi meje obzirne razprave in šokira, kar predstavlja nujni pogoj za izpolnjevanje demokratične volje in svobode, zato jo je dopustno omejevati samo pod strogimi pravnimi merili, kadar gre za opravičljive razloge, kar presojuje nacionalna (najvišja) sodišča in na najvišji ravni (za pogodbenice Konvencije) Evropsko sodišče za človekove pravice;
- spoštovati in razumeti, da so nam čustva in čustvena stanja prirojena, kar pomeni, da jih čutimo, doživljamo, živimo, zato kakršna koli prepoved tega doživljanja ni učinkovita;
- pri spoprijemanju s sovraštvom in sovražnim govorom si moramo prizadevati za sprejemanje tako na ravni posameznika kot družbe (države), pri čemer je pomembno, da država in družba:
- ustvarjata ugodno okolje za pravico do svobode izražanja in enakosti;

- se izvajajo izobraževanja in nenehno ozaveščanje o pomenu sovražnega govora, njegovih vplivih in posledicah, kar predstavlja učinkovitejše načine spoprijemanja (kot represija);
- zagotavljati je treba prostor za pogovor o neprijetnih čustvih, o raziskovanju vzrokov, zakaj se počutimo ogroženi ter raziskujmo, kakšen doprinos lahko zaznavamo s strani zatiranih (posameznika ali skupine);
- izvajalec (posameznik ali skupina) sovražnega govora naj bo slišan. Naj se zaveda, da njegovo sovraštvo in druga neprijetna čustva, ki jih ob tem doživlja, slišimo, da so pomembna, hkrati pa naj bo vselej jasno sporočilo, da trpinčenje drugih ni učinkovita pot za sproščanje lastnih frustracij;
- žrtve sovražnega govora naj bodo s strani države zaščitene - tako odnosno kot zakonsko;
- zloraba kazenskega prava za sankcioniranje legitimnega izražanja je ena najhujših oblik omejevanja, saj pomeni poseg v človekovo osebnost in vodi v druge kršitve človekovih pravic.

